

ЕВРОПСКА КОМИСИЈА

Брисел, 12.10.2022 година
СВД(2022) 337 последна верзија

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЈАТА

Извештај за Северна Македонија за 2022 година

во прилог на

**Комуникацијата на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот
економско-социјален комитет и Комитетот на регионите**

Комуникација за Политиката за проширување на ЕУ за 2022 година

{КОМ(2022) 528 последна верзија} – {СВД(2022) 332 последна верзија} – {СВД(2022)
333 последна верзија} – {СВД(2022) 334 последна верзија} – {СВД(2022) 335 последна
верзија} – {СВД(2022) 336 последна верзија} – {СВД(2022) 338 последна верзија}

1.	ВОВЕД.....	4
1.1.	КОНТЕКСТ	4
1.2.	РЕЗИМЕ НА ИЗВЕШТАЈОТ	4
2.	КЛАСТЕР 1: ФУНДАМЕНТАЛНИ ВРЕДНОСТИ НА ПРИСТАПНИОТ ПРОЦЕС	10
2.1.	ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ И РЕФОРМАТА НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА	10
2.1.1.	Демократија	10
2.1.2.	Реформа на јавната администрација	14
2.2.	ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ФУНДАМЕНТАЛНИ ПРАВА.....	19
2.2.1.	Поглавје 23: Правосудство и фундаментални права	19
2.2.2.	Поглавје 24: Правда, слобода и безбедност	43
2.3.	ЕКОНОМСКИ КРИТЕРИУМИ	56
2.3.1.	Постоење функционална пазарна економија.....	57
2.3.2.	Капацитет за справување со конкурентскиот притисок и пазарните сили во рамки на Унијата	66
2.4.	ЈАВНИ НАБАВКИ, СТАТИСТИКА; ФИНАНСИСКА КОНТРОЛА	70
	Поглавје 5: Јавни набавки	70
	Поглавје 18: Статистика	71
	Поглавје 32: Финансиска контрола	74
3.	ДОБРОСОСЕДСКИ ОДНОСИ И РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА.....	77
4.	СПОСОБНОСТ ЗА ПРЕЗЕМАЊЕ НА ОДГОВОРНОСТИТЕ НА ЧЛЕНСТВОТО.....	80
	КЛАСТЕР 2: ВНАТРЕШЕН ПАЗАР	80
	Поглавје 1: Слободно движење на стоки	80
	Поглавје 2: Слободно движење на работници	82
	Поглавје 3: Право на основање и слобода на давање услуги.....	83
	Поглавје 4: Слободно движење на капитал	84
	Поглавје 6: Право на трговски друштва.....	85
	Поглавје 7: Право на интелектуална сопственост	86
	Поглавје 8: Политика на конкуренција	87
	Поглавје 9: Финансиски услуги	88
	Поглавје 28: Заштита на потрошувачи и здравствена заштита	89
	КЛАСТЕР 3: КОНКУРЕНТНОСТ И ИНКЛУЗИВЕН РАСТ.....	92
	Поглавје 10: Дигитална трансформација и медиуми.....	92

Поглавје 16: Оданочување	94
Поглавје 17: Економска и монетарна политика	95
Поглавје 19: Социјална политика и вработување	97
Поглавје 20: Претпријатија и индустриска политика	100
Поглавје 25: Наука и истражување.....	102
Поглавје 26: Образование и култура	103
Поглавје 29: Царинска унија	105
КЛАСТЕР 4: ЗЕЛЕНАТА АГЕНДА И ОДРЖЛИВА ПОВРЗАНОСТ	107
Поглавје 14: Транспортна политика	107
Поглавје 15: Енергетика	109
Поглавје 21: Транс-европски мрежи	111
Поглавје 27: Животна средина и климатски промени	112
КЛАСТЕР 5: РЕСУРСИ, ЗЕМЈОДЕЛСТВО И КОХЕЗИЈА	114
Поглавје 11: Земјоделски и рурален развој	115
Поглавје 12: Безбедност на храна, ветеринарна и фитосанитарна политика .	116
Поглавје 13: Рибарство	118
Поглавје 22: Регионална политика и координација на структурни инструменти	119
Поглавје 33: Финансиски и буџетски одредби	121
КЛАСТЕР 6: НАДВОРЕШНИ ОДНОСИ.....	122
Поглавје 30: Надворешни односи	122
Поглавје 31: Надворешна, безбедносна и одбранбена политика	124

1. ВОВЕД

1.1. КОНТЕКСТ

Продолжи спроведувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) помеѓу Северна Македонија и Европската Унија што влезе во сила во април 2004 година. Од 2009 година, Комисијата постојано му препорачува на Советот да ги отвори пристапните преговори со Северна Македонија, земја кандидатка од 2005 година. Во март 2020 година, Европскиот совет ја одобри одлуката на Советот за отворање на пристапните преговори со Северна Македонија¹. По одобрувањето на Рамката за преговори од Советот, на 19 јули 2022 година се одржа првата Меѓувладина конференција за пристапни преговори со Северна Македонија. Комисијата веднаш започна со процесот на аналитички преглед на (скрининг) на *правото* на ЕУ, што претставува прв чекор од преговарачкиот процес.

Органите продолжија да ја покажуваат, вклучително и јавно, својата посветеност за напредок на нивниот пат кон ЕУ. Северна Македонија, исто така, целосно се усогласи со позициите на ЕУ за војната во Украина, покажувајќи со тоа уште еднаш дека е доверлив партнер. Постојните предизвици на земјата се влошија од влијанието на пандемијата на КОВИД-19 и новите ризици што произлегуваат од агресијата на Русија врз Украина, вклучително и високите цени на енергијата, стоките и храната, во комбинација со прекините во синцирот на снабдување. Северна Македонија презеде мерки за ублажување на влијанието на војната.

1.2. РЕЗИМЕ НА ИЗВЕШТАЈОТ²

Извештајниот период се карактеризира со интензивни напори што водат до почеток на процесот на пристапни преговори. Одржувањето на првата Меѓувладина конференција во јули 2022 година беше историски момент и означи нова фаза од пристапниот процес во ЕУ за Северна Македонија. Ова беше јасно признание за решеноста на Северна Македонија да ги спроведе реформите поврзани со ЕУ.

Во однос на **политичките критериуми**, Северна Македонија ги продолжи своите напори за зајакнување на демократијата и владеењето на правото, и покрај одредени предизвици. Земјата ја покажа својата посветеност да продолжи да постигнува резултати во клучните области од Фундаменталните вредности. Локалните избори се одржаа во октомври 2021 година. Канцеларијата за демократски институции и човекови права при Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ/ОДИХР) оцени дека тие беа конкурентни и дека фундаменталните слободи широко се почитуваа. Сепак, постигнат е ограничен напредок во надминувањето на неспроведените препораки од ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанската комисија во текот на извештајниот период. Како што беше споменато во претходните извештаи, изборното законодавство треба сеопфатно да се прегледа, за да се решат постојните недоследности, и

¹ <https://www.consilium.europa.eu/media/43076/26-vc-euco-statement-en.pdf>

² Овој извештај го опфаќа периодот од јуни 2021 година до јули 2022 година. Истиот се заснова на придонес од различни извори, вклучувајќи ги и придонесите од Владата на Северна Македонија, земјите членки на ЕУ, извештаите на Европскиот парламент и информациите од различни меѓународни и невладини организации. Ова ги опфаќа и резултатите од споредбените процени и индексите подготвени од другите засегнати страни, особено во владеењето на правото.

Извештајот ги користи следниве скали за оценување за да ја опише фактографската состојба: рана фаза, одредено ниво на подготвеност, умерена подготвеност, добро ниво на подготвеност и добар напредок. За да го опише напредокот постигнат во извештајниот период, ја користи следнава скала: заостанување, нема напредок, ограничен напредок, одреден напредок, добар напредок и многу добар напредок. Онаму каде што е соодветно, се користат и привремени чекори.

соодветните закони да се донесат навремено, инклузивно и транспарентно многу порано пред следните избори. Во овој поглед, органите треба да ги засилат своите напори и да покажат политичка волја за понатамошно подобрување на изборниот процес.

Работата на **Собранието** беше нарушена од политичка поларизација, што го одложи донесувањето на многу закони. По интензивните дебати, Собранието донесе заклучоци за предлогот, што го отвори патот за започнување на пристапните преговори. Собранието треба да има активна и позитивна улога во процесот на пристапни преговори за влез во ЕУ. Потребни се заеднички и брзи напори од сите страни како прашање на приоритет за зајакнување на улогата на Собранието како форум за конструктивен политички дијалог, особено за реформската агенда на ЕУ. Собранието и Владата се обврзаа приоритетно да ги започнат и постигнат релевантните уставни измени, со цел во Уставот да се вметнат граѓаните што живеат во границите на државата. Потребно е правилно планирање и консултации за да се ограничи употребата на скратени постапки за да се овозможи ефективна контрола и разгледување на законодавството. Надзорот врз извршната власт преку пратенички прашања до министрите треба да се спроведува на поредовна основа. Предлозите за внатрешна реформа на Собранието договорени за време на третиот круг на „Дијалогот Жан Моне“ на почетокот на 2020 година треба да се спроведат без понатамошно одлагање. Кривичната одговорност за лицата што организираа или извршија насилство во нападот врз Собранието на 27 април 2017 година продолжи да се утврдува, вклучително и преку второстепените пресуди. Владата продолжи да работи на реформската агенда на ЕУ и на справување со последиците од пандемијата на КОВИД-19 и војната во Украина. Потребни се решителни напори за да се изгради моментум за реформи и да се придвижи процесот на пристапни преговори за влез во ЕУ. Потребен е посебен фокус за осигурување ефективно спроведување на постојното законодавство, наместо покренување ад хок иницијативи. Меѓуетничките односи останаа стабилни и продолжи да се спроведува Охридскиот рамковен договор.

Граѓанските организации (ГО) продолжуваат да работат во поволна средина, особено по донесувањето на Стратегијата за соработка со и развој на граѓанското општество 2022 – 2024. Граѓанското општество продолжи да игра важна улога во процесите на донесување одлуки и следењето на активностите на државата. Сепак, потребни се напори за подобрување на транспарентноста во креирањето политики и инклузивноста во консултативните процеси. Правната и финансиска рамка треба сè уште да се подобри и да се спроведе во практика.

Северна Македонија спроведе сеопфатни реформи на **разузнавачките служби**. Сепак, земјата треба да го зајакне својот капацитет за собраниски надзор врз разузнавачките служби.

Северна Македонија останува умерено подготвена во однос на нејзината **реформа на јавната администрација**. Постигнат е ограничен напредок во спроведувањето на препораките од минатата година. Се донесе новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2022 – 2025. Сепак, одложено е донесувањето на законодавството за организација и работа на органите на државната управа и новата законска рамка за управување со човечки ресурси (ревизија на Законот за административни службеници и Законот за вработените во јавниот сектор и нов Закон за висока раководна служба). Новата рамка се стреми да го подобри управувањето со човечките ресурси на администрацијата и да обезбеди поголем број вработувања, унапредувања и отпуштања врз основа на заслуги, вклучително и на раководно ниво. Новиот закон за буџети се донесе во септември 2022 година. Државната комисија за

спречување на корупцијата беше проактивна во решавањето предмети на непотизам, кронизам и политичко влијание во процесот на вработување во јавниот сектор и во процесот на именување членови на надзорни и управни одбори.

Правосудниот систем во Северна Македонија постигна одредено ниво на подготвеност/е умерено подготвен. Постигнат е одреден напредок во полето на правосудството, преку постојаното спроведување на Стратегијата за реформи во правосудството, со што се продолжува со спроведување на препораките од Венецијанската комисија и Високата експертска група за системски прашања за владеењето на правото. Започната е подготовката на нова стратегија за реформи во правосудството на инклузивен начин, надградувајќи се на научените лекции од минатиот систем. Спроведувањето на ажурираниот акциски план на Стратегијата за реформи во правосудството продолжи, но мора да е посистематско. Правосудството покажа посветеност да ги заштити интегритетот и независноста. Треба да се забрза темпото на спроведување на стратегиите за човечки ресурси во правосудството и обвинителството. Правосудните институции продолжуваат доследно да ги спроведуваат новите правила за именување, унапредување, дисциплинска одговорност и разрешување судии и обвинители. Кај унапредувањата во повисоките судови имаше одложувања, а пензионирањата уште повеќе го намалија бројот на судии и обвинители. Судскиот совет и Советот на јавни обвинители продолжија со спроведувањето на стратегиските планови. Секој нов предлог-закон за Академијата за судии и јавни обвинители треба да ја задржи Академијата како единствена точка за влез во правосудството и обвинителството и треба да обезбеди праведен и транспарентен пристап до овие професии. Се работеше на надградба на софтверскиот систем со цел спроведување на одредбите од Законот за управување со движењето на предметите во судовите по автоматски и случаен пат, преку Информацискиот систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС).

Земјата постигна одредено ниво на подготвеност/е умерено подготвена во однос на **спречувањето и борбата против корупцијата**. Постигнат е одреден напредок со оглед на тоа што земјата продолжи да ја консолидира својата евиденција во однос на истрагата, гонењето и судењето во неколку предмети на корупција, вклучувајќи ги и оние на високо ниво. Предметите покренати од поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО) продолжија да се решаваат овозможувајќи да се утврди одговорноста за незаконското прислушување. За голем број предмети беа донесени првостепени пресуди. Во согласност со препораките од претходните години, Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) беше проактивна во давањето насоки на јавните институции во политиките за спречување корупција и отвори неколку предмети, вклучително и предмети против високи функционери. Заклучоците од нејзините редовни извештаи треба целосно да се разгледаат. Напорите за подобрување на функционирањето на ДКСК треба да продолжат со натамошна распределба на финансиски и човечки ресурси. Дополнителни човечки и финансиски ресурси треба да се стават на располагање на Јавното обвинителство, истражните центри и органите за спроведување на законот задолжени за истражување корупција. Секторите што се најранливи на корупција бараат насочени процени на ризик и наменски активности.

Северна Македонија има одредено ниво на подготвеност во **борбата против организираниот криминал**. Постигна одреден напредок, главно во оперативната соработка со меѓународните партнери, како и во подобрувањето на координацијата на активностите за борбата против организираниот криминал. Треба да се направи уште повеќе за да се подобри ефективноста на спроведувањето на законите во борбата против одредени форми на криминал, како што се перење пари и финансиски

криминал. Истражните центри при Основното јавно обвинителство треба да се зајакнат за да ги постигнат своите цели за зголемување на ефикасноста на истрагите и подобрување на координацијата меѓу обвинителите, полицијата и другите релевантни тела.

Постигнат е одреден напредок во **борбата против тероризмот и спречување/борба против насилниот екстремизам** во согласност со целите утврдени во заедничкиот акциски план за борба против тероризмот за Западен Балкан и спроведување на билатералниот договор. Националната стратегија за борба против перење пари и финансирање на тероризам (2021 – 2023) беше донесена во 2021 година. Треба да се продолжи со реинтеграција и ресоцијализација на повратниците, како и на дерадикализација во затворите.

Правната рамка за заштита на **фундаменталните права** во голема мера е во согласност со европските стандарди. Процесот на деинституционализација напредува со преселување на лицата со попреченост во објекти за домување со поддршка во заедницата. Министерството за труд и социјална политика продолжува да инвестира во услуги за заедницата, каде што спаѓа и поддршка за жртвите на родово базирано насилство. Од особена важност е да се спроведуваат сите одредби од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Може да се забележи постојано подобрување во однос на родовата интеграција и почитувањето на правата на жените. Препораките од Европскиот комитет за спречување тортура во врска со третманот на притворените и осудените лица не се соодветно спроведени. Треба да се подобри спроведувањето на законодавството за говор на омраза и на националниот акциски план за спроведување на одредбите од Истанбулската конвенција. Механизмот за надворешен надзор над полицијата сè уште не е целосно функционален и му недостасуваат претставници од граѓанските организации.

Северна Македонија постигна одредено ниво на подготвеност/е умерено подготвена во областа на **слободата на изразување**. Генерално, постигнат е ограничен напредок во решавањето на претходните препораки во текот на извештајниот период. Општиот амбиент е поволен за медиумска слобода и овозможува критичко медиумско известување, иако дојде до тензии за време на локалните избори во 2021 година. Треба да продолжи активноста за саморегулација на медиумите и да даде практични резултати во насока на подобрување на професионалните стандарди во новинарството. Потребно е да се обезбеди поголема транспарентност при рекламирањето на државните институции и политичките партии во медиумите. Органите треба да ги засилат своите напори за реформа на јавниот радиодифузен сервис и да обезбедат негова независност, професионални стандарди и финансиска одржливост. Во согласност со неговата петгодишна развојна стратегија, процесот на реформи на јавниот радиодифузен сервис е ограничен поради доцнења во назначувањето членови на неговиот програмски совет. Сè уште не е назначен советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Потребно е да се посвети внимание на работничките права на новинарите.

Во однос на **регионалната соработка**, земјата одржува добри односи со другите земји од проширувањето и го продолжи своето активно учество во регионалните иницијативи. Постојните билатерални договори, вклучувајќи го и Преспанскиот договор меѓу Северна Македонија и Грција, како и Договорот за пријателство, добрососедство и соработка со Бугарија, треба да се спроведат со добра волја од сите страни.

Во однос на **економските критериуми**, Северна Македонија постигна одреден напредок и постигна добро ниво на подготвеност за развој на функционална пазарна

економија. Во 2021 година, економијата во голема мера закрепна од пандемијата на КОВИД-19. Владата продолжи да спроведува мерки за фискална поддршка за побрзо закрепнување. Со помош на зголемените даночни приходи, фискалниот дефицит падна на 5,4 % од БДП во 2021 година, додека нивоата на долг се стабилизираа по значајниот раст во 2020 година. По забрзаниот раст на цените на храната и енергијата на почетокот на 2022 година, Владата донесе нов сет фискални мерки за да го спречи негативното влијание врз економијата, иако фискалните мерки можеше да се насочат подобро. Централната банка ја заостри својата политика во поглед на зголемените инфлациски притисоци. Важните реформи во политиката за подобрување на фискалното управување и одржливоста на јавните финансии се во застој. По долги одложувања, во средината на септември, Собранието го донесе Новиот закон за буџети, што предвидува фискални правила и фискален совет. Управувањето со јавните инвестиции има потреба од понатамошно подобрување. Банкарскиот сектор остана стабилен. Регулаторните мерки за олеснување на барањата за задолжување беа укинати во 2021 година. Деловното опкружување продолжува да се попречува поради високиот удел на неформална економија и бавниот напредок во рационализацијата на парафискалните давачки.

Северна Македонија постигна одреден напредок и е умерено подготвена да се справи со конкурентскиот притисок и пазарните сили во рамките на ЕУ. Интеграцијата со ЕУ во трговијата и инвестициите остана на високо ниво во 2021 година, и покрај затворањата и прекините во синџирот на снабдување, дома и во земјите трговски партнери. Уделот на производите со висока вредност во извозот дополнително се зголеми. Постигнат е дополнителен напредок во насока на подобрување на стручното образование и обука, но големиот недостиг на вештини за задоволување на потребите на пазарот на труд останува, што повлекува долга транзиција од училиште до работно место. Овие прашања, како и големите јазови во транспортната и енергетската инфраструктура, ниските инвестиции и трошоците за иновации го кочат потенцијалот за раст на земјата. Дигитализацијата на економијата напредува, но конкурентноста на домашните деловни субјекти може да се подобри со поширока понуда на јавни е-услуги.

Во однос на способноста да ги преземе обврските за членство, Северна Македонија е умерено подготвена во повеќето области опфатени со **Кластерот 2 за внатрешниот пазар**, имено слободното движење на стоки, услуги и капитал, интелектуалната сопственост, политиката на конкуренција, финансиските услуги и заштитата на потрошувачите и здравјето. Земјата постигна добро ниво на подготвеност за правото на трговски друштва иако сè уште е во рана фаза во однос на слободното движење на работници. Во извештајниот период, земјата постигна добар напредок во слободното движење на капитал и одреден напредок во правото на трговски друштва и финансиските услуги. Не е постигнат напредок во политиката на конкуренција. Генерално, потребен е поголем напредок во наредната година во областите опфатени со овој кластер, бидејќи тој ќе придонесе кон подготовките на Северна Македонија за исполнување на барањата на внатрешниот пазар на ЕУ. Работата на овој кластер е особено релевантна за развојот на Заедничкиот регионален пазар.

Генерално, Северна Македонија е умерено подготвена во повеќето области опфатени со **Кластерот 3 за конкурентност и инклузивен раст**, вклучително и за дигиталната трансформација и медиумите, даноците, претпријатијата и индустриската политика, образованието и културата и економската и монетарната политика. Постигна добро ниво на подготвеност во областите на науката и истражувањето и царинската унија. Постигнат е одреден напредок во повеќето од областите опфатени со овој кластер.

Постигнат е добар напредок во областа на економската и монетарната политика по донесувањето на Законот за буџети во септември 2022 година. Сепак, потребни се дополнителни напори, особено во областите каде што е постигнат ограничен напредок, како што се дигитална трансформација и медиуми, како и образование и култура.

Во однос на **Кластерот 4 за зелената агенда и одржливото поврзување**, Северна Македонија постигна добро ниво на подготвеност во трансевропските мрежи. Земјата е умерено подготвена за транспортна политика и енергетика и постигна одредено ниво на подготвеност за животна средина и климатски промени. Постигнат е одреден напредок во областите на животна средина и климатски промени. Потребни се значителни напори во областите каде што е постигнат ограничен напредок, како во енергетиката, транспортната политика и трансевропските мрежи. Во наредниот период, земјата треба да го забрза спроведувањето на Економскиот и инвестициски план и Зелената агенда за Западен Балкан.

Северна Македонија е умерено подготвена во повеќето области од **Кластерот 5 за ресурси, земјоделство и кохезија**. Постигна добро ниво на подготвеност во областа на безбедноста на храната, ветеринарната и фитосанитарната политика и е во рана фаза на подготвеност во финансиските и буџетските одредби. Во текот на извештајниот период, постигнат е одреден напредок во земјоделството и руралниот развој и во безбедноста на храната, ветеринарната и фитосанитарната политика. Сепак, потребни се дополнителни напори, особено во областите каде што има ограничен напредок или нема постигнато напредок, како што се рибарството, финансиските и буџетските одредби, и во регионалната политика и координацијата на структурните инструменти.

Во однос на **Кластерот 6 за надворешни односи**, Северна Македонија е умерено подготвена во областа на надворешни односи и има постигнато добро ниво на подготвеност во однос на заедничката надворешна и безбедносна политика. Земјата постигна ограничен напредок во текот на извештајниот период во однос на заедничката трговска политика. Северна Македонија постигна многу добар напредок преку целосно усогласување со заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ, по агресијата на Русија врз Украина. Притоа, Северна Македонија покажа дека може да е доверлив партнер.

Северна Македонија останува на една од главните транзитни рути за миграциско движење. Земјата продолжува да има конструктивна улога во управувањето со **мешаните миграциски текови**. Ефикасно соработува со соседните земји и земјите членки на ЕУ, вклучително и со распоредените офицери (гости офицери) од земјите членки на ЕУ на теренот. Продолжуваат напорите за обезбедување основни услови за живот и услуги за сите мигранти што престојуваат во земјата. Пријавувањето на мигрантите и соодветната заштита на профилирање чувствителни податоци останува приоритет и треба да се спроведува на посистематски начин. Во август 2022 година, Комисијата склучи договор за статус со Северна Македонија со кој на Европската агенција за гранична и крајбрежна стража (Фронтекс) ѝ се дозволува распоредување постојани корпуси на Европската гранична и крајбрежна стража во земјата. Се очекува овој договор да се потпише пред крајот на годината. Земјата треба да заземе пометодичен пристап во борбата против криумчарењето мигранти.

2. КЛАСТЕР 1: ФУНДАМЕНТАЛНИ ВРЕДНОСТИ НА ПРИСТАПНИОТ ПРОЦЕС

2.1. ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА ДЕМОКРАТСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ И РЕФОРМАТА НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА

2.1.1. Демократија

Извештајниот период се карактеризира со интензивни напори што водат до почеток на процесот на пристапни преговори. Одржувањето на првата Меѓувладина конференција во јули 2022 година беше историски момент и означи нова фаза од пристапниот процес во ЕУ за Северна Македонија. Ова беше јасно признание за решеноста на Северна Македонија да ги спроведе реформите поврзани со ЕУ. Земјата ги продолжи своите напори за подобрување на демократијата и владеењето на правото, и покрај одредени предизвици.

Избори

Генерално, правната рамка останува погодна за организирање демократски избори. Сепак, постигнат е ограничен напредок во надминувањето и спроведувањето на неспроведените препораки од ОБСЕ/ОДИХР и Венецијанската комисија во текот на извештајниот период. Како што беше споменато во претходните извештаи, изборното законодавство треба сеопфатно да се прегледа за да се надминат постојните недоследности, а соодветните закони да се донесат навремено, инклузивно и транспарентно многу пред следните избори. Во овој поглед, органите треба да ги засилат своите напори и да покажат политичка волја за понатамошно подобрување на изборниот процес.

Локалните избори се одржаа на 17 и 31 октомври 2021 година. Генерално, ВМРО-ДПМНЕ³ освои 42 градоначалнички места (наспроти пет во 2017 година), а СДСМ⁴ освои 16 (наспроти 57 во 2017 година). Партиите на етничките Албанци ги задржаа освоените места во 2017 година. Само две жени беа избрани за градоначалници. Политичките партии треба да преземат дополнителни чекори за поттикнување на учеството на жени во изборниот процес.

Според **конечниот извештај на ОБСЕ/ОДИХР**, изборите беа конкурентни и фундаменталните слободи широко се почитуваа. Сепак, постојат многубројни јазови и недоследности во изборната правна рамка. Зачестените и често неусогласени измени на Изборниот законик донесени на избрзан начин и непосредно пред изборите се спротивни на меѓународните добри практики. Кандидатите слободно ги водеа кампањите, но беше забележана негативна реторика, честопати насочувана кон жените. Иако постапките за гласање генерално се почитуваа, идентификувани беа чести проблеми со употребата на биометриските уреди за идентификација.

Потребно е да се изврши сеопфатна реформа на **изборното законодавство** во согласност со сите неспроведени препораки на ОБСЕ/ОДИХР и по широк консултативен процес, навремено пред следните избори. Точноста на избирачкиот список треба да се подобри со систематско ажурирање на податоците.

Во двата круга од локалните избори, **Државната изборна комисија** ги испочитува повеќето законски рокови и покрај кратката временска рамка за приспособување на измените на Изборниот законик донесени во септември 2021 година. Државната

³Внатрешна македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство.

⁴Социјалдемократски сојуз на Македонија.

изборна комисија треба навремено да ги распредели потребните ресурси за ефикасно и независно спроведување на својот мандат.

Собрание

Работата на Собранието беше нарушена од политичка поларизација, што го одложи донесувањето на многу закони. По интензивните дебати, Собранието донесе заклучоци за предлогот, што го отвори патот за започнување на пристапните преговори. Собранието треба да има активна и позитивна улога во процесот на пристапни преговори за влез во ЕУ. Потребни се заеднички и брзи напори од сите страни како прашање на приоритет за зајакнување на улогата на Собранието како форум за конструктивен политички дијалог, особено за реформската агенда на ЕУ. Потребно е правилно планирање и консултации за да се ограничи употребата на скратени постапки и да се овозможи ефективна контрола и разгледување на законодавството. Надзорот врз извршната власт преку пратенички прашања до министрите треба да се спроведува на поредовна основа. Собранието треба да ги спроведе предлозите за внатрешни реформи договорени за време на третиот круг на „Дијалогот Жан Моне“ на почетокот на 2020 година без понатамошно одложување. Кривичната одговорност за лицата што организираа или извршија насилство во нападот врз Собранието на 27 април 2017 година продолжи да се утврдува. Некои политички партии презедоа чекори за подобрување на својата внатрешна демократија. Потребни се дополнителни напори за зголемување на транспарентноста на финансирањето на политичките партии.

По замената на пратениците што станаа градоначалници по локалните избори во 2021 година и министри по реструктурирањето на Владата во јануари 2022 година, бројот на жени пратеници (50 од 120, односно 42 %) се зголеми за три и е највисок досега. Бројот на пратеници од немнозинските заедници остана непроменет (42 од 120, односно 35 %). Алтернатива ѝ се приклучи на владејачката коалиција во јануари 2022 година, додека БЕСА премина во опозиција – *види Управување*.

По тешки и напнати дебати, Собранието го донесе предлогот во јули 2022 година, со што го отвори патот за започнување на пристапните преговори со ЕУ. Како земја што преговара, Северна Македонија има нови можности и одговорности. Во овој поглед, Собранието има важна улога во **процесот на пристапни преговори со ЕУ**. Владејачката коалиција и опозицијата треба конструктивно да соработуваат во Собранието и да се фокусираат на конкретни чекори во преговарачкиот процес, вклучително и преку унапредување на реформите поврзани со ЕУ во интерес на граѓаните. За време на извештајниот период, Собранието остана главен форум за **политички дијалог**. Во март 2022 година, Собранието донесе Декларација за осуда на воените напади што го загрозуваат територијалниот интегритет и суверенитет на Украина со меѓупартиски консензус. Опозицијата поддржа неколку закони и сет економски мерки за справување со последиците од КОВИД-19. Националниот совет за евроинтеграции, предводен од опозицијата, има надлежност да обезбеди широк консензус за агендата на ЕУ. Во извештајниот период тој одржа три седници.

Сепак, работата на Собранието беше нарушена поради постојана поларизација помеѓу владејачките партии и опозицијата, што ескалираше во прекини и обиди за физичка пресметка во некои прилики. Од мај 2022 година, ВМРО-ДПМНЕ започна „активна блокада“ на Собранието. По отворањето на процесот на пристапни преговори, главната опозициска партија до Собранието поднесе иницијатива за референдум за законот за ратификација на Договорот за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Бугарија и Северна Македонија во септември 2022 година. Спикерот ја отфрли оваа иницијатива. Контрoверзиите околу составот на Комисијата за прашања на изборите и именувањата

ја одложија работата на таа Комисија и на другите комисии. Немањето консензус дополнително ги одложи важните именувања на четворица нови судии на Уставниот суд, пет заменици народни правобранители, двајца членови на Советот на јавни обвинители, членови на Програмскиот совет на Јавниот радиодифузен сервис и на Советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, и член на Комисијата за заштита и спречување од дискриминација. Именувањата на овие позиции мора да се засноваат на заслуги, а не на политичка основа.

Остануваат предизвиците во однос на поефикасното планирање на **процесот на донесување закони**. Во 2021 година, Собранието донесе 213 закони, од кои 113 во редовна законодавна постапка, 81 по скратена постапка и 19 ратификации. Опозицијата ја оспори употребата на „европското знаменце“, што претставува скратена постапка со цел усогласување на законодавството со *правото* на ЕУ, и блокираше неколку нацрт-закони на ниво на комисии. Бројот на закони донесени во скратена постапка делумно е намален, но останува на високо ниво. Тие треба значително да се намалат бидејќи ги намалуваат можностите за инклузивни законодавни процеси и демократски дебати – *види 2.1.2. Реформа на јавната администрација*.

Надзорот на Собранието врз извршната власт продолжи со седум седници за пратенички прашања во 2021 година. Таквите седници беа прекинати пред локалните избори во октомври 2021 година и продолжија дури во април 2022 година, повеќе од три месеци откако новата влада ја презеде функцијата. Два предлога за гласање недоверба во министри од претходната влада не беа дебатирани бидејќи тие ресори им припаднаа на нови министри. Пленарните и релевантните комисии расправаа за годишните извештаи на регулаторните, контролните и надзорните тела.

Немаше значителен напредок во спроведување на обврските преземени за време на третиот круг на „Дијалогот Жан Моне“ на почетокот на 2020 година. Тие ги опфаќаат измените на **деловникот за работа**, вклучително за конститутивната седница, зајакнат надзор врз Владата, јавните расправи, собранискиот календар и постапките за законите со европското знаменце. Додека работната група за „Дијалогот Жан Моне“ се состана двапати во 2021 година и уште еднаш во 2022 година за да разговара за спроведувањето на преземените обврски, постигнат е ограничен напредок и деловникот за работа останува непроменет. Процесот треба да се заврши без дополнително одлагање за да се обезбеди подобро функционирање на Собранието.

Во однос на заштитата на **човековите права** и фундаменталните слободи, Собранието ја одобри со меѓупартиска поддршка новата организација на Канцеларијата на народниот правобранител. Клубот на пратенички и меѓупартиските парламентарни групи за млади, за ЛГБТИК, за лица со попреченост и за поддршка на Ромите спроведоа многубројни активности во тесна соработка со релевантните граѓански организации. Собранието и Владата се обврзаа приоритетно да ги започнат и постигнат релевантните уставни измени, со цел во Уставот да се вметнат граѓаните што живеат во границите на државата.

Продолжи да се утврдува одговорноста за **насилните напади во Собранието во април 2017 година**. Апелациониот суд во Скопје ги потврди првостепените пресуди против лицата што извршиле насилство.

Треба да продолжат напорите за подобрување на ефикасноста на демократскиот систем, вклучително и транспарентност за **финансирањето на политичките партии**, за да се спроведат препораките на Групата на држави против корупција (ГРЕКО). *Види Поглавје 23 – Правосудство и фундаментални права*. Политичките партии треба да ги

подобрат и внатрешните демократски процеси. СДСМ⁵ ги одржа вторите директни избори за претседател на партијата.

Владеење

Владата продолжи да работи на реформската агенда на ЕУ и на справување со последиците од пандемијата на КОВИД-19 и војната во Украина. Потребни се решителни напори за да се изгради моментум за реформи и да се придвижи процесот на пристапни преговори за влез во ЕУ. Работата треба да се фокусира на ефективно спроведување на постојното законодавство, наместо покренување ад хок иницијативи. Меѓуетничките односи останаа стабилни и продолжи да се спроведува Охридскиот рамковен договор.

Во јануари 2022 година, 62 од 120 пратеници ја поддржаа новата влада, предводена од новиот премиер. Новата владејачка коалиција е составена од СДСМ (заедно со изборните коалициски партнери од помалите партии), ДУИ⁶, Алтернатива и ДПА⁷. Во Владата, 19 % од министрите, 12 % од замениците-министри и 36 % од државните секретари се жени.

Главните приоритети на **владината програма за периодот 2022 – 2024 година** се фокусираат на одржлив економски раст, социјална инклузија и развој на човечкиот капитал, владеење на правото и добро владеење, промовирање на демократијата и слободата, како и интеграција во НАТО и ЕУ.

По почетокот на процесот на пристапни преговори за влез во ЕУ, Владата во септември ја донесе **Структурата за преговори**, предводена од главниот преговарач. Важно е да се осигури дека оваа структура функционира непречено и ефективно, истовремено вклучувајќи ги релевантните засегнати страни на транспарентен и инклузивен начин.

Меѓуетничката ситуација остана мирна во целина. Комитетот за односи меѓу заедниците ги забрза своите напори за подобрување на меѓуетничките односи со одржување редовни седници и покрај пандемијата на КОВИД-19 и со спроведување меѓукултурни активности меѓу ученици од различни етнички заедници. Охридскиот рамковен договор од 2001 година, кој го негува мултиетничкиот карактер на општеството, продолжи да се спроведува.

Земјата треба да го финализира реформскиот процес на системот на **локална самоуправа**. Измените на Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа имаат за цел обезбедување дополнителни финансиски средства за општините и зајакнување на управувањето со јавните финансии на локално ниво. Врз основа на ова, Владата треба да напредува со севкупната реорганизација на надлежностите помеѓу централно и поднационално ниво. Општините наидоа на сериозни финансиски тешкотии како резултат на инфлацијата и зголемените трошоци за енергија. Поларизацијата меѓу општините, главно предводени од опозицијата по локалните избори во октомври 2021 година, и власта ги усложни преговорите за договор за мерки за решавање на ова прашање.

Граѓанско општество

Граѓанските организации (ГО) продолжуваат да работат во поволна средина, потпомогнати со донесувањето на Стратегијата за соработка со и развој на граѓанското

⁶ Демократска унија за интеграција.

⁷ Демократска партија на Албанците.

општество 2022 – 2024. Граѓанското општество продолжи да игра важна улога во процесите на донесување одлуки и следењето на активностите на државата. Сепак, потребни се напори за подобрување на транспарентноста во креирањето политики и инклузивноста на консултативните процеси. Правната и финансиска рамка треба сè уште да се подобри и да се спроведе во практика.

Граѓанското општество е клучна компонента на секој демократски систем и како такво државните институции и понатаму го признаваат.

Граѓанското општество одигра суштинска улога со следење на владините политики и обезбедување важни информации и за граѓаните и за државните институции. Граѓанските организации продолжија да ги промовираат човековите права и фундаменталните слободи со тоа што беа цврсти во улогата на чувари и преку нивната вклученост во креирањето политики. И покрај негативното економско и социјално влијание на пандемијата на КОВИД-19, граѓанските организации унифицирано одговорија на поддршката на активностите за давање помош на луѓето на кои им е потребна.

Советот за соработка меѓу Владата и граѓанското општество продолжува да е главен структурен канал за консултации и вклучување на граѓанското општество во политичкиот дијалог и одлучувањето. Сепак, потребни се дополнителни напори за вклучување на граѓанското општество во креирањето политики и структурни политики на поинклузивен и транспарентен начин. Претставниците на граѓанските организации ја бојкотираа работата на Советот од март 2022 година. Органите не ги воспоставија повторно стандардните средства за државно финансирање на годишната програма за соработка со граѓанското општество во додатокот на државниот буџет за 2022 година.

Стратегијата за соработка со и развој на граѓанското општество 2022 – 2024, донесена во декември 2021 година, има за цел да го подобри правното и институционалното опкружување за граѓанското општество, со соодветна финансиска рамка за активностите на ГО и здрав модел на државно финансирање. Потребна е ефективна рамка за следење на спроведувањето на стратегијата. Локалните органи се охрабруваат да ги вклучат граѓанските организации во процесите на донесување одлуки.

Граѓански надзор врз безбедносниот/разузнавачкиот сектор

Собранискиот надзор врз разузнавачките услуги се вршеше поредовно, но потребна е дополнителна работа за подобрување на ефикасноста. Надлежните комисии извршија инспекциски надзор врз институциите на безбедносниот сектор. Сепак, доцнењето со вработувањето на техничките експерти ја попречи работата на Комитетот за следење. Советот за граѓански надзор не е целосно функционален и треба да му се доделат доволно административни и финансиски ресурси за извршување на неговиот мандат, како итно прашање.

2.1.2 Реформа на јавната администрација

Северна Македонија останува **умерено подготвена** во однос на својата реформа на јавната администрација. Постигна **ограничен напредок** во спроведувањето на препораките од минатата година. Ја донесе новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии 2022 – 2025. Сепак, одложено е донесувањето на законодавството за организација и работа на органите на државната управа и новата законска рамка за управување со човечки ресурси (ревизија на Законот за административни службеници и Законот за вработените во јавните служби и нов Закон за висока раководна служба). Новата рамка се стреми да го подобри управувањето со човечките ресурси на администрацијата и да обезбеди поголемо признание на

вработувањата, унапредувањата и отпуштањата врз основа на заслуги, вклучително и кај повисокото раководство. Новиот закон за буџет беше донесен во септември 2022 година. Државната комисија за спречување на корупцијата беше проактивна во решавањето предмети на непотизам, блискост и политичко влијание во процесот на вработување во јавниот сектор и во процесот на именување членови на надзорни и управни одбори.

Со оглед на тоа што препораките од минатата година не беа спроведени во доволна мера, тие остануваат во важност. Во наредниот период земјата особено треба:

- да ги донесе Законот за административни службеници, Законот за вработените во јавните служби и Законот за висока раководна служба и да започне со нивно спроведување;
- да го донесе Законот за организација и работа на органите на државната управа и други поврзани подзаконски акти во согласност со препораките за новата организација на органите на државната управа и да започне со нивно спроведување;
- да обезбеди целосно спроведување на Законот за општата управна постапка со фокус на електронската размена на документи.

Стратегиска рамка за реформа на јавната администрација

Со одредени задоцнувања продолжи спроведувањето, следењето и известувањето за **Стратегијата за реформа на јавната администрација 2018 – 2022** година. Целосно се спроведени само дел од планираните активности. **Програмата за реформи на управувањето со јавните финансии 2018 – 2021** заврши во декември 2021 година. Во јуни 2022 година, Владата донесе нова програма за периодот 2022 – 2025 година. Советот за реформа на јавната администрација на високо ниво и Советот за управување со јавните финансии продолжија да ја обезбедуваат **политичката поддршка** за и надзор врз реформите. На Министерството за информатичко општество и администрација сè уште му недостасува соодветно екипиран сектор за јавна администрација со цел да се поттикнат реформите на техничко ниво. Треба да се вложат дополнителни напори за подобрување на раководната одговорност (види *Поглавје 32 – Финансиска контрола*). Спроведувањето на двете стратегии продолжува во голема мера да зависи од финансирањето од донаторите. Сепак, годишната буџетска распределба за реформата на јавната администрација значително се зголеми.

Развој и координација на политики

Правната рамка и институционалните структури обезбедуваат кохерентен **систем за креирање политики** и опфаќаат електронски систем за стратегиско планирање и подготовка на годишниот план за работа на Владата. Продолжија напорите за разјаснување на одговорностите на одредени институции за креирање политики и обезбедување нивно правилно функционирање и рационализирање на нивоата за известување. Среднорочното буџетско планирање и фискалните политики се во согласност со стратегиските приоритети на Владата. Владата донесе нова методологија за подготовка, следење и известување за секторските стратегии во мај 2022 година со цел зајакнување на планирањето на политиките. Улогата на Генералниот секретаријат како централно тело за координација и контрола на квалитетот останува недоволна. Новата Национална програма за донесување на *правото* на ЕУ 2021 – 2025 година беше донесена во јуни 2021 година и ја одразува ревидираната методологија за проширување. Сè уште не е објавен извештај за нејзиното спроведување. Напредокот во реформите поврзани со ЕУ се разгледува како ставка пред дневниот ред на секоја владина седница.

Политиката заснована на докази и развојот на законодавството продолжуваат делумно да се осигуруваат. Сè уште има институции што не ги дигитализирале своите регистри, што го попречува квалитетот на административните податоци. Споделувањето административни податоци треба да се прошири и поедностави со цел подоследно да се користи во процесот на донесување одлуки. Процените на влијанието на регулативата продолжија да се користат формално за сите закони што Владата ги испраќаше до Собранието во редовна постапка, но не и за законите што беа донесени по скратена постапка. Сите процени на влијанието на регулативата, без разлика на законодавната постапка, треба да се достават до Собранието. Се вложуваат напори за да се подобрат употребата и квалитетот на процените на влијанието на регулативата, а особено процените на буџетското влијание. Министерството за информатичко општество и администрација, кое е одговорно за процесот, треба да го зајакне својот капацитет за спроведување поефективна и подоследна контрола на квалитетот. Националниот систем за електронски консултации овозможува инклузивно учество на сите засегнати страни во **јавните консултации**. Сепак, треба дополнително да се подобри контролата на квалитетот и следењето на консултативниот процес со јавноста. Бројот на закони донесени по скратена постапка малку е опаднат, и изнесуваше 38 % во 2021 година (*види 2.1.1. Демократија*). Овие закони не претрпеа соодветен процес на јавна консултација и не беа редовно поткрепени со процени на влијанието. Треба да се подобри квалитетот на подготовката на законодавството. Честите законски измени создаваат правна несигурност и го попречуваат правилното спроведување. Употребата на „европското знаменце“ треба да е доследна и поврзана со законите што главно имаат за цел да го усогласат националното законодавство со *правото* на ЕУ (*види 2.1.1 Демократија*).

Јавниот надзор на работата на Владата се обезбедува преку владини соопштенија за печат и објавување на агендите и записниците од владините седници. Не се објавени документите донесени на владините седници. Одложено е и објавувањето на годишните извештаи за работата на Владата за 2020 и 2021 година.

Управување со јавните финансии

Националните органи завршија со спроведувањето на **Програмата за реформа на управувањето со јавните финансии** (2018 – 2021). Имаше одредени доцнења поради пандемијата на КОВИД-19, нереалното планирање и одложеното донесување на Законот за буџет. Законот конечно беше донесен во септември 2022 година. Земјата навреме ја поднесе Програмата за економски реформи 2022 – 2024, која има за цел да го стабилизира долгот на среден рок со ограничување на тековните расходи. Во јуни 2022 година, Владата донесе нова Програма за управување со јавните финансии за периодот 2022 – 2025 година (*види и Поглавје 17 – Економска и монетарна политика*).

Министерството за финансии ги продолжи напорите за подобрување на **транспарентноста** во управувањето со јавните финансии. Продолжи да објавува податоци за приходите и расходите на јавните и државните претпријатија на квартална основа. Воведе и нова алатка за транспарентност за јавниот долг и објави квартални извештаи за користењето на буџетите на локалната самоуправа.

Министерството за финансии мора да вложи дополнителни напори во зголемување на учеството на јавноста во секоја фаза на подготовка, извршување и известување за буџетот. Транспарентноста на буџетот и **ефективноста на јавните расходи** треба дополнително да се подобрат преку ефикасно спроведување на новиот Закон за буџет, како и развој на интегриран информациски систем за финансиско управување. Системот е предвиден и во Програмата за реформа на управувањето со јавните

финансии 2022 – 2025 година. Програмата за економски реформи 2022 – 2024 година предвидува развој на интегриран даночен информациски систем за подобрување на дигитализацијата на јавната администрација.

Јавна служба и управување со човечки ресурси

Северна Македонија треба да го донесе ревидираниот Закон за административни службеници и Законот за вработените во јавниот сектор и новиот Закон за висока раководна служба, со цел да се обезбеди **вработување врз основа на заслуги** и правични **унапредувања** и **отпуштања** на раководно ниво. Измените на овие закони откако беа донесени во 2014 година доведоа до недоследна примена на постапките за вработување и унапредување. Сè уште се на сила контрадикторните правила во Законот за внатрешни работи, што дозволува исклучување на вработените од одредбите на Законот за административни службеници. Администрацијата сè уште често ги користи постапките за трансформирање на договорите за вработување на определено време или услуги во договори на неопределено време. Основите за отпуштање треба да се потранспарентни. Треба да се обезбеди соодветно следење на препораките на Државната комисија за спречување на корупцијата за подобрување на постапките за вработување во јавниот сектор (види *Поглавје 23 – Правосудство и фундаментални права*).

Министерството за информатичко општество и администрација го координира и следи **управувањето со човечките ресурси** во јавната администрација. Подготвеноста и капацитетот на сите инволвирани институции треба да се зголемат за да се обезбеди систематска примена на релевантното законодавство. Се зголеми употребата на Информацискиот систем за управување со човечки ресурси од ресорните институции. **Системот на плати** треба да се ревидира. Одреден број институции сè уште имаат практика да исплаќаат додатоци на плата, иако за помали износи, според Законот за извршување на буџетот за 2022 година.

Според регистарот на вработени во јавниот сектор, што не го опфаќа персоналот на институциите како што се армијата и агенциите за спроведување на законот, 55,3 % од сите вработени во јавните служби биле жени заклучно со декември 2021 година. Сепак, жените се далеку помалку застапени на највисоките раководни позиции, со 14 % од вкупниот раководен кадар во јуни 2022 година. Во март 2022 година во Министерството за труд и социјална политика беше формиран Ресурсен центар за родово одговорно креирање политики и буџетирање. Правичната застапеност на малцинствата останува недоследна низ јавниот сектор и низ сите категории државни службеници. Изразена е загриженост, вклучително и од Државниот завод за статистика, поради иницијативата на Министерството за информатичко општество и администрација за ревидирање на процентот во формулата на таканаречениот „БалансЕР“. Ова е алатка за човечки ресурси што го одредува процентот на вработени во јавниот сектор од секоја етничка група. Трансферот на вработените од Министерството за политички систем и односи меѓу заедниците во различни институции не се комплетираше, со што продолжија да се поткопуваат начелата на заслуга и ефективност.

Професионалниот развој не е систематски и на Владата сè уште ѝ недостасува централизирана база на податоци за сите обуки што ги нудат различните институции. Ги надгради регулативите за **интегритет во јавната служба** и на централно и на локално ниво и донесе методологија за процена на ризикот од институционална корупција во ноември 2021 година. Државната комисија за спречување на корупцијата работи на зајакнување на професионалниот интегритет во општините. Законодавството

за укажувачи е во сила, но нема податоци за тоа дали и како укажувачите се заштитени од одмазднички дејства. Според годишниот извештај на Државната комисија за спречување на корупцијата, институциите пријавиле 44 случаи на укажувачи во 2021 година и испратиле девет извештаи директно до Државната комисија.

Отчетност на администрацијата

По функционалната ревизија на 139 институции на централната власт, во март 2022 година, Владата донесе извештај со препораки и предлози за реорганизација на функциите по област на политика, избирајќи три пилот-институции. Владата во моментот работи на донесување нов Закон за државно организирање за да ја рационализира институционалната рамка, да ги елиминира надлежностите што се преклопуваат, да ја подобри ефикасноста на администрацијата и да ги подобри **нивоата на одговорност**. Делегирањето на надлежноста за донесување одлуки на раководните позиции од средно ниво на централно и локално ниво е сè уште ограничено. Потребни се дополнителни напори за ефикасно вклучување на раководната одговорност низ јавната администрација (*види Поглавје 32 – Финансиска контрола*).

Законодавството обезбедува **надзор од независни надзорни тела**, особено од Државниот завод за ревизија и Народниот правобранител. Сепак, потребно е да се подобри ефективната на овие тела. Нивните наоди и препораки треба да се следат посистематски. **Правото на граѓаните за пристап до информациите од јавен карактер** е заштитено во законодавството. Сепак, треба дополнително да се охрабрува проактивното обелоденување информации и бази на податоци на официјалните веб-страници. Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер ги прошири кадарот и понудите за обуки и отвори два нови портала за барателите и носителите на информации. Пандемијата на КОВИД-19 беше главна причина за одложувања на многу институции во одговор на барањата за информации од јавен карактер.

Правната рамка што го опфаќа **правото на граѓаните на добра администрација** предвидува административни и судски прегледи. Поголемиот дел од одлуките продолжуваат да се засноваат на процедурални размислувања, а не на заслуги, што во комбинација со долгите постапки ги обесхрабрува граѓаните да ја следат управната правда. Имаше одложувања во спроведувањето на управните судски одлуки од соодветните институции, по кои ретко се одлучуваше врз основа на заслуга. Законодавството им дава **право на граѓаните да бараат надоместок на штета** и пропишува одговорност на јавните органи во случаи на прекршоци. Во 2021 година, судовите доделија надоместок на штета во осум случаи.

Обезбедување услуги за граѓаните и деловните субјекти

Повеќето административни услуги за граѓаните и деловните субјекти се нудат и офлајн и онлајн – преку националниот е-портал за услуги, вклучувајќи и капацитети за лица со посебни потреби. Се вложуваат напори за надградба на е-порталот и воведување 135 нови услуги во обид да се развие **испорака на услуги ориентирани кон корисниците**. Бројот на регистрирани корисници и завршени услуги на порталот се зголеми во 2021 година, но останува под очекувањата. Државните институции што нудат услуги на граѓаните треба да покажат поголема посветеност за давање услуги преку е-порталот. Регистарот на населението се користеше за вкрстена проверка на податоците од пописот во 2021 година. Квалитетот на податоците во регистарот треба да се подобри бидејќи се користи како главен регистар во земјата. Владата ги охрабри сите државни институции да ја користат рамката за интероперабилност во најголема можна мера.

Северна Македонија не направи напредок во **поедноставување на административните постапки**. Законот за општата управна постапка сè уште не се спроведува систематски во администрацијата.

2.2. ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ФУНДАМЕНТАЛНИ ПРАВА

2.2.1 Поглавје 23: Правосудство и фундаментални права

Основните вредности на ЕУ вклучуваат владеење на правото и почитување на човековите права. Од огромно значење се постоењето на ефективен (независен, висококвалитетен и ефикасен) правосуден систем и ефикасната борба против корупцијата, бидејќи тоа е почитувањето на фундаменталните права во закон и во практика.

Северна Македонија **постигна одреден степен на подготвеност/е умерено подготвена** да ги примени *правото* на ЕУ и европските стандарди во оваа област. Свкупно, таа постигна **одреден напредок**, вклучително и преку зајакната независност на правосудството. Спроведувањето на стратегијата за правосудството ја постигна својата последна фаза и во тек е подготовка на нова стратегија. Законот за јавно обвинителство продолжи доследно да се спроведува, со што се осигурува одговорност за кривичните дела што произлегуваат од и кои се поврзани со незаконските прислушувања. Ова особено доведе до важни пресуди во предметите на високо ниво. Државната комисија за спречување на корупцијата продолжува проактивно да ја извршува својата функција. Корупцијата останува распространета во многу области и претставува прашање на загриженост. Северна Македонија и понатаму ги исполнува своите општи обврски во однос на фундаменталните права, но постојат предизвици во спроведувањето на постојното законодавство. Зголемениот буџет на Канцеларијата на Народниот правобранител ѝ овозможи да ангажира специјализиран кадар, со цел подобро да ја извршува својата улога. Од суштинско значење е да се заврши одолговеченото именување членови на независни и регулаторни тела врз основа на заслуги. Функционалната независност на телата за човекови права мора да е загарантирана во секое време, вклучително и преку распределба на доволни финансиски средства за да им се овозможи правилно да ја извршуваат својата функција. Ситуацијата во затворите останува драматична. Треба со најголема итност да се спроведат системски решенија за да се подобрат условите за притвор. Слободата на изразување и плуралистичките ставови продолжуваат да напредуваат, но предизвиците остануваат. На земјата ѝ е потребна стратегија за натамошни медиумски реформи, разработена со поддршка од сите релевантни чинители.

Функционирање на правосудството

Правосудниот систем на Северна Македонија постигна **одреден степен на подготвеност/е умерено подготвен**. Постигнат е одреден напредок во полето на правосудството, преку стабилното спроведување на стратегијата за реформа на правосудниот систем, со што се продолжува со спроведувањето на препораките од Венецијанската комисија и Високата експертска група за системски прашања за владеењето на правото. Започна подготовката на нова стратегија за реформа на правосудството, на инклузивен начин, засновајќи се на поуките извлечени од претходната. Спроведувањето на ажурираниот акциски план за стратегија за реформа на правосудниот систем продолжува, но потребно е да е посистематско. Правосудниот систем ја покажа својата заложба за заштита на својот интегритет и независност. Темпото на спроведување на стратегиите за човечки ресурси за судството и обвинителството потребно е да се забрза. Правосудните институции доследно ги

спроведуваат новите правила за именување, унапредување, дисциплина и разрешување судии и обвинители. Унапредувањата за високите судови наидоа на одлагање, а планираните пензионирања дополнително го намалија бројот на судии и обвинители. Судскиот совет и Советот на јавни обвинители продолжија со спроведувањето на стратегиските планови. Секој нов предлог-закон за Академијата за судии и јавни обвинители треба да ја одржува Академијата како единствена точка за влез во правосудството и обвинителството и треба да осигури праведен и транспарентен пристап до овие професии. Се започна со работа за ажурирање на софтверскиот систем со цел практична примена на одредбите од Законот за управување со движењето на предметите во судовите за автоматска и случајна распределба на предметите во судовите, преку Информацискиот систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС).

Во наредната година, земјата особено треба:

- да заврши со спроведувањето на стратегијата за реформа на правосудниот систем и ажурираниот акциски план, со посебен фокус на донесувањето нов закон за граѓанска постапка, во согласност со европските стандарди и на подготовката на новата стратегија за реформа на правосудниот систем (за 2023 – 2027 година) без одлагање;
- да го забрза спроведувањето на стратегиите за човечки ресурси за правосудната и јавнообвинителска мрежа, и да ги користи како показател за предвидување на претстојните вработувања;
- да ги распореди сите неопходни ресурси за осигурување дека Информацискиот систем за автоматско управување со судски предмети (АКМИС) е целосно функционален и компатибилен со новата мерка за сложеност на судските предмети и методот за оценување судии и претседатели на судови.

Стратегиски документи

Спроведувањето на **стратегијата за реформа на правосудниот систем** (2017 – 2022 година) влезе во последната фаза, а беше подготвен извештајот за оцена за спроведувањето на стратегијата. Наодите од оваа стратегија ќе треба да се вклопат во подготовката на новата стратегија за реформа на правосудниот систем за периодот 2023 – 2027 година, кој започна во септември 2022 година. Советот за следење на спроведувањето на реформата на правосудниот систем се состана двапати во текот на извештајниот период, во декември 2021 година и април 2022 година, и го потврди годишниот извештај за спроведување за 2021 година. Неколку законодавни мерки сè уште се во тек во Собранието, вклучувајќи и нов предлог-закон за граѓанска постапка. Спроведувањето на Законот за јавно обвинителство продолжи, по неговото влегување во сила во 2020 година. Имаше ограничен напредок во спроведувањето на стратегиите за управувањето со човечки ресурси во судовите и во јавните обвинителства.

Раководни тела

Во декември 2021 година, Собранието избра нов член на **Судскиот совет**. Во согласност со методот за квалитативни процени на судиите и претседателите на судовите, Судскиот совет основаше комисији за проценување на кандидатите за повисоките судови и претседатели на судовите. Во септември 2022 година, судиите избраа тројца нови членови на Советот, кои ги заменија оние засегнати со планираните пензионирања. Во септември 2021 година, администрацијата донесе метод за утврдување на сложеноста на судските предмети преку анализа на индикативниот број

предмети што еден судија треба да ги решава секој месец. Во септември 2022 година, Судскиот совет ги донесе својата програма и акциски план за спречувањето на корупцијата во правосудството за 2022 – 2025 година. Советот треба да ја зајакне својата улога на чувар на независноста и непристрасноста на судиите, како и да ја подобри својата транспарентност.

Во март 2022 година, Собранието избра нов член на **Советот на јавни обвинители**. Членовите на Советот го избраа својот нов претседател во септември 2021 година. Планираните пензионирања засегнаа еден член на Советот, а вкупно има две слободни работни места. Советот треба да даде образложение за своите одлуки и да осигури редовен пристап за медиумите на своите седници, што не беше секогаш можно поради ограничениот простор и воспоставените ограничувања поврзани со КОВИД-19. Распределбата на буџетот за Советот се зголеми на 371.000 евра, но сè уште му недостига доволен кадар и ИТ-ресурси потребни за ефективно извршување на неговите задачи.

Независност и непристрасност

Судската независност е загарантирана со Уставот. Претседателот на Врховниот суд, Судскиот совет, практичарите и некои организации на граѓанското општество (ОГО) реагираа против предложеното повторно отворање на неколку судски предмети, вклучено во владината програма, на барање на коалициски партнер. И двата совета треба да продолжат во определбата за целосно почитување на начелото на независност на правосудството, а зголемувањето на транспарентноста треба да продолжи и во двата совета. Важно е да се осигури дека правосудството е заштитено од каков било ризик или перцепција на несоодветно мешање од надвор. Со Декларацијата за Отворено правосудство потпишана во март 2022 година од страна на 12 различни судски институции, ОГО и професионални здруженија, предводени од Врховниот суд, треба да се подобрат транспарентноста и довербата на јавноста во правосудството.

Софтверскиот систем чија цел е практична примена на одредбите од Законот за управување со движењето на предметите во судовите за автоматска и случајна распределба на предметите, преку **Информациониот систем за автоматско управување со судски предмети** (АКМИС), тековно се надградува. На администрацијата ѝ се потребни веродостојни статистички податоци, во согласност со препораките и методологијата на Европската комисија за ефикасноста на правдата (CEREP) на Советот на Европа, за работењето како на правосудството така и на обвинителството.

Отчетност

Советодавното тело за судска етика на Здружението на судиите се состана четирипати од јуни 2021 година и даде четири мислења. Програмата за почетна обука на Академијата за судии и јавни обвинители за 2022/23 година опфаќа предавања за етика, деловна култура и деонтологија.

Во 2021 година, Судскиот совет прими 142 барања за утврдување одговорност на судија или претседател на суд (две повеќе отколку во 2020 година). Од јуни 2020 година, Судскиот совет разреши шест судии, а Советот на јавни обвинители ја потврди одлуката на главниот обвинител за разрешување еден обвинител. Причините за таквите разрешувања најчесто беа поврзани со непрофесионално работење. Судскиот совет издаде писмена опомена на еден судија и казни парично еден претседател и еден судија.

Во 2021 година, Државната комисија за спречување на корупцијата издаде прекршочни платни налози против три судии или претседатели на суд на судови поради неподнесување анкетни листови или изјави за промена на имотната состојба и интересите.

Стручност и компетентност

Судскиот совет започна да ја применува новата методологија за **професионално оценување** за **именувањата и унапредувањата** со одлуки за 97 кандидати за судии и четири за претседатели на судови. Планираното пензионирање на тројца членови на Судскиот совет дополнително го одложи изборот на судии за високите судови, додека слободните работни места за функциите претседатели на судови во помалите градови беше тешко да се пополнат.

Советот на јавни обвинители назначи пет обвинители во Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција (ЈОГОКК) и назначи двајца шефови на основни јавни обвинителства. Во 47 обуки на работното место организирани од Академијата за судии и јавни обвинители учествуваа вкупно 1.639 професионалци.

Квалитет на правда

Важно е секој нов закон за **Академијата за судии и јавни обвинители** да ја одржува Академијата како единствена влезна точка во правосудството и обвинителството со цел осигурување праведен и транспарентен пристап до овие професии во согласност со препораките на оценската мисија од 2018 година во врска со правосудната обука. Подеднакво е важно Академијата да внимава на препораките на Европската комисија да не се скрати почетната обука.

Почетната обука на 59 студенти од седмиот приемен рок е во тек. 97-те студенти од осмиот приемен рок избрани на 15 април 2022 година ја започнаа својата обука во мај. Академијата ја одбележа својата 15-годишнина и активно соработува со Европската мрежа за правосудна обука (ЕЈТН) и Академијата за европско право (ЕРА). Вкупниот буџет доделен за иницијативите за обука во центрите за обука и за другите иницијативи спроведени директно од судовите и обвинителствата во 2021 година изнесуваше 1.193.036 евра, што е зголемување за 38 % во споредба со претходната година. Не беа примени нови вработени.

Врховниот суд и четирите апелациони судови продолжија со напорите за подобрување на **доследноста на пресудите** и усогласување на судските практики. Во декември 2021 година, Врховниот суд го донесе својот нов Деловник за работа. Во 2021 година, тој донесе 35 главни правни мислења, ставови и заклучоци, од кои сите се објавени на неговата веб-страница.

На крајот на 2021 година имало 473 судии, (26 на 100.000 жители) од кои 61 % жени судии, како и 170 обвинители (девет на 100.000 жители), од кои 55 % биле жени, што е помалку отколку во 2020 година. Според Европската комисија за ефикасноста на правдата (СЕРЕЈ), европските просеци се 21 судии и 12 обвинители на 100.000 жители. Распределбата на буџетот за 2021 година за правосудниот систем изнесуваше околу 40 милиони евра. Пензионирањата од јуни 2022 година дополнително го намалија бројот на судии за 48 и бројот на обвинители за 11. Од суштинско значење е да се забрза спроведувањето на стратегиите за човечки ресурси за судовите и јавните обвинителства и однапред да се испланира за потребите од персонал. Советот за дигитализација на правосудството ја интензивираше работата за да ја спроведе ИТ-стратегијата. Пет пилот-судови добија ИТ-опрема обезбедена од странски донатори. Вработувањето на

дополнителен ИТ-персонал зависи од понудата на работни услови што се конкурентни со оние во приватниот сектор.

Во декември 2021 година, Собранието донесе нов закон за медијација, со кој се промовира квалитетот на медијацијата и се унифицира примената на законот од страна на сите лиценцирани медијатори. Потребно е да се работи на континуираното промовирање на медијацијата и употребата на други методи на **алтернативно решавање спорови**, вклучувајќи и преку релевантните комори, Академијата за судии и обвинители и Здружението на судиите.

Ефикасност

Повеќето судови го продолжија позитивниот тренд во одржувањето на **стапката на решавање предмети** од 100 % или повеќе, со исклучок на административните предмети со 86,56 % во прв степен и 111,01 % во жалбена постапка за истите предмети. Бројот на незавршени предмети според старите процесни закони продолжи да се намалува. Не беа вложени напори за спроведување на препораките на Венецијанската комисија за преиспитување на одредбите од Законот за употреба на јазиците поврзани со двојазичноста во судските постапки. Постои потреба од сеопфатно и брзо решение на проблемот со платите во правосудството, кои се сметаат за несоодветни. Барањата во судската администрација, вклучително и за напредување во кариерата, сè уште се во тек. Не беа преземени никакви чекори за справување со вкупните трошоци и времетраењето на процесот на извршување.

Борба против корупција

Земјата постигна **одредено ниво на подготвеност/е умерено подготвена** во превенцијата и борбата против корупцијата. Постигнат е **одреден напредок** со оглед на тоа што земјата продолжи да ја консолидира својата евиденција во однос на истрагата, гонењето и судењето во неколку предмети на корупција, вклучувајќи ги и оние на високо ниво. Предметите покренати од поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО) продолжија да се решаваат овозможувајќи да се утврди одговорноста за незаконското прислушување. За голем број предмети беа донесени првостепени пресуди. Во согласност со препораките од последните години, Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) беше проактивна во обезбедувањето политички насоки за јавните институции за спречување корупција и отвори неколку предмети, вклучително и против високи службеници. Напорите за подобрување на функционирањето на ДКСК треба да продолжат, а потребно е и дополнително доделување финансиски и човечки ресурси. Исто така, треба да се направат достапни дополнителни човечки ресурси и финансиски средства за Јавното обвинителство, истражните центри и единиците за спроведување на законот надлежни за истражувањето на корупцијата. За секторите што најмногу подлежат на корупција потребни се насочени процени на ризици и наменски дејства.

Во следната година, земјата особено треба:

- да продолжи да презема мерки за борба против корупцијата со зголемување на поддршката за телата одговорни за спроведување на националната стратегија за спречување корупција и судир на интереси и ефективно да ги спроведува препораките на ГРЕКО;
- да доделува доволни ресурси на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, вклучувајќи и финансиски експерти, со цел да се осигури ефективна одговорност за предметите на корупција на високо ниво;

→ да продолжи да го зголемува бројот на правосилни пресуди во предмети на корупција на високо ниво, вклучувајќи и конфискација на криминални средства, конфискација заснована на вредност, конфискација врз основа на вредност, проширена конфискација и конфискација од трета страна.

Евиденција

Северна Македонија продолжува да напредува во истрагата, гонењето и судењето во предметите на корупција, вклучително и предметите на корупција на високо ниво. **Судењата за предметите на поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО)** продолжија да се одвиваат главно под надлежност на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Досега има **правосилни пресуди** во седум предмети за 17 обвинети. За повеќето од преостанатите предмети судењата се во тек. Во 11 предмети изречени се **првостепени пресуди**.

Судовите изрекоа првостепени пресуди, вклучувајќи тука и истакнати поранешни владини функционери како што се поранешниот премиер, поранешниот министер за транспорт и врски, поранешниот министер за внатрешни работи и поранешниот директор на Агенцијата за национална безбедност (АНБ). Тројца од прогласените за виновни и понатаму се во бегство.

Во предметот што го покренала поранешното СЈО, наречен „Титаник 1“, осум од 21 обвинети се изјаснија за виновни за делови од обвинението. Во февруари 2022 година, четворица обвинети беа осудени во прв степен на казна затвор: поранешниот министер за транспорт и врски на четири години и шест месеци, поранешниот министер за внатрешни работи на две години и шест месеци, еден обвинет на една година и друг на три години. Останатите четворица, вклучувајќи го и поранешниот шеф на кабинет, поранешниот заменик-министер за правда и поранешниот генерален секретар на Владата, беа осудени на условни казни.

Во друг предмет на СЈО именуван „Топлик“, Основниот кривичен суд Скопје ги прогласи шестмина обвинети за виновни за злоупотреба на службената положба и овластување при продажба на земјиште за изградба на станбен комплекс. Во април 2022 година, Судот со првостепена пресуда осуди поранешен министер за транспорт и врски на три и пол години затвор, а еден член на комисијата за јавни набавки на Министерството беше осуден на три години затвор. Четворицата други членови на комисијата беа осудени на две години затвор и условни затворски казни во траење од пет години.

Во друг случај на поранешното СЈО, наречен „Тарифа“, Апелациониот суд Скопје ја поништи, во ноември 2021 година, првостепената пресуда од декември 2019 година и нареди повторно судење. Поранешниот директор на државната компанија за производство на електрична енергија, АД ЕЛЕМ, беше обвинет за незаконски исплати на конзорциум што го добил тендерот за обезбедување софтверски систем.

Во април 2022 година, Судот изрече пресуди во прв степен за случајот „Плацеви на Водно“ и прогласи пет од шестмина обвинети за виновни. На поранешниот премиер му беше изречена во отсуство казна затвор во траење од седум години и парична казна за перење пари и противправно стекнување имот. Поранешниот директор на Агенцијата за национална безбедност (АНБ) беше осуден на казна затвор во траење од една година и три месеци, двајца обвинети на казна затвор во траење од две години, условна затворска казна во траење од пет години, а еден бизнисмен на казна затвор во траење од една година. Обвиненијата против шестиот обвинет беа повлечени. Судот исто така нареди и конфискација на целиот недвижен имот што бил привремено запленет.

Во јули 2021 година, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција обвини четири лица во врска со тендерот за двокатните автобуси во Скопје. Поранешен министер за транспорт и врски и поранешен директор на Јавното сообраќајно претпријатие Скопје (ЈСП), кој моментално е пратеник во Собранието, се обвинети за користење на службената положба за стекнување придобивки за економскиот оператор од Кина за набавка на 202 автобуси, причинувајќи штета на буџетот од приближно 4,77 милиони евра. Во март 2022 година, поранешен министер за транспорт и врски и двајца други обвинети се изјаснија за виновни и беа осудени на условни казни во траење од две години. За поранешниот директор на ЈСП судењето е во тек.

Во јуни 2022 година, Врховниот суд ги одби барањата на поранешната специјална обвинителка за вонредно преиспитување на случајот „Рекет“, со што ги потврди пресудите со кои специјалната обвинителка беше осудена на казна затвор во траење од седум години.

Во јуни 2022 година, во поранешниот предмет на СЈО „Талир 2“, Судот ги осуди во прв степен поранешниот премиер на шест години затвор и поранешниот генерален секретар на Владата на две години условна казна за злоупотреба на нивната службена положба преку овозможување на правно лице да изгради седиште на политичка партија, во време кога компанијата имала склучено договори за јавна набавка со државни тела и државни институции или компании. Ова беше спротивно на Законот за политичките партии, Законот за финансирање на политичките партии и Законот за облигациони односи. Со пресудата исто така се наредува конфискација на партиското седиште и други имоти низ земјата што се во сопственост на политичката партија.

Во февруари 2022 година, Врховниот суд поради процедурални причини ја укина одлуката донесена од Апелациониот суд Скопје против поранешниот претседател на Кривичниот суд Скопје за манипулација со АКМИС. Во мај 2022 година, Апелациониот суд Скопје во повторното постапување одлучи да ја потврди неговата осудителна пресуда од две и пол години казна затвор. Во јули 2022 година, Врховниот суд го одби барањето за вонредно преиспитување на конечната одлука.

Во 2021 година, **јавниот обвинител за гонење на организиран криминал и корупција** отвори истраги за седум предмети на наводна корупција против 25 осомничени лица (14 истраги од висок профил во кои беа вклучени 49 лица во 2020 година). Во тек се истраги против 21 лице за наводна злоупотреба на службената положба и против девет лица за наводно перење пари. Поднесени се кривични пријави во осум предмети против 38 лица. Во тек се судења за 54 предмети против 244 лица. Во првостепени пресуди осудени се 48 лица (50 лица во 2020 година). 14 лица се осудени врз основа на второстепени пресуди.

Во 2021 година, Управата за финансиска полиција истражуваше 27 предмети, што доведе до кривични пријави поврзани со корупција. Во три предмети, привремено биле замрзнати движни и недвижни средства со висока вредност. Во четири случаи биле конфискувани средства со значителна вредност, т.е. со вкупна вредност од приближно 256.000 евра, врз основа на првостепените пресуди.

Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) продолжи проактивно да ја исполнува својата улога и отвори неколку нови предмети. Во 2021 година, ДКСК обработила вкупно 106 предмети на наведен **судир на интереси**, од кои 17 биле покренати од самата ДКСК, а 89 по барање на други страни. Во 2021 година затворени се 152 предмети (149 во 2020 година), од кои 12 се од 2019 година и шест се од 2020 година. Во 2021 година, беше утврден судир на интереси во два предмети за кој со

иницијативите поднесени до надлежниот орган требаше да се утврди одговорноста, што резултираше со една дисциплинска постапка. Во еден предмет, ДКСК поднесе иницијатива за кривична постапка против две одговорни службени лица и издаде јавна опомена за неотстранување судир на интереси. ДКСК даде мислења за сите 85 примени барања. ДКСК утврди постоење на основано сомневање за кршења на Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси, што резултираше со 32 прекршочни платни налози.

ДКСК поднесе и четири барања за покренување прекршочна постапка против службени лица до Прекршочната комисија на ДКСК, поради неизвршување на плаќање по издавањето налози за плаќање. Во 2021 година, ДКСК прими 1411 изјави за судир на интереси заради проверка. Во 2021 година, на веб-страницата на ДКСК беа достапни 7.758 анкетни листови (7.362 во 2020 година). До ДКСК беа поднесени 2.006 анкетни листови. За нерегуларности во **анкетните листови**, во 2021 година, ДКСК издаде 86 прекршочни платни налози, од кои сите се однесуваат на неподнесување/задоцнето поднесување, освен еден што се однесува на непријавено зголемување имот. До ДКСК се поднесени 29 барања за поведување прекршочни постапки за неплатени парични казни.

Во 2021 година се покренати вкупно 599 предмети на **корупција**, 16 по иницијатива на ДКСК и 583 по пријави доставени од трети страни. Решени се 404 предмети. Од поднесените предмети засновани на пријави, ДКСК во седум предмети утврди постоење сомнение за повреда на Кривичниот законик и поднесе соодветни предлози до основниот јавен обвинител (два предмета во 2020 година). ДКСК покрена иницијативи пред надлежните органи за утврдување одговорност на службени лица во пет предмети.

Заради спроведување на препораките од Групата на држави против корупција (ГРЕКО) на Советот на Европа во извештајот за петтиот круг на евалуација, Северна Македонија донесе измени на Законот за внатрешни работи и на Законот за полиција во април 2022 година. Промените на законодавната рамка ја вклучуваат обврската за поднесување анкетни листови, забраната за вработените што се членови на политичка партија или тело на политичка партија, нов тест за интегритет, и за објективни и професионални критериуми за именување на директорот на Бирото за јавна безбедност (началник на полицијата).

Институционална рамка

Во јануари 2022 година, новата Влада воспостави нова позиција заменик-претседател на Владата задолжен за политики за добро владеење. Спроведувањето на акцискиот план за борба против корупција насловен како „Акција 21“ е во тек, како што е планирано.

Превентивни мерки

Државната комисија за спречување на корупцијата продолжи проактивно да ја исполнува својата улога и го зајакна својот капацитет за проверка на изјавите за интереси и изјавите за имотна состојба. Меѓутоа, органите треба да вложат поголеми напори за целосно спроведување на заклучоците од извештаите на ДКСК. Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси треба да е целосно спроведен, а ДКСК треба да е зајакната, поддржана и соодветно снабдена со ресурси. До крајот на 2021 година, ДКСК имаше вкупно 34 вработени од планираните 64. Воспоставени се нови ИТ-софтверски решенија заради зголемување на споделувањето информации со сите јавни институции за спречување на корупцијата и зголемување на интегритетот во

јавниот сектор, обезбедување заштита за укажувачите и следење на спроведувањето на националната стратегија за спречување корупција.

Продолжуваат напорите за подобрување на транспарентноста и интегритетот на јавните институции. ДКСК донесе политика за интегритет со насоки за државните тела и институциите од јавниот сектор, како и насоки за локалната самоуправа. Заклучно со јуни 2022 година, 66 општини, 15 државни тела и институции од јавниот сектор, вклучувајќи го и Министерството за внатрешни работи, исто така донесоа политика за интегритет. Се одржуваа јавни кампањи за подигање на свеста за интегритетот, за заштитата на укажувачите, а поопшто за борбата против корупцијата.

Во јуни 2021 година, Царинската управа донесе нов Кодекс на однесување за царинските службеници. Во септември 2021 година, Министерството за внатрешни работи ја донесе својата редовна внатрешна антикорупциска програма со акциски план и обезбеди обука за поврзаните теми, вклучувајќи и за заштитата на укажувачите и етиката за членовите на персоналот.

Спроведување на законот

Главните институции што се занимаваат со спроведување на законот се Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција (ОЈОГОКК) при Основното јавно обвинителство и Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал при Министерството за внатрешни работи. ОЈОГОКК го наследи поголемиот дел од случаите од висок профил од поранешното Специјално јавно обвинителство (СЈО). ОЈОГОКК сè уште се нема преселено во доделените нови простории. Заедно со Државниот завод за ревизија, истражниот центар/судската полиција при Обвинителството и полицијата имаат потреба од доволни распределени ресурси со цел правилно водење случаи од висок профил. Во март 2022 година беа избрани пет јавни обвинители во ОЈОГОКК. Бројот на вработени е недоволен за целосно справување со случаите на корупција и организиран криминал.

Главниот јавен обвинител ја суспендираше шефицата на ОЈОГОКК од функцијата во август 2022 година за која е поведена дисциплинска постапка врз основа на кривична пријава од поранешниот в. д. директор на финансиската полиција. Советот на јавни обвинители (СРР) ја одби како неоснована жалбата на шефицата на ОЈОГОКК, со што го потврди нејзиното суспендирање од функција.

Во 2021 година, биле конфискувани во четири предмети во вредност од приближно 256.000 евра. Во три предмети на наводна корупција со привремени мерки биле замрзнати недвижности, движен имот и недвижен имот и акции.

Правна рамка

Земјата е страна на сите меѓународни антикорупциски конвенции, вклучително и Конвенцијата на Обединетите нации против корупција.

Законот за **финансирање на политичките партии** предвидува на кој начин може да се обезбедат финансиски средства за политичките партии и со нив правилно да се управува. Изборниот законик ги утврдува правилата за финансирање на изборните кампањи. Државниот завод за ревизија (ДЗР) врши *екс-пост* проверки и објавува годишни извештаи на својата веб-страница. По локалните избори 2021 година, до Државната изборна комисија (ДИК) и Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) беа доставени седум ревизорски извештаи.

Законот за **слободен пристап до информации од јавен карактер** им овозможува на барателите да добијат информации за јавното финансирање на политичките партии.

По донесувањето на Законот за **лобирање** во јуни 2021 година, ДКСК донесе законодавство за спроведување и внатрешни акти за да го подготви влегувањето во сила на законот во јуни 2022 година. Законот ги проширува надлежностите на ДКСК додавајќи ѝ надлежност за водење регистар на лобисти и лобистички организации, кој стана функционален во јуни 2022 година. Законот за заштита на **укажувачи** сè уште треба дополнително да се усогласува со *правото* на ЕУ, вклучително и заради предвидување граѓанска, кривична и/или административна одговорност на службено лице што дало препорака за или учествувало во одмазда и заради поместување на товарот на докажување.

Стратегиска рамка

Спроведувањето на националната стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси (2021 – 2025) и поврзаниот акциски план се одвива бавно. Само 20 % од активностите планирани за 2021 година беа целосно спроведени до крајот на годината. Со цел да е ефективно, спроведувањето на Националната стратегија треба да се реализира на сите нивоа на администрацијата, а не само на ниво на ресорните министерства.

Фундаментални права

Правната рамка за заштита на фундаменталните права во голема мера е во согласност со европските стандарди. Процесот на деинституционализација напредува со преселувањето на лицата со попреченост во служби за домување со поддршка во заедницата. Министерството за труд и социјална политика продолжува да инвестира во услуги на заедницата, вклучително и за поддршка на жртвите на родово насилство. Особено е важно да се спроведат сите одредби од Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Забележани се континуирани подобрувања во однос на родовата интеграција и почитувањето на правата на жените. Препораките од Европскиот комитет за спречување на тортура за третманот на лица лишени од слобода и осудени лица не беа соодветно надминати. Спроведувањето на законодавството за говор на омраза и на националниот акциски план за одредбите од Истанбулската конвенција треба да се подобри. Надворешниот механизам за надзор на полицијата во служба на граѓаните сè уште не е целосно функционален, имајќи недостиг од претставници од организации на граѓанското општество.

Бидејќи препораките од претходната година беа само делумно спроведени, тие остануваат во важност. Во следната година, земјата особено треба:

- да ги распредели неопходните финансиски и човечки ресурси што ѝ овозможуваат на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација да стане целосно функционална и да ја зголеми соработката со Канцеларијата на Народниот правобранител;
- да ги спроведе препораките на меѓународните тела за набљудување, особено во однос на правата на лицата во притвор/затвор и драматичните услови во затворите, со најголема итност и да ги зајакне напорите за промоција на алтернативи на затворањето;
- да обезбеди соодветна поддршка и услуги во заедницата за ранливите категории деца, особено децата жртви на насилство, децата Роми и децата со попреченост.

Северна Македонија ги има ратификувано повеќето **меѓународни инструменти за човекови права**. Во јуни 2021 година, Собранието го ратификуваше Протоколот на Советот на Европа за изменување на Конвенцијата 108 за заштита на лица во однос на

автоматската обработка на лични податоци. Во ноември 2021 година, земјата стана 35-та земја членка што е страна на Меѓународниот сојуз за сеќавање на холокаустот. Земјата ги доставуваше периодичните извештаи според Конвенцијата на ОН за елиминација на сите форми на расна дискриминација, како и одговорите на прашањата од периодичните извештаи според Конвенцијата за правата на детето.

Во јуни 2022 година, пред **Европскиот суд за човекови права** (ЕСЧП) беа активни 813 барања. ЕСЧП изрече 11 пресуди и утврди кршења на Европската конвенција за човекови права во три случаи (наспроти 14 во 2021 година), кои се однесуваа на правото на правично судење, забраната за тортура и слободата на изразување. Во извештајниот период, имаше 370 нови барања распределени на тело надлежно за одлучување. Во моментот има 11 случаи под засилен надзор од Комитетот на министри.

Канцеларијата на Народниот правобранител останува централно тело за **унапредување и спроведување на човековите права**. Во 2021 година, Канцеларијата на Народниот правобранител издаде специјални извештаи за спроведувањето на начелото на правична застапеност и на родова застапеност во јавниот сектор. Собранието треба без дополнително одлагање да назначи петмина нови заменици на Народниот правобранител. Соработката со ОГО треба да се подобри. Буџетот на Канцеларијата беше за 8 % повисок отколку во 2020 година, а во април 2022 година беше одобрена нова систематизација на персонал. Во рамките на 2.686 примени претставки, кршење беше потврдено во 35,8 % од случаите (2.448 претставки примени во 2020 година). Тие претежно се однесуваат на правата на детето (18,4 %); правосудството и другите правни професии (10,9 %); социјалната заштита (8,8 %); правата на потрошувачите (8,3 %); финансиите (6,2 %) и работничките права (5,4 %). По вклучувањето на Канцеларијата на Народниот правобранител, беа решени сите шест претставки што се однесуваат на спроведувањето на пописот на населението. Имаше благ пораст на реакцијата на административните и другите тела со јавни овластувања (66,2 % од случаите, наспроти 63 % во 2020 година), што е сè уште помалку од бројката од 80 % постигната во претходните години.

Северна Македонија сè уште треба да ги спроведе препораките од Европскиот комитет за спречување на тортура (КПТ) објавени во 2021 година. Во извештајот на КПТ од јули 2021 година се повторуваат претходните наоди за **спречувањето на тортурата и малтретирањето**. Остануваат главните недостатоци на затворскиот систем: лошиот систем на управување со затворите и лошото работење на персоналот, нискиот број вработени, слабиот квалитет на здравствена заштита што им се обезбедува на затворениците, насилството меѓу осудените лица, лошите материјални услови, недостигот на наменски активности и ендемичната корупција.

Механизмот за надворешен надзор врз полицијата, вклучително и затворската полиција, сè уште не е целосно функционален, при што Собранието допрва треба да ги избере тројцата претставници на граѓанските организации. Мора да се разрешат минатите прашања за ефективно учество на претставниците на граѓанското општество, а и да се продолжи нивниот едногодишен мандат. Во 2021 година, механизмот за граѓанска контрола на Народниот правобранител постапи по осум претставки, две против полициски службеници и шест против припадници на затворската полиција, што е намалување од претходната година во која постапи по 21 претставка. До Јавното обвинителство поднесено е едно барање заради поведување постапка за утврдување кривична одговорност, наспроти десет слични барања испратени во 2020 година. Ова доведе до еден предмет пред Основниот кривичен суд Скопје за нечовечно постапување при вршење должност од страна на полициски службеник.

Во 2021 година, наменскиот оддел при Јавното обвинителство отвори 91 нови предмети (кривични пријави) против 213 лица со полициски овластувања или припадници на затворската полиција поради сомнение за сторени кривични дела. Како резултат на истрагите, во 2021 година беа обвинети 33 лица, беа поднесени 20 предлози за кривични налози и беа изречени првостепени пресуди против 50 лица (шест затворски казни, 36 условни казни, четири парични казни и четири ослободителни пресуди). Постои потреба од поголемо подигање на свеста за механизмот за надворешен надзор врз полицијата со цел да се постигне добро разбирање на системот.

Сите пријавени случаи мора без одлагање да се истражат, а мерките за заштита од полициско малтретирање мора систематски да се спроведуваат. Во 2021 година, Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди при Министерството за внатрешни работи разгледа 63 претставки за употреба на прекумерна физичка сила од страна на полициски службеници (65 претставки во 2020 година), од кои за 19 се утврди дека се неосновани, а кај 40 недостигаа докази. Три кривични пријави беа поднесени за малтретирање при вршење на службата, а до Јавното обвинителство беше доставено едно известување. Во 2021 година, затворите поднесоа до Управата за извршување на санкции 112 пријави за употреба на средства за присилба против осудени лица, од кои 27 предмети се однесуваа на употреба на физичка сила, што доведе до инспекции. Во еден од пријавените случаи, се утврди употреба на физичка сила во затворот Идризово, но затворот не поднесе пријава до Управата за извршување на санкции. Соработката со организациите на граѓанското општество во сузбивањето на малтретирањето продолжи во текот на извештајниот период.

Северна Македонија треба итно да се справи со постојаното прашање околу несоодветни услови за притвор во затвори, полициски станици, установи за социјална заштита и психијатриски установи, во согласност со препораките од последниот извештај на КПП. Во 2021 година, Националниот превентивен механизам направи 33 посети на полициски станици, затвори и воспитно-поправни установи, како и на местата каде што се сместуваат или приведуваат странци и баратели на азил. Прашањата покренати во претходните години остануваат нерешени, а особено недостатокот на информации и пристап до адвокат во полициските станици и недостатокот на соодветна здравствена заштита во затворите.

Иако инфраструктурата беше реновирана и беше испорачана медицинска опрема на голем број казнено-поправни установи, условите за притвор во делови од Казнено-поправниот дом „Идризово“ и другите притворски објекти на **затворскиот систем** остануваат нехумани. Пријавената пренатрупаност предизвикува дополнителна загриженост за 2.462-те осудени и приведени лица (податоци од март 2022 година). Приоритет треба да е реновирањето на најзапуштените згради во согласност со препораките на КПП. За да се професионализира управувањето со затворите, важно е именувањето на затворските директори, вклучувајќи ги и привремените директори, да се врши единствено врз основа на Законот за извршување на санкции од 2019 година. Треба да продолжат регуларните инспекции на затворите. Корупцијата во затворите е исто така повторливо прашање. Во февруари 2022 година беше донесен годишен план за борба против корупцијата што треба да се спроведе. По донесувањето на програмата за почетна и континуирана обука и специјализација на службени лица, Центарот за обука во затворот Идризово конечно е функционален и се организира почетна обука за нови вработени. Недостатокот на соодветна здравствена заштита или мерки за третман на зависности од дрога во затворите останува прашање на сериозна загриженост, кое треба да го реши Министерството за здравство.

Со цел целосно да се спроведе Националната стратегија за развој на пенитенцијарниот систем 2021 – 2025, потребни се средства, дополнителен персонал и политичка посветеност. Се основаше меѓуресурска група за следење и оцена на спроведувањето на Стратегијата. Процесот на ослободување на осудени лица во заедницата треба да се подготви преку меѓуинституционална соработка меѓу затворите и постказнена помош.

Пробацискиот систем продолжува да се развива, а бројот на случаи се зголемува. Во 2021 година, евидентирани се 451 условни пробациски (276 во 2020 година), од кои најголем дел се услуги на заедницата, условни пробациски со заштитен надзор и надзор за условен отпуст. Соработката помеѓу јавниот и приватниот сектор и граѓанското општество, како и меѓуагенциската соработка треба да продолжат. Подобрена е и треба да продолжи координацијата меѓу пробациските службеници, судиите, јавните обвинители, затворскиот персонал и другите институции пред ослободување на осуденото лице, како и подигањето на свеста за придобивките од пробациски. Не е постигнат напредок во донесувањето измени во правната рамка во врска со алтернативните казни и алтернативните постапки за да се зголеми нивната употреба. Тие мерки се неопходни за подобрување на ресоцијализацијата и рехабилитацијата на осудените лица и за намалување на ризикот од повторно прекршување, вклучително и кај малолетните лица. Не е постигнат значителен напредок во одговорот на општиот недостаток на наменски едукативни, рекреативни и стручни активности на осудените и притворените лица. Услугите за образование и ресоцијализација, како и програмите за лекување, треба да се спроведуваат во сите казнено-поправни и воспитно-поправни установи.

Во врска со **заштитата на лични податоци**, целосната примена на Законот за заштита на личните податоци (ЗЗЛП) започна во август 2021 година. Новиот Закон има за цел да ја усогласи неговата рамка за заштита на податоци со Општата регулатива за заштита на податоци. Во подготовка се дополнителни измени со цел дополнително усогласување.

Континуируваниот недостаток на персонал во Агенцијата за заштита на лични податоци (АЗЛП) има сериозно негативно влијание врз спроведувањето на Законот. Ова исто така ја поткопува и способноста на АЗЛП да ги извршува своите задачи ефективно и независно.

И покрај оваа ситуација, во 2021 година, АЗЛП спроведе 304 надзори (што е зголемување за 29 % во однос на 2020 година). 62 надзори беа во јавниот сектор, а другите во приватниот сектор. АЗЛП исто така прими 540 жалби, од кои 45 % беа поврзани со наводни повреди на правата на заштита на лични податоци на социјалните мрежи. АЗЛП издаде 17 мислења за предлог-закони и законодавство за спроведување, како и еден налог во полето на заштитата на лични податоци. Таа иницираше измени на три закони со цел да ги усогласи со ЗЗЛП. АЗЛП не е секогаш систематски консултирана за секторските закони или законодавството за спроведување и нејзините совети не се спроведуваат секогаш.

Потребни се повеќе подобрувања во полето на заштитата на податоци во избирачкиот сектор. Со Изборниот законик се воведо употребата на биометриски податоци, но постапката не вклучуваше претходни консултации со АЗЛП. Меѓутоа, Државната изборна комисија отстрани некои од неправилностите при надзорот што ги утврди АЗЛП.

Во извештајниот период, АЗЛП изврши уште една надзорна проверка во Оперативно-техничката агенција (ОТА) за следење на комуникациите. Постигнат е напредок во

однос на усогласеноста со прописите за заштита на лични податоци. ОТА постапи по 6 од 12 обврски и делумно постапи по други обврски.

Слободата на мислење, совеста и религијата е загарантирана со закон и во практика, а дискриминацијата врз основа на религија е забранета. Комисијата за односи со верските заедници и религиозни групи се охрабрува да организира меѓурелигиски дијалог и да ја подобри соработката меѓу верските заедници.

Слобода на изразување

Северна Македонија постигна **одредено ниво на подготвеност/е умерено подготвена** во областа на **слободата на изразување**. Генерално, постигнат е **ограничен напредок** во извештајниот период. Општиот амбиент е поволен за слободата на медиумите и овозможува критичко медиумско известување, иако дојде до засилување на тензиите за време на локалните избори во 2021 година. Треба да продолжат напорите за саморегулација на медиумите што би довеле до конкретни резултати во унапредувањето на професионалните новинарски стандарди.

Треба да се обезбеди поголема транспарентност при рекламирањето на државните институции и политичките партии во медиумите. Органите треба да ги засилат своите напори за реформа на јавниот радиодифузен сервис и да обезбедат негова независност, професионални стандарди и финансиска одржливост. Процесот на реформи на јавниот радиодифузен сервис, во согласност со неговата петгодишна развојна стратегија, е ограничен поради доцнења во именувањето на членовите на неговиот програмски совет. Треба да се именува советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Работничките права на новинарите сè уште треба да се решат.

Препораките од минатата година остануваат важечки. Во претстојната година, земјата треба:

- да ја ревидира правната рамката што владее во областа на медиумите во согласност со *правото* на ЕУ и европските стандарди, особено со продолжување на напорите за усогласување на националните закони со ревидираната европска директива за аудиовизуелни медиумски услуги;
- да ги зголеми напорите за спроведување на стратегијата за реформи на јавниот радиодифузер и да ги финализира именувањата во програмскиот совет на јавниот радиодифузен сервис и во Советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги;
- навремено да ги реши сите случаи на закани и насилни дејства врз новинарите и да се осигури сторителите да бидат казнети.

Слободата на изразување и плуралистичките гледишта продолжија да напредуваат во генерално поволен севкупен политички контекст. И покрај ова, реформите во медиумите застапаа поради недостаток на политички консензус и промена на фокусот поради пандемијата на КОВИД-19. И понатаму постојат предизвици во спроведувањето на законската рамка што ја опфаќа работата на медиумите, особено во однос на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Иако случаите на физичко и вербално насилство се намалени, има пораст во онлајн закани кон новинарите и медиумските работници. Условите за работа на медиумските работници и понатаму се отежнати, особено нивните работнички и социјални права. Органите и медиумскиот регулатор ги

поддржаа медиумите за време на пандемијата на КОВИД-19. Земјата сега треба да подготви стратегија за реформи во медиумите, со поддршка од сите засегнати страни.

Заплашување на новинарите

Во 2021 година, Министерството за внатрешни работи евидентирало осум случаи на напади врз новинари (десет случаи во 2020 година). Во три случаи се поднесени кривични пријави (за кривично дело сторено за време на протест, повреда на авторски и сродни права и закана преку интернет). Истрагата за преостанатите пет напади е во тек. Здружението на новинари евидентирало пет напади, од кои три врз новинарки. За време на локалните избори во 2021 година, се зголеми бројот на инциденти во кои беа вклучени новинари, што беше осудено од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и Здружението на новинари.

Постојната законска рамка и посветеноста на меѓународните стандарди обезбедија доволно механизми за органите за спроведување на законот и Јавното обвинителство да ги казнат сторителите. Потребни се дополнителни активности за да се обезбеди непристрасна, брза и ефективна истрага. Една телевизиска станица се пожали на долготрајни финансиски истраги и дека нејзините новинари биле повикани на информативен разговор од Обвинителството. Политичарите од сите нивоа на владеење и јавните функционери треба постојано да даваат пример за високи стандарди за почитување на слободата на медиумите во нивните интеракции со новинарите. Продолжија онлајн вознемирувањето и вербалните напади врз новинарите, особено на социјалните мрежи. Остануваат нерасчистени старите случаи на физички напади врз новинари.

Законодавна средина

Во 2021 година, органите и медиумскиот регулатор продолжија да ги поддржуваат медиумите за да го ублажат влијанието на пандемијата на КОВИД-19.

Процесот на усогласување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги со *правото* на ЕУ треба да продолжи. Во септември 2021 година, Собранието ги донесе измените на Изборниот законик поврзани со медиумите и платеното политичко рекламирање. Извештајот на ОБСЕ/ОДИХР за локалните избори препорача дека треба да се преиспитаат регулативите за платено политичко рекламирање во медиумите, со цел да се овозможи непречен пристап до медиумите врз основа на разумни и објективни критериуми.

Практиката на обезбедување платено политичко рекламирање во радиодифузни, печатени и онлајн медиуми финансирани од државниот буџет и понатаму предизвикува загриженост кај медиумските здруженија, поради ризикот од политичко влијание врз независноста на медиумите. Погодени од опаѓачкиот медиумски пазар и пандемијата, некои медиуми активно лобираа за укинување на забраната за владино рекламирање во приватните медиуми, со цел да ги зголемат своите приходи. Сепак, медиумските здруженија ја критикуваа можноста за измена на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, што ќе овозможи рекламирање на јавните институции во медиумите, истакнувајќи го ризикот дека тоа може да ја поткопа независноста на медиумите и да го наруши медиумскиот пазар.

Во март 2022 година, во контекст на дезинформациите во врска со војната во Украина, Владата го забрани реемитувањето на руски ТВ-каналы со измена на Законот за рестриктивни мерки врз основа на Регулативата на Советот. Владата продолжи да ги намалува средствата за регулаторот, јавниот радиодифузер и јавното претпријатие за радиодифузија, користејќи ги одредбите од Законот за аудио и аудиовизуелни

медиумски услуги. Собранието, исто така, го одложи именувањето на новите членови на програмскиот совет на јавниот радиодифузен сервис и на Советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со што покажа отсуство на политички консензус за реформите во медиумите. Говорот на омраза е забранет и на интернет и надвор од интернет, меѓутоа продолжува да постои на електронските мрежи. Во декември 2021 година, онлајн заканата за новинарите објавена на социјалните медиуми беше санкционирана со судска пресуда.

Спроведување на законодавството/институции

За време на локалните избори во 2021 година, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги го следеше медиумското покривање и не пријави прекршувања на Изборниот законик. Како дел од своите законски обврски, регулаторот ја продолжи својата надзорна улога над радиодифузерите, печатените медиуми, операторите на јавните електронски комуникациски мрежи и давателите на медиумски услуги на барање, како и врз недозволената медиумска концентрација и транспарентност на сопственоста. Регулаторот продолжи да работи со организациите на граѓанското општество и медиумските куќи за промовирање на медиумската писменост и темите за човекови права како што се родовата еднаквост и вклучувањето на лицата со попреченост.

Финансиската стабилност и независност на медиумскиот регулатор треба да се дополнително засилени по усогласувањето на националното законодавство со Директивата за аудиовизуелни медиумски услуги на ЕУ. Во 2021 година, Советот за етика во медиумите прими 109 поплаки за прекршување на етичките стандарди, од кои 90 % се однесуваа на електронски случаи. Саморегулаторното тело забележа прекршувања на Кодексот на новинарите во 48 случаи. Советот за етика во медиумите извести за зголемен притисок врз неговата работа од политичките и економските актери, но и од претставниците на медиумите. Во 2021 година, Здружението на новинари пријави намалување на судските предмети за навреда и клевета во кои се вклучени новинари, од 30 предмети во 2020 година, на околу 20 тековни предмети. Во 2021 година беше донесена вкупно 81 судска пресуда во врска со член 10 од Европската конвенција за човекови права, наспроти 57 во 2020 година и 99 судски пресуди во 2019 година.

Јавен радиодифузен сервис

Сеопфатната реформа на јавниот радиодифузен сервис дополнително беше одложена. И покрај барањата од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги со кои се утврдува износот на јавното финансирање на јавниот радиодифузен сервис како процент од државниот буџет да е 1 % од 2021 година, вистинската стапка достигна само 0,59 % во јули 2022 година поради употребата од органите на дискреционите овластувања дадени со закон. Ова беше недоволно. Вкупниот буџет на јавниот радиодифузен сервис во 2021 година изнесувал 13,4 милиони евра, додека во 2022 година изнесувал 15 милиони евра. Финансирањето на јавниот радиодифузен сервис бележи постојан пад во последните неколку години. Континуираното намалување на финансирањето го попречува спроведувањето на Стратегијата за развој на јавниот радиодифузен сервис, создавајќи несигурност во процесите на планирање и влијае врз севкупниот квалитет на резултатите. Не беа најдени решенија за старите долгови на јавниот радиодифузен сервис кон државните институции, вклучително и за спроведување поволни судски пресуди за просториите на јавниот радиодифузен сервис. Допрва треба да се обезбедат независност и одржливост на јавниот радиодифузен сервис, како финансиска така и во однос на правната рамка.

Економски фактори

Пандемијата на КОВИД-19 имаше негативно влијание врз веќе намалените приходи во медиумската индустрија, што доведе до тоа Владата да донесе мерки за помош на индустријата. Медиумските здруженија продолжуваат да ја истакнуваат загриженоста за медиумскиот интегритет и независност поради несигурната финансиска состојба на медиумските субјекти. Потребни се дополнителни чекори за поддршка на професионалното и истражувачко новинарство. Агенцијата за медиуми редовно ја следи сопственоста на медиумите. Треба да се направат напори за да се заштити независноста на медиумите од политички упади. Рекламирање од страна на Владата на комерцијални канали е забрането. Медиумските здруженија продолжија да ја изразуваат својата загриженост за изгледите за измена на членот 102 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги за да се дозволат кампањи од јавен интерес финансирани од државата. Медиумските здруженија, исто така, изразија загриженост поради можноста политичките партии да користат државно финансирање за рекламирање во медиумите како потенцијален начин за стекнување политичко влијание врз уредничката политика.

Од дваесет издавачи на печатени медиуми, има пет дневни весници, од кои два на албански јазик. Органите продолжија да ги поддржуваат печатените медиуми со доделување 500.000 евра во 2021 година. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни услуги објавува регистар на радиодифузни и печатени медиуми, вклучувајќи информации за бројот на вработени и видот на вработувањето.

Интернет

Онлајн медиумите не се регулирани со конкретен закон, а постојат различни ставови за потребата од регулирање, особено во поглед на растечките закани од дезинформации. Онлајн медиумите и платформите на социјалните медиуми се главниот извор на дезинформации, погрешни информации, говор на омраза, прекршување на професионалните стандарди и прекршување на правата на интелектуална сопственост. Потребни се кампањи за да се зајакне разбирањето на засегнатите страни и пошироката јавност и да се зголеми нивната отпорност наспроти дезинформациите. Медиумските здруженија продолжија со промовирање на воспоставениот регистар на онлајн медиуми (promedia.mk) со цел да се зголемат професионалноста и стандардите на онлајн новинарството. Во однос на пристапот до информации, Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер примила 798 поплаки, од кои 608 претежно биле од организации на граѓанското општество, додека 190 поплаки се поднесени од физички лица.

Северна Македонија ја потпиша **Декларацијата за иднината на интернетот** од 28 април 2022 година⁸. Досега, потпишана од повеќе од 60 меѓународни партнери, Декларацијата ги утврдува визијата и начелата на веродостоен интернет.

Професионални организации и услови за работа

Работничките и социјалните права на новинарите ги застапува Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници. Новинарите што работат за јавниот радиодифузен сервис и за новинските информативни агенции се организирани во посебни синдикати. Дијалогот на синдикатите со Владата треба да се подобри, со цел да се изнајдат прифатливи решенија за постојаните предизвици, како што е големиот број краткорочни договори или договори на скратено работно време без здравствено и

⁸ [Декларација за иднината на интернетот | Оформување на дигиталната иднина не Европа \(europa.eu\)](#)

социјално осигурување. Приходите на повеќето медиумски работници се пониски од просечната државна плата. Работничките права, како што се правото на годишен одмор, платени прекувремени часови и платени ноќни смени, често се занемаруваат.

На многубројни медиуми им недостасува интересен етички кодекс, како и професионални и кариерни можности за професионална обука. Многу новинари имаат несигурен договорен статус и тешки социо-економски услови, што придонесува за култура на самоцензура и создава можности за сопствениците на медиумите силно да влијаат на уредничката политика. Потребни се дополнителни напори за заштита на професионалните и работничките права, слободите и безбедноста на новинарите.

Во 2021 година, вкупниот број вработени во радиодифузните медиуми беше 2.449, од кои 1.814 со полно работно време и 635 вработени со скратено работно време. Нема сеопфатни податоци за вкупниот број новинари поради фактот што онлајн медиумите во моментот не се покриени. Потребни се дополнителни мерки за промовирање на родовата еднаквост во медиумската индустрија.

(Види исто така Поглавје 10 – Дигитална трансформација и медиуми)

Правото на **слобода на собирање и здружување** е загарантирано со Уставот и Владата го почитува Законот за здруженија на граѓани и фондации, кој останува непроменет. Потребни се поголеми напори за спроведување на сите пресуди на Европскиот суд за човекови права во однос на регистрирањето здруженија. Законодавството е усогласено со Повелбата за фундаменталните права на ЕУ и Европската конвенција за човекови права. Во различни периоди за време на пандемијата на КОВИД-19 беа воспоставени ограничувања на правата за собирање. И покрај кратките периоди на ограничувања, неколку законски собири и здружувања се одржаа без пречки, почитувајќи ги постојните здравствени и безбедносни протоколи поради пандемијата. Сепак, се случија инциденти во септември 2021 година кога стотици демонстранти се собраа во Тетово откако се запали модуларната ковид-болница, при што беа приведени пет лица.

Во јули 2022 година се одржаа неколку протести против предлозите дадени со цел да се отстранат пречките за отворање на пристапните преговори со ЕУ. На протестите учествуваа помеѓу 7.000 и 15.000 демонстранти, кои во некои наврати прераснаа во судири помеѓу демонстрантите и полицијата.

Именувањето на Бугарскиот културен центар отворен во Битола во април 2022 година предизвика длабока загриженост кај граѓаните. Јавните функционери во Северна Македонија најостро го осудија инцидентот од јуни 2022 година, кога имаше обид за палење на просториите на Културниот центар. Државните власти го истражија случајот и Судот го осуди сторителот на условна затворска казна.

Прашањата во областа на **работничките права и правата на синдикално организирање** се опфатени во *Поглавје 19 – Социјална политика и вработување*.

Северна Македонија не направи значителни подобрувања во постапките за остварување на **правото на сопственост**, кои и понатаму се долги и скапи за граѓаните, поради недостиг на централна институција и недостиг на координација меѓу институциите што се занимаваат со овие права. И покрај најавите, администрацијата сè уште нема развиено национална стратегија за правата на сопственост. Имотните регистри не се ажурираат редовно и сè уште се чуваат во аналогна форма, особено на општинско ниво. Агенцијата за катастар одржува задоволувачка стапка од над 90 % решени предмети. Регистрацијата на земјиште и имот е завршена, а ласерско скенирање е спроведено во

целата земја. Администрациите што управуваат со процесите за враќање, надомест и легализација и понатаму имаат тешкотии во справувањето со огромниот број предмети, главно поради недоволно кадар и средства. Над 6.000 предмети за денационализација сè уште се отворени и претставуваат најголем дел од поплаките упатени до Канцеларијата на Народниот правобранител, иако овој процес беше официјално прогласен за затворен во 2013 година.

Во однос на **недискриминацијата**, многубројните логистички и финансиски предизвици продолжија да ја попречуваат работата на телото за еднаквост – Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Владата повторно го скрати годишниот буџет на оваа Комисија и не е завршено регрутирањето административен кадар. Овие прашања влијаат на спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација и треба итно да се решат. Имаше критики во врска со недоволната независност на Комисијата во однос на буџетските расходи поради недоследности во Законот. Собранието не успеа да пополни празно место во Комисијата. Комесарите и граѓанското општество, исто така, ја критикуваа недоволната разноличност во новата комисија, особено во однос на полот и лицата со попреченост.

И покрај постојните предизвици, во 2021 година, Комисијата ги донесе своите внатрешни акти и стратегиски документи и работеше на 167 поплаки. Ја потврди дискриминацијата во 60 % од предметите покренати против јавниот сектор. Врз основа на широките овластувања, вклучително и овластувањата по службена должност, Комисијата постапи како *amicus curiae* во две судски постапки и поднесе две барања за поведување прекршочна постапка. Комисијата предложи подобрување на Законот за спречување и заштита од дискриминација. Донесена е нова Стратегија за еднаквост и недискриминација 2021 – 2026. Не се именувани новите членови на Националното координативно тело за еднаквост и недискриминација, што ја оневозможува институцијата да функционира со полн потенцијал. Канцеларијата на Народниот правобранител прими 43 поплаки за дискриминација (62 во 2020 година), од кои повеќето се од сферата на работните односи, и даде 23 мислења. При собирањето статистички податоци по области и основи на дискриминација, Народниот правобранител го следеше Законот за спречување и заштита од дискриминација. Одделот за заштита од дискриминација на Народниот правобранител и понатаму има недоволно вработени. Канцеларијата на Народниот правобранител и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација сè уште треба да воспостават редовна и ефикасна координација со цел да се осигури дека начелото на недискриминација е соодветно применето.

Министерството за внатрешни работи управува со веб-страница преку која граѓаните може да пријавуваат злосторства од омраза, говор на омраза и други форми на насилство, но последователните активности не се целосно транспарентни. Треба да постои систематска практика на собирање податоци за говорот на омраза. Потребен е попроактивен и холистички пристап во решавањето на случаите со говор на омраза и злосторство од омраза.

Постигнат е одреден напредок во однос на **родовата еднаквост** преку развивање нормативна рамка за усогласување со Истанбулската конвенција и рамка за политика за интегрирање на родовите перспективи и усогласување на националното право со *правото* на ЕУ за родова еднаквост. Со донесувањето на Националната стратегија за родова еднаквост 2021 – 2026, во јули 2022 година, постигнат е добар напредок кон воспоставување ефективен систем за вклучување на родовите аспекти во главните политики. Меѓутоа, сè уште се чека донесувањето на предлог-законот за родова еднаквост. Потребно е зајакнување на меѓуинституционалните механизми креирани за

спроведување и следење на политиките за промовирање на родовата еднаквост, особено преку подобрување на организациските решенија, зајакнување на техничкиот капацитет, буџет и професионалци обучени според меѓународните стандарди.

Понатамошното усогласување со одредбите од Истанбулската конвенција за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство и понатаму е предизвик. Се чека акција за усогласување на поврзаните закони и донесување законодавство за спроведување на Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Во април 2022 година, Северна Македонија го поднесе својот прв извештај до Групата експерти за акција против насилството врз жените и семејното насилство (ГРЕВИО).

Министерството за правда сè уште треба да го измени Кривичниот законик со цел да обезбеди целосна заштита на жртвите од сите форми на насилство, вклучително и фемицид. Службите за жртвите на родово базирано насилство треба да се прошират и потребен е соодветен буџет за да се исполнат стандардите на Истанбулската конвенција, вклучително и пристап за жените со попреченост и почитување различни културни, етнички и верски фактори при пријавување насилство. На земјата ѝ недостасуваат јасни меѓуинституционални протоколи, а полицијата и здравствените работници немаат капацитет целосно да ги проценат последиците од насилството и да преземат соодветни мерки. Државниот буџет ги поддржува само постојните пет оперативни засолништа, еден кризен центар и три центра за жртви на сексуално насилство. Обезбедувањето психосоцијални и други превентивни услуги останува некоординирано и зависи од финансирање од локалната самоуправа, странски донатори и бизнис-заедницата. Само во главниот град постои специјализиран тим за итна заштита на ранливите групи што работи нонстоп. Поради преоптоварениот здравствен систем за време на пандемијата, недостатокот на соодветно обучен кадар и ограничениот број сместувачки капацитети, жртвите на родово и семејно насилство се соочија со сериозни предизвици во пристапот до здравствени услуги.

Во март 2022 година, Министерството за труд и социјална политика отвори ресурсен центар за родово одговорно креирање политики и буџетирање за да го зголеми капацитетот на јавната администрација за спроведување мерки поврзани со Директивата 2006/54/EЗ на ЕУ за спроведување на начелото на еднакви можности и еднаков третман на мажите и жените во прашањата поврзани со вработување и занимање и за вклучување на родовата рамноправност во институционалното планирање, програмирање и активности. Сепак, на администрацијата ѝ недостига соодветно родово-стратешко планирање и алатки за буџетирање, што ги ограничува можностите за ефективно вклучување на родовата еднаквост во креирањето политики и за интегрирање на родовата перспектива во секторскиот дијалог и управувањето со јавните финансии.

Немањето доволно веродостојни родово разделени податоци меѓу секторите создава значителни ограничувања во развојот на политики и мерки засновани на докази. Првиот национален индекс за родова еднаквост беше објавен во 2019 година, но не е ажуриран. Собирањето и анализата на родовата статистика бараат зајакнување на капацитетот на релевантните институции и подобрена институционална координација.

Родовиот јаз и стереотипите и понатаму се присутни во јавниот и политичкиот живот (види 2.1.1 Демократија).

Двата случаја „Јавна соба“, каде што експлицитни фотографии и приватни информации на девојчиња и жени беа споделувани на мрежна платформа, резултираа со судска пресуда против основачот и администраторот на платформата за производство и

дистрибуција на детска порнографија (малолетни девојки). Сè уште има недостатоци во поврзаната законодавна рамка бидејќи Кривичниот законик и поврзаното законодавство за спроведување не се усогласени со Истанбулската конвенција. Следењето од страна на институциите во случаите на силување и семејно насилство треба да се подобри со јасни меѓуинституционални протоколи и стандардизирани услуги за реинтеграција на жртвите.

Администрацијата ја измени правната рамка со која се уредува заштитата на **правата на детето** во согласност со меѓународните стандарди. Сепак, потребен е поширок општествен и меѓупартиски консензус за клучните законодавни реформи за да се премостат правните јазови, следејќи ги потребите и најдобрите интереси на децата. Неусогласеностите помеѓу одредбите од Законот за семејство за посвојување и меѓународните стандарди не се решени. Допрва треба да се подготви акциски план за деца, вклучувајќи доволен буџет и секторски модели за обезбедување ефективни услуги за децата.

Потребни се дополнителни напори за справување со структурните предизвици, како што се недостатокот на ресурси во државните институции што се занимаваат со детските права, недостатокот на стратески документи за правата на детето и функционирањето на статутарното тело одговорно за надзор на спроведувањето на Конвенцијата за правата на детето. Треба да се подобрат консултациите со младите во креирањето политики. Има потреба да се подобри соработката меѓу институциите за подобро разбирање и справување со предизвиците со кои се соочуваат различни групи деца, како што се децата со попреченост или децата од ромската заедница.

Во 2021 година до Народниот правобранител биле поднесени 254 поплаки поврзани со прекршување на детските права, од кои девет се однесуваат на деца со попреченост. Народниот правобранител даде 139 мислења, кои беа прифатени во 93 предмета. Сепак, институциите треба да спроведат системски промени по препораките на Народниот правобранител. Најголем дел од поплаките и понатаму ги доставуваат родителите/негувателите, а не самите деца. Националното координативно тело за заштита на децата од насилство донесе Протокол за дејствување на мултисекторските тимови за заштита на децата жртви на злоупотреба, запоставување и насилство. Обезбедена е обука за мултисекторски тимови во 12 градови низ државата.

Сепак, остануваат предизвици за целосно спроведување на Националната стратегија за ставање крај на насилството врз децата (2020 – 2025). Органите треба да одвојат доволно ресурси за системот за заштита на децата за да се справат со зголемените предизвици на онлајн насилството и злоупотребата (сајбер малтретирање). Потребни се дополнителни напори за подигање на свеста за насилството врз децата кај пошироката јавност и кај професионалците за да ја препознаат злоупотребата и да ја пријават. Земјата треба да донесе програми за поддршка на рехабилитација, ресоцијализација или реинтеграција на децата жртви на насилство.

Пандемијата на КОВИД-19 покажа дека дигитализацијата на услугите треба да оди паралелно со зголемените напори за едукација и олеснување на пристапот до овие технологии за ранливите групи, на кои често им недостасуваат дигитални вештини.

И покрај значителната група мерки за социјална и детска заштита за борба против социо-економските последици од КОВИД-19, анализата покажа дека релативната детска сиромаштија е зголемена, ставајќи во ризик дополнителни 19.000 деца. Потребни се понатамошни напори за системот за социјална заштита да се направи почувствителен на децата врз основа на модел на обезбедување услуги насочени кон децата, вклучително и преку зајакнување на професионалниот развој и надзор во

обезбедувањето квалитетни услуги за детска заштита. Локалните самоуправи и организациите на граѓанското општество треба да ја подобрат соработката со центрите за социјална работа за да развијат и поддржат нови услуги во заедниците низ целата земја, вклучително и услуги за поддршка на децата во ризик, децата Роми и децата со попреченост што се жртви на дискриминација и сегрегација.

Северна Македонија ја продолжи својата работа за целосно вклучување на децата со попреченост во редовните училишта и во предучилишните установи. Сепак, промената од медицински во социјален модел на процена на попреченоста заснована на човековите права не е систематски воведена. И покрај подобрувањата во законската рамка, акцијата за обезбедување еднаков пристап до образование за децата со попреченост е во рана фаза. Во однос на децата без родителска грижа, се инвестираше за зајакнување на системот за згрижување деца, особено во домовите за згрижување и згрижување во заедницата. Услугите во заедницата и под регионалните центри за помош со згрижувачки семејства беа обезбедени низ целата земја и ниту едно дете сега не останува под институционализирана грижа.

Органите идентификуваа шест деца жртви на трговија со луѓе во 2021 година. Дополнителни пет деца беа идентификувани како потенцијални жртви на трговија со луѓе. Потребни се повеќе мерки за да се осигури дека ранливите деца се заштитени од сексуална експлоатација. Неопходно е да се прошири правната едукација што им се обезбедува на судиите и јавните обвинители за прашања како што се дискриминација врз основа на попреченост, родово и сексуално насилство врз жените и насилство врз деца.

Потребно е систематско спроведување на Законот за малолетничка правда. Пристапот до правдата, правното застапување и капацитетот на јавните службеници што работат со деца жртви, деца сведоци и деца во судир со законот и понатаму се несоодветни. Меѓусекторскиот пристап кон примената на правната рамка треба да биде систематизиран и поедноставен кај професионалците за малолетничка правда. Правната рамка треба дополнително да се ажурира со меѓународни стандарди и директиви на ЕУ, вклучувајќи ја Директивата (ЕУ) 2016/800 за процесни заштитни мерки за деца што се осомничени или обвинети лица во кривични постапки⁹.

Подобрени се условите за притвор на момчиња во малолетничкиот воспитно-поправен дом во близина на Тетово. Меѓутоа, во периодот од септември 2021 до јуни 2022 година тие немале пристап до образование. Објектот е оддалечен од градот и поради тоа е непогоден за ресоцијализација и рехабилитација. Девојчињата една година биле во притвор во воспитно-поправниот дом во женското одделение Идризово, затвор што не овозможува соодветна грижа, едукација, ресоцијализација и рехабилитација. Законодавството треба да се измени за да се најде долгорочно решение за воспитно-поправните мерки за девојчињата.

Северна Македонија постигна ограничен напредок во подобрување на **правата на лицата со попреченост**. Во рамките на канцеларијата на Народниот правобранител функционира механизмот за следење на спроведувањето на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост. Донесена е Национална стратегија за изедначување на правата на лицата со попреченост. Започнаа подготвителните работи за изработка на Националната стратегија за правата на лицата со попреченост. Владата го донесе акцискиот план за спроведување на Стратегијата за деинституционализација за 2022 –

⁹ Директива (ЕУ) 2016/800 на Европскиот парламент и на Советот од 11 мај 2016 година за процесни заштитни мерки за деца што се осомничени или обвинети лица во кривични постапки, Сл. весник L 132, 21.5.2016 година, стр. 1 – 20.

2024 година. Продолжува преселувањето на корисниците од Специјалниот завод Демир Капија. Народниот правобранител потпиша меморандум за соработка со 22 организации на граѓанското општество, дел од Националниот механизам за следење. Сепак, мандатот на националното координативно тело за спроведување на Конвенцијата и неговиот капацитет да влијае врз донесувачите на одлуки во државните структури и понатаму е незначителен. Во 2021 година, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација постапи по шест поплаки поврзани со дискриминација по основ на попреченост. Деветстотини и единаесет ученици со посебни потреби се запишани во основни училишта и 312 во средното образование, поддржани од образовни асистенти за помош на инклузивни тимови. Лицата со попреченост и понатаму се соочуваат со значителна дискриминација, и директна и индиректна, поради пречките во инфраструктурата, недостигот на информации и услуги, дискриминирачкото однесување и социјалната исклученост. *(Види, исто така, Поглавје 19 – Социјална политика и вработување)*

Промовирањето на еднаквоста и осудата на говорот на омраза, злосторствата од омраза, дискриминацијата и нетолеранцијата кон **лезбијките, геј-мажите, бисексуалците, трансродовите, интерсекс и квир лица (ЛГБТИК)** треба да биде систематско. И покрај тоа што има правна рамка што штити од дискриминација и злосторствата од омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет, спроведувањето на овие закони и понатаму е предизвик. По пресудата на Европскиот суд за човекови права (јануари 2019 година), органите подготвија измени на Законот за матична евиденција за да се воведат законската постапка за признавање на родот. Но, предлог-законот беше повлечен од собраниска процедура во март 2022 година, за дополнителни измени. Правната рамка не дозволува официјално признавање парови од ист пол.

Неколку политичари дадоа хомофобични и дискриминаторски изјави. Немаше напредок во истрагите за нападите во 2012, 2013 и 2014 година врз ЛГБТИК-центарот за поддршка. Во ноември 2021 година, канцеларијата на ЛГБТИК-организација во Тетово беше вандализирана и беа упатени смртни закани до активистите. Отсуството на систематско собирање податоци за злосторствата од омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет и нивното неефикасно следење од страна на државните органи и понатаму е сериозен проблем. Случаите на злосторства од омраза се регистрираат во базата на податоци на граѓанското општество што води до извештаи. Потребна е акција за зголемување на капацитетот и свеста на службениците за спроведување на законот и правните професионалци за ефикасно спречување и гонење на сите случаи на насилство, злосторства од омраза и говор на омраза. Не беше постигнат напредок за отстранување на негативните стереотипи и говор на омраза кон ЛГБТИК-лицата во учебниците, ниту за донесување на националниот акциски план за ЛГБТИК за 2021-2025 година. Во јуни 2021 година, органите помогнаа за успешно организирање на Парадата на гордоста, на која присуствуваа претседателот на Северна Македонија и голем број министри. Говорот на омраза и погрдните термини за ЛГБТИК-лицата продолжуваат да преовладуваат во онлајн просторот. Потребни се сериозни напори за да се заштитат и да се обезбеди дека луѓето можат да ги остварат своите ЛГБТИК-права.

Во врска со **процедуралните права**, земјата и понатаму е делумно усогласена со *правото* на ЕУ. Органите треба да преземат конкретни чекори за донесување на Нацрт-законот за обесштетување на жртвите на криминал, вклучително и жртвите на трговија со луѓе. Нацрт-законот беше повлечен од собраниска процедура, за дополнителни консултации.

Во однос на бесплатната правна помош, Министерството за правда ги интензивираше напорите да им овозможи пристап до примарна и секундарна правна помош на граѓаните кои не можат да си дозволат да ангажираат адвокат. Бесплатната правна помош е достапна преку 34 подрачни единици на Министерството за правда, граѓански здруженија овластени да даваат правна помош, правни клиници во рамките на правните факултети и адвокати сертифицирани за давање секундарна правна помош. На веб-страницата на Министерството за правда достапен е Регистар на здруженија и поединечни правници кои даваат правна помош. Сè поголем број барања се поднесени и одобрени за примарна и секундарна правна помош. Системот на правна помош во кривичната постапка треба да се реформира за да се подобри пристапот до правдата, главно да се преиспитаат критериумите за пристап до правна помош во кривичната постапка (во случаи на задолжителна одбрана, одбрана на сиромашни лица и случаи на застапување на интересите на жртвите на криминал). Буџетот наменет за правна помош во 2021 година изнесувал 81.000 евра. Реализираниот буџет за правна помош во 2021 година изнесувал 28.000 евра.

Органите, исто така, треба да преземат конкретни чекори за донесување законодавство во согласност со Директивата (ЕУ) 2016/800 за процесни заштитни мерки за деца што се осомничени или обвинети лица во кривични постапки.

Во однос на **заштитата на малцинствата**, органите продолжија да ја спроведуваат националната стратегија „Едно општество за сите и интеркултурализам“. Агенцијата за остварување на правата на заедниците се пресели во просториите на Министерството за политички систем и односи меѓу заедниците, што треба да ја забрза комуникацијата меѓу ова тело и органите одговорни за правата на припадниците на помалите етнички заедници. Во текот на 2021 година, Агенцијата започна да обезбедува средства за финансирање проекти предводени од организациите на граѓанското општество кои работат на промоција и заштита на правата на мнозинските заедници.

Координацијата меѓу Постојаното советодавно тело на Владата и Координативното тело на кабинетот на премиерот е во тек, иако и понатаму недостасува транспарентност. Потребно е да се вложат повеќе напори за да се обезбеди целосна независност на Агенцијата за остварување на правата на заедниците и Агенцијата за примена на јазикот во однос на заштитата на нивната главна група на интереси, помалите етнички заедници. И двете институции немаат доволно кадар и не се доволно финансирани. Локалните органи треба да ја искористат националната стратегија за подобрување на состојбата на општинско ниво, каде што застапеноста на мнозинските заедници и понатаму е недоволна.

Постигнат е одреден напредок во инклузијата на **Ромите**. Северна Македонија ја донесе новата стратегија за инклузија на Ромите 2022-2030 која опфаќа антициганизам, образование, вработување, социјална заштита и здравствена заштита, домување, граѓанска регистрација и култура. Стратегијата систематски не ги решава учеството, зајакнувањето и градењето капацитети. Земјата донесе и Акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024. Сè уште треба да се подготват преостанатите акциски планови во другите клучни области. Владата назначи советник на премиерот задолжен за прашања за инклузија на Ромите. Во учебната 2021/2022 година, 420 деца Роми, од кои 208 потекнуваат од семејства во социјален ризик, посетувале градинки во 15 општини. Во учебната 2021/2022 година, во основните училишта се запишани 1.601 ромско дете на возраст од шест години. Годишната стапка на децата Роми кои го напуштаат училиштето изнесува 4% во основното и 5% во средното образование. Не беа преземени мерки за да се спречи нередовното посетување на децата Роми во основното образование, да се

реинтегрираат децата кои не се запишани навреме во училиштата или кои го напуштиле образованието без да го завршат. Нема систематски мерки за решавање на прашањето на децата на улица. Министерот за образование и наука ангажираше 30 ромски образовни медијатори да работат во 17 општини. Сегрегацијата во училиштата и понатаму е на високо ниво.

Во согласност со Законот за неевидентирани лица во матична книга на родени донесен кон крајот на јануари 2020 година, од 700 неевидентирани лица, поднесени се 318 барања за евидентирање во посебната матична книга на родени, од кои 292 лица се евидентирани. Петнаесет раселени семејства се од Косово*, од кои 60 деца се сместени во привремени засолништа во Визбегово.

Бројот на невработени Роми е 12.990 лица, што е мало намалување од 13.703 лица во 2021 година. Бројот на Роми кои ги користат активните мерки за вработување изнесува 589 или 5,2 % од сите корисници. Не беа донесени нови мерки за насочен пристап кон Ромите. Младинската гарантна шема за 2021 година опфати 979 Роми (488 беа жени). Владата го заврши географското мапирање на ромските населби, кое дава преглед на условите за живот во ромските населби во 14 општини со најмногу ромско население. Поголемиот дел од ромските населби и понатаму не се опфатени со урбанистички планови. Во 2021 година, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација евидентирала седум случаи на дискриминација врз основа на ромска етничка припадност. Жените и девојчињата Ромки и понатаму се мошне ранливи, често поради невработеноста. Владата работи на приоритетните акции идентификувани на семинарите за Роми во ноември 2019 година; следењето и известувањето е во тек. Посветеноста на спроведувањето на приоритетите на Познањската декларација и понатаму е задоволувачка.

Правата на граѓаните на ЕУ

Во декември 2012 година, Северна Македонија го измени законот со кој се овозможува стекнување државјанство за посебен економски интерес. Миграциските и безбедносните ризици што оваа програма може да ги донесе за ЕУ се следат внимателно, особено ако се има предвид неконзистентноста на критериумите за доделување државјанство. Северна Македонија треба да се воздржи од овозможување систематско стекнување државјанство врз основа на посебен економски интерес.

2.2.2 Поглавје 24: Правда, слобода и безбедност

ЕУ има заеднички правила за гранична контрола, визи, дозволи за престој и работа, надворешна миграција и азил. Шенген-соработката наложува укинување на граничните контроли внатре во ЕУ. Земјите членки, исто така, соработуваат со Северна Македонија во борбата против организираниот криминал и тероризмот и за судски, полициски и царински прашања, сите со поддршка од агенциите на ЕУ за правда и внатрешни работи.

Северна Македонија е умерено подготвена за спроведување на правото на ЕУ. Постигнат е одреден напредок во ова поглавје и во земањето предвид на минатогодишните препораки, главно со спроведувањето на Заедничкиот акциски план за борба против тероризмот, како и донесувањето стратегиски документи во областа на граничното управување и миграцијата. Мерките за борба против насилниот екстремизам и борба против тероризмот треба да продолжат. Евидентирањето на

* Овој назив е во согласност со Резолуцијата 1244 (1999) на Советот за безбедност на ОН и со Мислењето на Меѓународниот суд на правдата за прогласување независност на Косово.

мигрантите треба да се врши систематски и треба да се подобри профилирањето чувствително на заштита. Земјата треба да воспостави соодветен систем за контрола на нерегуларното движење на луѓе и да ја прекине практиката на враќање мигранти надвор од законската рамка. Соработката со агенциите за спроведување на законот на ЕУ останува добра, а назначен е и обвинител за врска во ЕВРОПРАВДА. Бидејќи е постигнат само делумен напредок во однос на минатогодишните препораки, овие остануваат валидни.

Во следната година, земјата, особено, треба:

- да продолжи со проактивно спроведување на институционалните реформи во структурите за борба против организиран криминал со фокус на зголемување на оперативниот капацитет и соработка;
- да продолжи да го спроведува Заедничкиот акциски план за борба против тероризмот, со фокус на спречување на екстремизмот, реинтеграција на поранешни странски терористички борци и дерадикализација во затворите;
- систематски да ги евидентира мигрантите и да го подобри профилирањето чувствително на заштита, како и да донесе посистематски пристап во борбата против криумчарењето мигранти; да го усогласи националното законодавство со списокот на ЕУ за трети земји за кои е потребна виза.

Борба против организиран криминал

Северна Македонија има **одредено ниво на подготвеност** во борбата против организираниот криминал. Постигнат е **одреден напредок** во оперативната соработка со меѓународните партнери, како и во подобрувањето на координацијата на дејствата против организираниот криминал, но мора да се работи повеќе за да се подобри ефикасноста при спроведување на законот во борбата против одредени форми на криминал, како што се перењето пари и финансискиот криминал. Истражните центри во рамките на Основното јавно обвинителство треба да се зајакнат за да ги постигнат своите цели за зголемување на ефикасноста на истрагите и подобрување на координацијата меѓу обвинителите, полицијата и другите релевантни органи.

Во следната година, земјата, особено, треба:

- дополнително да ја подобри својата евиденција на истраги, кривично гонење и осудување на случаите на организиран криминал и перење пари со фокус на конфискација на приносите од криминал;
- да го донесе и да го спроведе неопходното законодавство за одземање имот;
- да го подготви неопходното законодавство за сајбер безбедност и да воспостави координиран и унифициран систем за справување со сајбер криминал.

Институционална поставеност и правно усогласување

Земјата има 330 полицајци на 100.000 жители, во споредба со просекот на ЕУ од 333 (Евростат, 2018 – 2020). Во 2021 година се вработени 590 полицајци, а објавени се 600 нови јавни работни места.

Клучни **институции** за борба против организираниот криминал се специјализираните полициски единици во рамките на Министерството за внатрешни работи, кои се справуваат со различни видови организиран криминал и финансиски истраги. Покрај нив, постои и Управа за финансиско разузнавање во рамки на Министерството за финансии, која собира информации и помага во идентификувањето сомнителни

трансакции. Единици за финансиско истражување дејствуваат и во Царинската управа, Финансиската полиција и во Министерството за внатрешни работи.

Полицијата генерално е добро опремена и обучена. Центарот за обука на полицијата во рамки на Министерството за внатрешни работи обезбедува и почетна и стручна обука. Министерството за внатрешни работи подготви Стратешки план за периодот 2021 – 2023 година што ги утврдува среднорочните приоритети и содржи цели за развој на полициските сили и ја заменува претходната стратегија за развој на полицијата.

Северна Македонија спроведе сеопфатна реформа на своите **разузнавачки служби**. Агенцијата за национална безбедност (АНБ) сè уште е сместена во просториите на Министерството за внатрешни работи. Техничките услови за правилно функционирање на системот за следење на комуникациите се дополнително подобрени. Оперативно-техничката агенција и понатаму обезбедува поврзување во системот за следење на комуникациите.

Агенцијата за управување со одземен имот, формирана во рамките на Јавното обвинителство, има само еден јавен обвинител, а е предвидено да има пет. Сè уште не е донесен Законот за Агенцијата за управување со одземен имот.

Националниот совет за сајбер безбедност е составен од министрите за одбрана, внатрешни работи и информатичко општество и администрација, но тој не беше активен во извештајниот период. Националната стратегија за сајбер безбедност 2018 – 2022 и поврзаниот акциски план истекуваат на крајот на 2022 година. Новата стратегија е во подготовка и треба да ја земе предвид оцената од спроведувањето на претходната стратегија.

Во однос на **правната рамка**, Кривичниот законик е во голема мера усогласен со европските стандарди и ги води за незаконски трговијата со луѓе, детската порнографија, компјутерскиот криминал и трговијата со дрога. Северна Македонија е членка на Конвенцијата од Будимпешта на Советот на Европа за сајбер криминал и беше меѓу 22-те земји што го потпишаа Вториот дополнителен протокол за зајакната соработка и откривање електронски докази. Во однос на преговорите за Конвенција за сајбер криминал на Обединетите нации врз основа на Резолуцијата 74/247 на Генералното собрание на Обединетите нации, Северна Македонија покажа модели на гласање што се целосно конвергентни со ставот на ЕУ и нејзините земји членки.

Што се однесува на **стратегиската рамка**, постои Национална стратегија за спречување перење пари и финансирање тероризам (2021 – 2023) и Национална стратегија за јакнење на капацитетите за водење финансиски истраги и конфискација на имот (2021 – 2023) заедно со Акцискиот план. Во јуни 2022 година, Собранието донесе ново законодавство за борба против перење пари и финансирање тероризам што има за цел да се усогласи со 5-тата Директива за спречување перење пари, вклучувајќи ги и криптосредствата и да одговори на препораките на Оперативната група за финансиски акции. Соработката меѓу институциите продолжува да се зголемува, а воведени се нови алатки за олеснување на известувањето и следењето сомнителни трансакции врз основа на пристапот за процена на ризикот. Управата за финансиско разузнавање го зајакна својот аналитички капацитет за обработка податоци и финансиска анализа. Во 2021 година, покренати се обвиненија против 15 лица и донесени се 7 пресуди против 16 сторители за перење пари.

Националната стратегија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција (2021 – 2025) продолжи да се спроведува. Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција е одговорна за следење на спроведувањето на

Стратегијата. Децентрализацијата на Националната комисија, преку формирање локални комисии на општинско ниво, сè уште треба да ја докаже својата ефективност на терен. Националната стратегија за контрола на мало и лесно оружје и Акцискиот план 2022 – 2025 чија цел е усогласување со целите на Патоказот за 2018 година за одржливо решение за нелегалното поседување, злоупотреба и трговија со мало и лесно оружје и муниција во Западен Балкан останува да се донесе.

Капацитет за спроведување и извршување

Евиденцијата за истраги, обвиненија и пресуди во борбата против организираниот криминал целосно е подобрена.

Во 2021 година беа покренати истраги против 119 лица. Беа покренати обвиненија против 55 лица. Во 3 случаи беа спроведени финансиски истраги. Има 10 случаја со првостепени решенија за конфискација на имот (автомобили, пари, мобилни телефони). Во тек се 15 судски постапки. Во 2021 година, од сите инстанции се донесени 173 пресуди за организиран криминал.

Се спроведува **механизмот за надворешен надзор**. Специјализираното одделение за гонење кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција, дел од Јавното обвинителство, има само двајца истражители. Одделението примило пријави за претерана употреба на сила од службениците за спроведување на законот против 135 лица. Водени се истражни постапки против 31 лице, а донесени се пресуди против 18 лица.

Националниот координативен центар за борба против организиран криминал е оперативен, но треба да го подобри својот оперативен капацитет. Неговата активност придонесе за скратување на времето на размена на податоци и информации за потребите на вклучените институции; споделување информации меѓу институциите според начелото „потребно е да се знае“; координација меѓу институциите во случаи кога има барање за податоци и информации за исто таргетирано физичко или правно лице; како и поддршка за меѓународна размена на информации, особено во делот на меѓународната полициска соработка, која е важен сегмент во борбата против организираниот и сериозен криминал. Сите органи учесници имаат пристап до нивните бази на податоци, и сите имаат именувано свој претставник.

Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција располага со недоволни човечки ресурси и нема финансиски средства за стручни служби. Потребна е специјализација во рамките на Обвинителството, како и проактивен пристап во следењето на случаите.

Истражните центри во Основното јавно обвинителство Скопје, Куманово и Тетово и во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција функционираат, но сè уште немаат доволно човечки и финансиски ресурси и соодветна опрема за правилно работење. Овие истражни центри сè уште ги немаат постигнато своите цели за зголемување на ефикасноста на истрагите и подобрување на координацијата меѓу обвинителите, полицијата и другите релевантни органи.

Земјата е вклучена во активности за **меѓународна полициска соработка** преку главните канали за соработка. Соработката со Европол се одвива добро по склучувањето на Стратешкиот договор во 2007 и Оперативниот договор во 2011

година. Постои оперативна соработка во борбата против трговијата со луѓе, оружје и дрога. Воспоставена е мрежа за безбедна размена на информации (СИЕНА).

Северна Македонија продолжи да соработува со полициските служби на ЕУ преку Европската мрежа на ФАТ тимови за активна меѓународна потрага по лица (ЕНФАСТ), во која има статус на набљудувач. Земјата учествува и во ЕМПАКТ (Европската мултидисциплинарна платформа против криминални закани). Во 2022 година, Северна Македонија се обврза да учествува во 26 оперативни акции во девет од 15-те оперативни акциски планови на ЕМПАКТ (ОАП), вклучително и како ководач за една оперативна акција. Во 2021 година, Северна Македонија учествуваше во 32 оперативни акции на ЕМПАКТ. Северна Македонија назначи Национален координатор за ЕМПАКТ.

Земјата продолжи активно да учествува во заедничките акциски денови на ЕМПАКТ (ЗАД), како што се ЗАД за Југоисточна Европа 2021 (промовирање поблиска соработка во работата против трговијата со огнено оружје, криумчарењето мигранти и трговијата со дрога), ЗАД Мобиле 4 (целејќи кон различни модалитети на криминал со моторни возила, вклучително и криумчарење украдени возила преку надворешните граници, делови од возила, како и придружна измама со документи) и ЗАД Дунав 6 (фокусирани на борба против криумчарење мигранти, борба против трговија со луѓе и измама со документи).

Националната проценка на закана од организиран и сериозен криминал е донесена на 15 декември 2021 година во согласност со циклусот на ЕМПАКТ од политиките на ЕВРОПОЛ за 2022 – 2025 година.

Соработката на земјата и Агенцијата на ЕУ за обуки за спроведување на законот (ЦЕПОЛ) е добро воспоставена и заснована на работен договор. Воспоставена е наменска контактна точка. Северна Македонија има целосен пристап до Програмата за размена на ЦЕПОЛ.

Конфискувањето криминален имот не е доволно применувано во кривичната постапка, со само четири случаја на конфискација на имот во 2021 година. **Конфискувањето криминални средства** треба да стане стратески приоритет во борбата против организираниот криминал, тероризмот и корупцијата на високо ниво во земјата.

Во поглед на **мало и лесно оружје**, има видливи резултати со заплени 328 парчиња огнено оружје во 2021 година. Во истата година, откриени се 178 кривични дела на нелегално производство, поседување и трговија со оружје, за што кривично се казнети 195 извршители.

Во однос на **сајбер криминалот**, единицата за справување со сајбер инциденти и Министерството за внатрешни работи (Сектор за сајбер криминал) се обврзани да разменуваат податоци за сајбер инциденти и сајбер криминал во согласност со Кривичниот законик. Статистиката за сајбер криминал (статистика за кривична правда) ја објавува Министерството за внатрешни работи на годишно ниво. Постои зголемување на откривањето инциденти за 5,6 %, со откриени вкупно 169 компјутерски злосторства. Бројот на евидентирани кривични случаи на сексуално искористување деца на интернет е зголемен за 37,5 % на 11 случаи.

Напорите во клучните области на спроведувањето на активностите во рамките на целите поврзани со Западен Балкан во Акцискиот план на ЕУ за трговија со огнено оружје¹⁰, кои опфаќаат усогласување на законодавството со *правото* на ЕУ, изготвување нова стратегија за мало и лесно оружје и акциски план, дефинирање нов деловник за работа на Комисијата за МЛО, како и за подобрување на капацитетите за истрага и водење евиденција. Активностите за подигање на свеста, информирање и едукација за опасностите и ризиците поврзани со злоупотреба, недозволено поседување и трговија со огнено оружје/МЛО се ограничени, како и намалување на недозволеното огнено оружје преку легализација, доброволно предавање, деактивирање и уништување.

Соработка во областа на дроги

Институционална поставеност и правно усогласување

Националната опсерваторија за дроги (НОД) постои од 2007 година во состав на Министерството за здравство. Сепак, таа нема доволно персонал, поради што нејзиниот оперативен капацитет (на пример, во поглед на собирањето податоци) останува ограничен. Сè уште не постои национален систем за рано предупредување што соработува со Европскиот центар за следење на дрога и зависност од дрога за новите психоактивни супстанции и новите трендови.

Националната стратегија за дроги 2021 – 2025 и Акцискиот план 2021 – 2023 се донесени во јули 2021 година. Стратегијата се заснова на човекови права, гарантирана безбедност на сите граѓани и има за цел да обезбеди квалитетни услуги од органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа, институциите и граѓанските здруженија. Треба да се обезбеди соодветно спроведување, следење и евалуација на Стратегијата.

Подготвен е нов закон за контрола на опојни дроги и психотропни супстанции. Секоја промена на законот мора да е во согласност со *правото* на ЕУ и меѓународните стандарди.

Капацитет за спроведување и извршување

Оперативниот капацитет на НОД е ограничен. Потребно е доволно персонал и процес на редовна соработка со релевантни засегнати страни. Потребно е да се воспостави национален систем за рано предупредување.

Во 2021 година беше забележано значително подобрување во спречувањето на незаконската трговија со дрога. Беа евидентирани 701 кривично дело и пријавени 840 сторители. Откриени и потиснати се 10 организирани криминални групи со 61 член, додека во првата половина на 2022 година, 9 организирани групи со 36 членови.

Министерството за внатрешни работи во 2021 година конфискувало 18.301 стебло канабис и 6.960 ml алкохолни раствори тетрахидроканабинол од правни лица со лиценца за производство на маслени екстракти од канабис за медицински цели, чии

¹⁰ Усогласени со целите и клучните показатели за успешност од Регионалниот патоказ за 2018 година за одржливо решение за нелегалното поседување, злоупотреба и трговија со мало и лесно оружје и муниција во Западен Балкан.

производствени простории и опрема биле користени за нелегално одгледување наркотична дрога – канабис и производство на маслени екстракти. Контролата врз тие субјекти од страна на органите за спроведување на законот треба да се зајакне.

Соработката со соседните земји е добра, вклучувајќи ги и ад хок операциите.

Борба против тероризам

Институционална поставеност и правно усогласување

Постои Национален координатор за борба против тероризам и спречување насилен екстремизам и двајца заменици одговорни за спречување насилен екстремизам и за борба против тероризмот.

Канцеларијата е одговорна за координирање на меѓуинституционалната соработка, во форма на Национален комитет за спречување на насилен екстремизам и борба против тероризам со кој претседава Националниот координатор. Комитетот го сочинуваат претставници на клучните институции за борба против тероризмот и насилниот екстремизам. Новиот состав е именуван во ноември 2021 година.

Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал во рамките на Министерството за внатрешни работи е одговорен за прашања поврзани со тероризмот.

Правната рамка е во голема мера усогласена со *правото* на ЕУ и меѓународните инструменти против тероризам. Сè уште не е воспоставен регистар на банкарски сметки. Законодавството за заштита на критичната инфраструктура е во подготовка.

Националната **стратегија** за борба против тероризмот (2018 – 2022) и Стратегијата за борба против насилниот екстремизам (2018 – 2022) и поврзаните акциски планови истекуваат на крајот на 2022 година. Започна изработката на новите стратегиски документи, а тие треба да се усогласат со политиката на ЕУ и клучните начела за спречување и борба против насилен екстремизам (С-БПНЕ), по евалуација и во консултација со релевантните засегнати страни и да се донесат.

Продолжи да се спроведува Националниот план за реинтеграција, ресоцијализација и рехабилитација на повратници од странски војски и членови на нивните семејства (жени и деца). Потребен е дополнителен напредок за да се развие единствен и севкупен пристап во работата со странските терористички борци и нивните семејства.

Спроведувањето на билатералниот договор за спроведување на Заедничкиот акциски план за борба против тероризмот за Западен Балкан напредува добро и страните се согласни да го ажурираат договорот. Северна Македонија го достави својот четврт привремен извештај во март 2022 година. Потребни се дополнителни напори за да се реализираат преостанатите активности предвидени во договорот.

Капацитет за спроведување и извршување

Во моментот има 9 странски терористички борци во затвор. Ниту еден затвореник не е ослободен во 2021 година, а две лица се ослободени во првата половина на 2022 година.

Од 2012 година, 143 граѓани на земјата заминале во конфликтните зони: од нив 69 се вратиле, 38 биле убиени. Има 5 активни борци во конфликтните зони. Во 2021 и 2022 година не се евидентирани заминувања во конфликтна зона.

Воспоставени се локални механизми за спречување и борба против насилниот екстремизам. Активни тимови на заедницата се формирани во четирите најчувствителни општини (Чаир, Гостивар, Кичево и Куманово), кои изготвија свои акциски планови.

Беа вложени напори за воспоставување структури и механизми што ќе работат на реинтеграцијата на локално ниво со пристап за целото општество и вклучување на граѓанското општество. Формирани се девет локални мултидисциплинарни тимови во Скопје, Тетово, Куманово, Гостивар, Охрид, Струга, Кичево, Пласница и Македонски Брод со цел да им дадат поддршка на повратниците и нивните семејства и тие започнуваат со свои активности. Потребна е координација меѓу различните органи формирани на локално ниво, како и да се овозможи нивна целосна оперативност. Потребно е разјаснување на надлежностите, задачите и одговорностите помеѓу локално и централно ниво на С-БПНЕ.

Радикализацијата во затворите останува загрижувачка и потребни се повеќе активности во тој поглед.

Судска соработка во граѓански и кривични предмети

Обвинителот за врска со ЕВРОПРАВДА ги олесни тековните истраги за сериозен, прекуграничен, организиран криминал, тероризам, со оглед на зголемениот број случаи поврзани со Западен Балкан.

Напредокот беше ограничен во однос на правната рамка за соработка во граѓански и кривични предмети. Со Косово е склучен Договор за меѓусебна правна помош во граѓански предмети. Северна Македонија треба да ги ратификува четирите Хашки конвенции што веќе ги има потпишано. Во 2021 година, имаше 856 дојдовни и 233 појдовни барања за меѓусебна правна помош во граѓански предмети. Вработените во одделот за меѓународна правна помош присуствуваа на работилница за примена на Хашките конвенции.

Имаше 429 дојдовни и 141 појдовни барања за меѓусебна правна помош за кривични предмети. Во 2021 година, земјата ниту издаде, ниту прими барања за трансфер на осудени државјани вратени во земјата на потекло или барања за екстрадиција.

Вработените во Одделението за меѓусебна правна помош посетуваа курсеви по англиски јазик. Еден од вработените во одделението за кривични предмети е контакт точка на ЕВРОПРАВДА, а друг е контакт точка на Европската судска мрежа (ЕСМ). Земјата назначи обвинител за врска за ЕВРОПРАВДА, кој работи само со скратено работно време. Земјата учествуваше во 32 нови случаја на ЕВРОПРАВДА, повеќето од нив се однесуваат на организиран криминал со имот, перење пари, тероризам и измама. Преземени се чекори за воспоставување соработка со Канцеларијата на европскиот јавен обвинител (ЕППО).

Легална и нерегуларна миграција

Институционална поставеност и правно усогласување

Правната рамка е во голема мера во согласност со стандардите на ЕУ. Кризната состојба на границите на земјата беше продолжена до крајот на 2022 година, со што се дозволи продолжило распоредување на војската. Министерството за внатрешни работи е главниот чинител во областа на миграцијата. Поделбата на задачите меѓу **институциите** што се занимаваат со миграција останува, со што управувањето станува помалку ефективно. Во декември 2021 година, Собранието донесе нова Резолуција на миграциската политика и нејзин Акциски план (2021 – 2025) каде што се дефинираат стратемиските насоки и мерки на земјата во управувањето со миграцијата. Развиен е новиот миграциски профил на земјата за 2021 година со релевантни статистички податоци за легалната и нерегуларната надворешна миграција и за внатрешната миграција, како и анализа врз основа на перцепцијата на миграциските трендови во последната деценија (2009 – 2019). Новата **Стратегија** за интеграција на бегалци и странци сè уште чека на донесување бидејќи нема политичка волја да се придвижи напред. Треба да се засили спроведувањето на Националната стратегија за соработка со дијаспората 2019 – 2022. Продолжуваат да се спроведуваат договорите за реадмисија со земјите од ЕУ.

Капацитет за спроведување и извршување

Северна Македонија продолжува да игра активна улога во управувањето на мешаните миграциски текови на една од главните транзитни рути за нелегално мешано движење. Планот за непредвидени ситуации за управување со големи миграциски текови сè уште треба да се финализира и да се донесе. Со поддршка на службеници од земјите членки на ЕУ се обезбедува ефективна контрола врз јужната граница.

И покрај тоа што евидентирањето на мигрантите уапсени во земјата продолжи на почетокот на 2021 година, недостатокот на соодветно профилирање чувствително на заштита и упатување до националните механизми за заштита на сите лица што се идентификувани дека имаат потреба од меѓународна заштита или имаат други потреби за заштита останува загрижувачки. Евидентирањето на мигрантите треба да се врши систематски и треба да се подобри профилирањето чувствително на заштита. Со поддршката на националните органи, Европската агенција за гранична и крајбрежна стража разви длабинска процена (Мастерплан) за Северна Македонија, обезбедувајќи сеопфатен, детален и изводлив план за спроведување за развој на ИТ-системи и комуникациска инфраструктура за идентификација и регистрација на мешани миграциски текови во согласност со барањата на ЕУ со цел поддршка на идната интероперабилност со големите ИТ-системи на ЕУ. Во отсуство на ефективни договори за реадмисија со соседните земји, практиката на враќање на уапсените мигранти надвор од правната и/или процедуралната рамка во соседните земји продолжи и треба да се прекине како приоритет. Постои систематско суштинско несогласување меѓу бројките на пријавени нерегуларни премини и присуството во транзитните центри, кои честопати се речиси празни.

Нерегуларните движења низ територијата продолжија со зголемено темпо во споредба со претходните години. Бројот на нерегуларни пристигнувања во 2021 година

изнесуваше 20.874 лица, во споредба со 41.257 лица регистрирани во 2020 година, кои патуваа претежно од Грција кон Србија (околу 86 %), при што најголемите групи се составени од неженети мажи со националност од Пакистан (34 %) и Авганистан (22 %). Луѓето со нерегуларно движење остануваат мета на организирани криминални групи вклучени во криумчарење луѓе, кои честопати изнудуваат пари и ги злоупотребуваат на различни начини. Тие се изложени на ризик од прекршување на човековите права долж рутата. Петмина мигранти загинаа во 2021 година додека се движеле во земјата.

И покрај спроведените полициски операции и неколку апсења, криумчарењето мигранти продолжува. Откриени се 64 случаја на криумчарење 815 мигранти. Во споредба со 2020 година, откриените случаи на криумчарење мигранти бележат намалување за 33 %, а намалување има и за повеќе од 70 % кај криумчарените мигранти. Бројот на криумчарени мигранти останува голем и борбата против мрежите на криумчарење мора да се подобри како приоритет.

Во 2021 година сè уште се во функција двата привремени транзитни центра на границите со краткорочно сместување за вкупно 2.810 лица (798 во Винојуг и 2.012 во Табановце). Ниеден транзитен центар не е погоден за долгорочни престои, а органите и понатаму не сакаат да дозволат повеќе од привремен престој. Работните трошоци на двата центра продолжуваат да се покриваат од невладини извори. Правниот статус на двата центра останува сериозен јаз што доведе до донесување неколку практики што не се во согласност со правните стандарди. Нема постапка, ниту судски надзор врз одлуката за сместување мигранти во Винојуг што стана затворен центар, со ограничена слобода за движење на мигрантите. Во 2021 година, националните органи, исто така, го искористија Винојуг за *де факто* притворање мигранти пресретнати за време на инцидентите со криумчарење со цел да ги земат нивните изјави како доказ пред Кривичниот суд (многу од нив беа малолетници без придружба), додека оние што бараа азил беа обработени во рок од 3-4 дена и транспортирани до Прифатниот центар за баратели на азил во Визбегово.

Договорот за реадмисија со ЕУ се спроведува на задоволителен начин од земјата. Во август 2021 година, склучен е Протоколот меѓу Владата и државите на Бенелукс за спроведување на Договорот за реадмисија. Протоколите за спроведување со десет земји членки на ЕУ продолжуваат ефикасно да се спроведуваат. Во 2021 година, продолжи намалувањето на бројот на издадени решенија за враќање државјани на Северна Македонија. (2.200 во 2021 година во споредба со 2.360 во 2020 година, што претставува намалување од 7 %), како и во бројот на реално вратени луѓе (940 во 2021 година во споредба со 1.445 во 2000 година, што претставува намалување од 35 %). Во првите шест месеци од 2022 година, на 940 граѓани на Северна Македонија им било наредено да си заминат, а 540 биле реално вратени.

Во 2021 година, Северна Македонија привремено прими околу 633 евакуирани лица/бегалци од Авганистан. Евакуираните лица беа сместени во локални хотели додека чекаа преселување во други земји. До крајот на ноември, беа преселени 85 евакуирани лица/бегалци.

Од март 2022 година, Северна Македонија почна да прима бегалци од Украина, главно во приватно сместување, на кои им е доделен статус на привремена заштита.

Бегалци од Косово, главно Роми, проценети на 251, остануваат во неизвесна ситуација со неодреден статус. Освен ограничен број (14) признати бегалци, другите имаат или супсидијарна заштита (87) или немаат статус (150). Сè додека националните органи не ги вратат или депортираат, тие остануваат без статус и без пристап до права. По две децении живеење во земјата, со разни статуси, потребно е да се најде одржливо решение. Во 2021 година, преку програмата за потпомогнато доброволно враќање и реинтеграција, на вкупно 6 државјани на трети земји на кои не им е потребна меѓународна заштита им беше помогнато да се вратат во своите земји на потекло, вклучувајќи ги Турција, Ерменија и Ирак.

Азил

Институционална поставеност и правно усогласување

Законот за меѓународна и привремена заштита во голема мера е усогласен со правото на ЕУ и постојат релевантни подзаконски акти. Останува јаз во областа на притвор за лица во нерегуларно движење, бидејќи моменталното законодавство не дава алтернативи на притворот. Немањето броеви за лична идентификација на барателите на азил и лицата под привремена заштита останува нерешено и претставува критичен јаз во заштитата на правата загарантирани со законот, како што се правото на работа, отворање банкарска сметка и управување со имот, уверение за образование и друго. Законот предвидува право на обединување на семејството. Признатите бегалци може да имаат корист од тоа веднаш, но останува загриженоста во поглед на одложеното обединување на семејствата на лица под супсидијарна заштита, за две години по признавањето на статусот. Бидејќи супсидијарната заштита станува распространета форма на заштита што се доделува во земјата, вклучително и за деца без придружба, ваквите одложувања може значително да влијаат врз правото на семејно единство и, во случај на деца, може да го прекршат начелото на најдобриот интерес на детето.

Законот за странци дозволува доделување долготраен престој на луѓето што уживаат меѓународна заштита, олеснувајќи ја на тој начин нивната локална интеграција. Сепак, тие сè уште мора да доставуваат доказ за редовен приход и регистрирано место на живеење за да имаат придобивка од оваа одредба. Со оглед на екстремната ранливост на некои баратели, постои ризик дека правата од оваа одредба ќе останат само теоретски. Ваквите барања се особено тешки за косовските Роми, кои сè уште се под супсидијарна заштита. Нивниот статус се прегледува секоја година и ги лишува од долгорочно вработување.

Капацитет за спроведување и извршување

Спроведувањето на постапката за азил сè уште не е во согласност со *правото* на ЕУ. Продолжува произволниот притвор на лицата фатени во нерегуларни движења во прифатниот центар за странци во општина Гази Баба за да се добие нивното сведочење во судските случаи против криумчарите. Оваа практика не е во согласност со меѓународните стандарди. Во текот на 2021 година, во Центарот за странци во Гази Баба се приведени вкупно 197 возрасни лица (171 маж и 26 жени), како и 18 малолетни лица (3 придружувани лица и 15 лица без придружба). По одлуката на Владата од октомври 2021 година за прекин на градежните активности за новиот прифатен центар за странци во Бардовци, не беше пронајдена нова локација за оваа зграда. Единствениот

преостанат објект од овој тип е стариот прифатен центар за странци во Гази Баба. Редовниот капацитет за прием остана непроменет и е приспособен на тековните потреби. Властите не воспоставија алтернативни државни сместувачки капацитети за лица со посебни потреби. Во 2021 година, времето поминато во притвор беше во просек помеѓу 29 и 50 дена, што се смета за предолго. Сè уште нема ефикасна судска контрола врз практиките за притвор и мигрантите во притвор немаат правно советување и помош со цел ефективен пристап до правдата и правните лекови.

Продолжи да се обезбедува пристап до постапката за азил. Во 2021 година беа поднесени 100 барања за азил (намалување во споредба со 211 во 2020 година), од кои 22 % од Сирија, 16 % од Пакистан, 9 % од Турција, 7 % од Куба и 5 % од Чеченија. Барањата за азил беа навремено регистрирани и обработени. До крајот на 2021 година, Секторот за азил изврши 25 интервјуа за азил преку интернет, на четири лица им одобри супсидијарна заштита и одби 23 лица, додека постапките за другите лица беа прекинати бидејќи барателите на азил избегале. Статусот на бегалец никому не му е доделен од 2016 година. Постојната база на податоци за странци, која треба да обезбеди алатка за управување со случаи за обработка на барањата за азил, сè уште треба да се подобрува преку развој на нов модул за азил. Нема заостанати случаи на азил, и повеќето случаи се прекинати поради високата стапка на откажување од барањата.

И покрај одреден напредок, квалитетот на одлуките за азил останува загрижувачки. Повеќето од лицата на кои им е доделена супсидијарна заштита се ранливи лица и деца без придружба и одвоени деца без соодветно разгледување на основаноста на барањето, туку од хуманитарни потреби. Целата постапка за азил може да трае неколку години, што не е ефикасно. Меѓу другото, останува да се работи на процените на кредибилитетот, правното образложение на одлуките, индивидуалната процена на личните околности на барателите, правилната процена на релевантните и ажурирани информации за земјата на потекло и приоритизацијата на очигледно основаните случаи. Иако е загарантирана со закон, не е спроведена поволна постапка во однос на лицата со посебни потреби.

Управниот суд и Вишиот управен суд продолжуваат да носат одлуки врз процедурални основи, а не врз основаноста на барањата за азил. Предметите вратени на управниот орган остануваат непроменети и покрај судската одлука. Затоа, постапката за азил се продолжува без ефективни правни лекови. Продолжува личното сослушување на адвокатите и службениците за азил, но не и на барателите на азил. Одлуките за утврдување статус обично се придружени со автоматско решение за протерување без квалитетна процена на тоа дали некое лице може да е предмет на прогон по враќањето.

Во 2021 година, Секторот за азил ја продолжи практиката на прекинување на меѓународната заштита за бегалците од Косово на кои им беше дадена дополнителна заштита. Помеѓу јануари и декември 2021 година, 43 косовски Роми (21 случај) ја изгубија супсидијарната заштита. Ваквите практики ги ослабуваат можностите за изнаоѓање трајно решение за преостанатите бегалци од Косово и затворање на долгогодишното прашање. Нема услуги за преведување финансирани од државата во која било фаза од постапката за азил или за кој било јазик, и ова претставува голем јаз во постапката за азил. Сè уште е недостапна бесплатната правна помош предвидена со изменетиот Закон за бесплатна правна помош.

Во 2021 година, Владата продолжи да ги запишува децата што бараат азил во основно образование кратко време по нивното пристигнување. Сепак, треба да се работи на правилно вклучување во образовниот процес, под услов децата да поминат низ постапка за утврдување на нивното ниво на знаење како што е предвидено со Законот за основно образование и да се стават на соодветното ниво на образование. Односно не се нудат систематски часови по македонски јазик и воннаставни часови за да се поттикне лесен премин меѓу нивоата на образование, вклучително и средното образование. Постарите деца продолжуваат да ги пропуштаат можностите за образование поради овие јазови. Наставниците треба да имаат корист од поддршката и насоките во работата со децата бегалци.

Потребна е политичка волја на високо ниво за спроведување понатамошни подобрувања во системот за азил. Земјата соработува со Агенцијата за азил на Европската Унија (ЕУАА) преку спроведување сеопфатен патоказ за поддршка на воспоставувањето системи за азил и прием во согласност со стандардите на ЕУ за периодот 2020 – 2022 година.

Визна политика

Визниот режим во голема мера е усогласен со оној на ЕУ. Четвртиот извештај на Комисијата во рамките на Механизмот за суспензија на визниот режим¹¹ од август 2021 година констатира дека Северна Македонија продолжува да ги исполнува одредниците за визна либерализација. Националното законодавство не е целосно во согласност со списокот на ЕУ на земји чии државјани подлежат на виза за краток престој во ЕУ. Визите за краток престој се еднострано укинати за државјани на трети земји што се државјани со дозвола за постојан или привремен престој издадена од земја членка на ЕУ/членка на Шенген, како и за државјани на трети земји што поседуваат важечки повеќекратни американски, канадски визи и визи за Обединетото Кралство. Северна Македонија повторно го воведо барањето за виза за руски државјани во март 2022 година.

Визната политика треба дополнително да се усогласи за голем број земји што моментално се на безвизниот список на ЕУ, од чишто државјани сè уште се бара виза за влез во Северна Македонија.

Шенген и надворешни граници

Институционална поставеност и правно усогласување

Одделот за гранични работи и миграции е специјализирана единица во рамките на Министерството за внатрешни работи. Граничната полиција е структурирана во четири регионални центри, во кои работат полициски станици за граничен надзор и за гранични проверки.

Законската рамка за управување со надворешните граници во голема мера е во согласност со стандардите на ЕУ. Националната стратегија за интегрирано гранично управување 2022 – 2025 е донесена во 2022 година и е усогласена со концептот на ЕУ за интегрирано гранично управување. Останува да се измени Законот за гранична контрола со цел да се усогласи со Директивата 2016/681 за употреба на податоци за

¹¹ КОМ(2021)602 последна верзија

евиденција на имиња на патници (PNR) за спречување, откривање, истрага и гонење терористички престапи и сериозни кривични дела.

Капацитет за спроведување и извршување

На јужната граница се распоредени мешани полициски патроли со припадници на граничната полиција на Австрија, Хрватска, Чешка, Унгарија, Полска, Словенија, Словачка и Србија за управување на миграциските текови. Националните органи соработуваат со Европската агенција за гранична и крајбрежна стража (Фронтекс) и учествуваат во заедничките операции. Во август 2022 година, Комисијата преговараше за договорот за статус со Северна Македонија што се очекува да се потпише пред крајот на годината. Во меѓувреме, земјата соработува со Фронтекс во развојот на оперативен план, што овозможува брзо распоредување тимови во земјата.

Националниот координативен центар на Северна Македонија за соработка во полето на надзор на надворешните граници делумно е оперативен, при што потребен е поголем напредок во однос на институционалниот и оперативниот капацитет, ИТ и техничката експертиза.

Соработката со соседните земји и понатаму е добра. Постои непречено спроведување на граничните договори со повеќето соседни земји. Заедничките гранични патроли со соседните земји и заедничките полициски контакт-центри продолжија со редовна размена на информации. Имаше мешани патроли со Албанија, Србија и Косово. Во моментот, има два заеднички гранични премина за локален сообраќај со Србија и еден со Албанија.

Сите аспекти на царинската соработка сега се опфатени во Поглавје 29 – Царинска унија.

2.3. ЕКОНОМСКИ КРИТЕРИУМИ

	2013-18 просек	2019	2020	2021
Северна Македонија – клучни економски бројки				
БДП по глава на жител (% од ЕУ-27 во процентни поени)¹⁾	37	38	37	42
Реален раст на БДП	2,9	3,2	-6,1	4,0
Стапка на економска активност на населението на возраст 15-64 години (%), вкупно¹⁾	65,1	66,3	65,5	65,5
<i>жени</i>	52,0	54,8	54,0	53,4
<i>мажи</i>	77,8	77,3	76,7	77,1
Стапка на невработеност на населението на возраст 15-64 години (%), вкупно¹⁾	25,2	17,4	16,6	15,8
<i>жени</i>	24,7	18,6	16,1	14,7
<i>мажи</i>	25,5	16,6	16,9	16,6
Вработеност на населението на возраст 15-64 година (годишен раст %)	2,5	5,4	-0,5	0,2

Номинални плати (годишен раст %)	2,5	5,2	8,3	5,7
Индекс на потрошувачки цени (годишен раст %)	0,8	0,8	1,2	3,2
Девизен курс во однос на ЕУР	61,58	61,51	61,67	61,63
Салдо на тековната сметка (% од БДП)	-1,3	-3,3	-3,4	-3,5
Нето-странски директни инвестиции, СДИ (% од БДП)	3,0	3,2	1,5	3,7
Општ државен биланс (% од БДП)	-3,1	-2,0	-8,2	-5,4
Општ државен долг (% од БДП)	38,3	40,5	51,9	51,8

Забелешки:

1) Евростат

Извор: национални извори

„Во согласност со заклучоците на Европскиот совет во Копенхаген во јуни 1993 година, пристапувањето во ЕУ налага постоење функционална пазарна економија и капацитет за справување со конкурентниот притисок и пазарните сили во рамките на Унијата.

Економското управување станува уште поважно во процесот на проширување во последните години. Следењето на Комисијата се одвива во два процеса: спроведувањето на Програмата за економски реформи и долунаведената процена на усогласеност со економските критериуми за пристапување. Секоја земја од процесот на проширување изготвува Програма за економски реформи (ПЕР) на годишно ниво, каде што се утврдува среднорочна рамка на макрофискална политика и агенда за структурни реформи со цел да се обезбеди конкурентност и инклузивен раст. ПЕР се основа за политички насоки специфични за земјата, заеднички донесени од ЕУ и Западен Балкан и Турција на ниво на министри во мај секоја година.“

2.3.1 Постоење функционална пазарна економија

Северна Македонија постигна **одреден напредок** и има **добро ниво на подготвеност** при развојот на функционална пазарна економија. Во 2021 година, економијата во голема мера закрпна од кризата со КОВИД-19, делумно одразувајќи ги мерките за фискална поддршка спроведени за да помогнат во закрепнувањето. Истовремено, Владата ги засили јавните инвестиции иако капиталните трошоци сè уште заостануваат зад плановите. Помогнат од зголемените даночни приходи, фискалниот дефицит се намали на 5,4 % од БДП во 2021 година, додека нивото на општиот државен и јавниот долг се стабилизира по големото зголемување во 2020 година. Со забрзаниот раст на цените на храната и енергијата на почетокот на 2022 година, Владата донесе нов сет фискални мерки за да го спречи негативното влијание врз економијата. Овие мерки не се добро насочени кон оние на кои им се најпотребни. Централната банка ја заостри својата политика во поглед на зголемените инфлационски притисоци.

Заглавија важните реформи во политиката за подобрување на фискалното управување и одржливоста на јавните финансии. Останува да се подобри управувањето со јавните инвестиции; новата рамка за управување со јавно-приватните партнерства сè уште не е донесена од Владата; а индексирањето на пензиите е променето за исто така да го одрази растот на платите по инфлацијата, што подразбира дополнителни притисоци врз расходите на веќе затегнатиот пензиски фонд. По долги одложувања, кон средината на

септември, Собранието го донесе новиот Закон за буџети, кој предвидува фискални правила и фискален совет.

Банкарскиот сектор остана здрав, ликвиден и профитабилен, а финансиската стабилност се зајакна со напредокот во некои клучни закони. Забрзан е растот на кредитите за приватниот сектор, особено за компаниите. Регулаторните мерки за олеснување на барањата за задолжување се укинаа во 2021 година. Деловното опкружување продолжи да се кочи од значителната неформална економија и бавниот напредок во рационализацијата на парафискалните давачки.

Со оглед на тоа што препораките од минатата година се делумно спроведени и со цел да се подобри функционирањето на пазарната економија, Северна Македонија особено треба:

- да го подобри насочувањето на фискалната поддршка за да им се помогне на ранливите домаќинства и компании што се соочуваат со пораст на цените на храната и енергијата и да се обезбеди нејзиниот привремен карактер; да ја подобри наплатата на приходите и да ја прошири даночната основа во согласност со Стратегијата за реформа на даночниот систем, вклучително и со рационализирање на даночните ослободувања;
- да го спроведе Законот за буџети и да осигури навремено формирање Фискален совет;
- да го подобри деловното опкружување, да го прошири опсегот на услуги достапни за деловните субјекти и граѓаните преку владиниот е-портал и да ги рационализира парафискалните давачки во согласност со утврдениот инвентар.

Економско управување

Владата обезбеди голема фискална поддршка за економијата за да се справи со зголемените ценовни притисоци, но напредокот во важните реформи беше бавен. И покрај тоа што продолжува да ги спроведува антикризните мерки поврзани со пандемијата од шесте пакети донесени во 2020 и 2021 година, во март 2022 година, Владата се согласи на нов сет мерки за да го олесни товарот од високите цени на храната и енергијата врз економијата. Во исто време, ги зајакна јавните инвестиции со зголемување на капиталните трошоци во 2021 година и започна нов план за забрзан економски раст за периодот од 2022 до 2026 година, кој предвидува значителни јавни инвестиции за да се поттикне дополнително приватно финансирање. Сепак, некои важни реформи напредуваа бавно или беа во застој, како што се подобрувањата во управувањето со јавните инвестиции; проширувањето на даночната основица; воспоставувањето целосно функционален регистар за државна помош; и донесувањето нова законска рамка за јавно-приватни партнерства. Новиот Закон за буџетите што предвидува фискални правила, фискален совет и соодветна среднорочна буџетска рамка беше доставен до Собранието во декември 2021 година и конечно се донесе во средината на септември 2022 година. Имаше пресврт на реформата во однос на враќањето на формулата за индексирање на пензиите поврзано со цените и платите, што веројатно значително ќе ја зголеми висината на пензиите.

Заеднички договорените насоки за политиките на Економско-финансискиот дијалог во јули 2021 година меѓу ЕУ и Западен Балкан и Турција се делумно спроведени. Владата

ги исполни сите услови за исплата на втората транша (80 милиони евра) од макрофинансиската помош од Европската Унија.

Макроекономска стабилност

Домашната побарувачка закрепна во 2021 година во услови на забрзана инфлација. Откако производството опадна за 6,1 % во 2020 година, економијата се зголеми за 4 % во 2021 година, поттикната од домашната побарувачка. Дознаките од странство се вратија на нивоата пред кризата, зајакнувајќи го расположливиот приход на домаќинствата, а субвенциите за платите

од Владата помогнаа вработеноста да се одржи стабилна. Мерките за ограничување поврзани со КОВИД-19 постепено беа укинати. Динамиката на раст забави кон крајот на 2021 година, бидејќи надворешната побарувачка ослабе, нарушувањата во глобалните синџири на снабдување се влошија, а цените на храната и енергијата почнаа забрзано да растат. Поради силниот раст на увозот, поттикнат од наглиот глобален пораст на сировините, како и повторното заживување на домашната побарувачка, придонесот на нето-извозот во растот на БДП стана негативен во 2021 година. Во првата половина од 2022 година, годишниот раст на БДП во просек изнесуваше 2,6 %, делумно поттикнат од силниот пораст на инвестициите. Конвергенцијата со нивото на приход на ЕУ е сè уште бавна. Реалниот БДП по глава на жител се зголеми само незначително во изминатите пет години, од 36 % од просекот на ЕУ-28 во 2015 година на 38 % во 2020 година.

Надворешната позиција почна да се влошува кон крајот на 2021 година, бидејќи закрепнувањето по пандемијата се засили додека цените на увозот нагло се зголемија. Во 2021 година, дефицитот на тековната сметка остана на истото ниво како една година претходно, на 3,5 % од БДП, над неговиот просек во периодот од 2017 до 2019 година (1,5 %). Сепак, од последниот квартал од 2021 година, трговскиот биланс

на стоки постојано се влошува, главно поради зголемувањето на цените на енергијата, што ја одразува високата зависност на земјата од увозот на енергија. Ова доведе до зголемување на дефицитот на тековната сметка, иако приватните трансфери од странство, вклучително и дознаките на работниците, значително се зголемија во 2021 година и потоа, по нивниот пад поврзан со пандемијата во 2020 година, а вишокот во билансот на

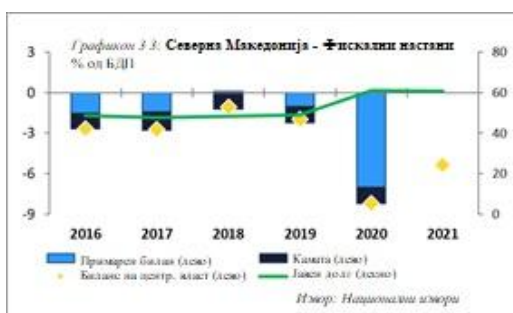

на услугите се зголеми, бидејќи беа укинати мерките за ограничување. Дефицитот во тековната сметка во 2021 година беше покриен со нето-приливи од СДИ, кои достигнаа 3,7 % од БДП, од ниските 1,5 % во 2020 година, со што го надминаа нивниот просек во периодот од 2017 до 2019 година (3,5 %). Откако се намалуваше секоја година помеѓу 2016 и 2019 година, коефициентот на надворешниот долг скокна за 7,3 пп во 2020

година на 80,3 % и дополнително се зголеми на 81,4 % во 2021 година, главно како резултат на континуираното странско финансирање за потребите предизвикани од кризата. Сепак, структурата на долгот подразбира умерени ризици. Долгорочниот долг сочинува околу 70 % од вкупниот износ, а висок е уделот на меѓукомпанискиот долг и трговските кредити што претставуваат помалку нестабилни компоненти на надворешниот долг.

Девизните резерви беа под притисок на почетокот на 2022 година што малку се намали во текот на летото. Девизните резерви зајакнаа во 2021 година (+8,4 % годишно на крајот од 2021 година, што претставува пет месеци потенцијален увоз) со финансиски приливи, вклучително и втората транша од макрофинансиската помош од Европската Унија, зголемување на директните странски инвестиции, како и приливи од портфолија. Сепак, во првиот квартал од 2022 година и потоа, поради големото зголемување на дефицитот во трговијата со енергија, притисоците на домашните конверзии во средства деноминирани во евра и отплатата на јавниот долг, девизните резерви се намалија. Делумно поради сезонскиот пораст на приватните трансфери, резервите малку се зголемија во текот на летото. Сепак, на крајот од август тие сè уште беа пониски за 9,8 % во споредба со крајот на 2021 година.

Централната банка ја продолжи својата приспособлива монетарна политика во 2021 година, но почна да ја затегнува на почетокот на 2022 година, со оглед на забрзаната инфлација. Централната банка ја зголеми основната каматна стапка четири пати помеѓу април и јули 2022 година, од историски најниско ниво од 1,25 % на 2,5 %,

ефективно ставајќи крај на нејзината приспособлива политика за време на пандемијата. Почнувајќи од крајот на 2021 година, растот на увозните цени се забрза, а притисоците на домашните цени се зголемија, вклучително и од одржливиот раст на платите, кој дополнително беше поттикнат од зголемувањето на минималната плата за 18,5 % од март 2022 година. Индексот на потрошувачките цени се зголеми за 3,2 % во 2021

година, во споредба со 1,2 % во 2020 година, при што зголемувањата дополнително се забрзуваат секој месец од почетокот на 2022 година, на просечни 11,6 % во првите осум месеци. Валутата е во стабилен, *де факто* режим на девизен курс со еврото. Загриженост се појави за оперативната независност на централната банка, бидејќи таа не е изземена од нацрт-законите за административни службеници и законот за вработените во јавниот сектор. Генерално, ставот на монетарната политика е во согласност со тековните економски основи, одговарајќи на пазарните очекувања за натамошно зголемување на инфлацијата, истовремено ублажувајќи го негативното влијание врз економијата што произлегува од пандемијата и енергетската криза.

Јавните финансии се подобрија во 2021 година, со наплаќањето на даночните приходи. Во петте години пред пандемијата, општиот фискален дефицит на Владата се намалуваше секоја година, во однос на БДП, делумно како резултат на недоволното извршување на буџетираните капитални расходи, пред да скокне на 8,2 % од БДП во 2020 година со оглед на тоа што кризата со КОВИД-19 ги погоди јавните финансии. Поттикнати од повисоките даночни приходи, јавните приходи постепено закрепнуваа до 2021 година од најниското ниво во пандемијата. Капиталните расходи, со 79 % од ревидираниот буџет, повторно беа значително недоволно спроведени, но многу

зголемени во споредба со 2020 година.¹² Дефицитот (5,4 % од БДП) остана под ревидираната цел и значително под дефицитот во 2020 година. Спроведувањето на мерките во 2021 година од шесте пакети на антикризни мерки изнесуваше околу 2,5 % од БДП. Буџетот за 2022 година предвидува постепено укинување на поддршката поврзана со пандемијата во услови на големо зголемување на капиталните расходи. Во март 2022 година, Владата донесе мерки во вкупна вредност од околу 400 милиони евра, за да се ублажи негативното економско влијание од зголемувањето на цените на храната и енергијата. Ова вклучува трансфери до државниот производител на електрична енергија за субвенционирање на цените на регулираниот пазар, како и привремено намалување на стапката на ДДВ на горивото, гасното масло и течниот нафтен гас (ТНГ) од 18 % на 10% (овие мерки истекоа на 1 јуни) и продолжување на пониската стапка на ДДВ на електричната енергија, што го одложува постепеното враќање на редовната стапка од 18 %, ¹³ како и привремената нулта стапка на основните прехранбени производи. За да се приспособи на овој пакет, Владата, во мај 2022 година, го ревидираше буџетот, зголемувајќи го прагот на дефицитот на 5,3 % (+ 1 пп во споредба со првичниот буџет за 2022 година), и покрај зголемувањето на даночните приходи поттикнати од инфлацијата во првиот квартал.

Нивоата на долг се стабилизираа во 2021 година по порастот предизвикан од пандемијата во 2020 година. И општиот државен долг и јавниот долг се намалија незначително во 2021 година како дел од БДП. Државниот долг изнесуваше 51,8 % од БДП на крајот на 2021 година (-0,1 пп годишно), откако се зголеми за 10,4 пп на годишно ниво во 2020 година. Учеството на девизниот долг се зголеми и во двете години, бидејќи барањата за финансирање во голем дел беа покриени преку задолжување во странство. Освен финансирањето на сè уште зголемениот буџетски дефицит во 2021 година, Владата требаше да префрли еврообврзница вредна 500 милиони евра, која се рефинансираше преку нова еврообврзница издадена во март 2021 година (700 милиони евра). Без доспевање на еврообврзницата, потребите за рефинансирањето на долгот се бенигни во 2022 година, но финансирањето на сè уште зголемениот буџетски дефицит бара внимателно управување со долгот во услови на заострување на глобалните финансиски услови.

Остануваат недостатоците во управувањето со јавните финансии. Недостатоците во наплаќањето на приходите и големиот број даночни ослободувања што ја нагризнуваат даночната основаца придонесоа за пад на коефициентот на јавните приходи во последните години. Зголемената сметка за пензии носи дополнителни ризици за фискалната одржливост, влошена со неодамнешната промена во формулата за индексирање, наглиот пораст на минималните плати и еднократното зголемување на пензиите во првата половина на 2022 година. Дополнителни фискални ризици произлегуваат од неодамнешното повторно појавување на високи буџетски долгови во здравствениот сектор.

Спроведувањето на реформите во фискалната политика се одвиваше бавно. Спроведувањето на Акцискиот план за подобрување на управувањето со јавните инвестиции (УЈИ) е значително одложено, вклучувајќи го и формирањето посебна единица за УЈИ во Министерството за финансии. Нацрт-законот за јавно-приватно партнерство (ЈПП) за справување со недостатоците во сегашната рамка што ги регулира

¹² Сепак, ова не ги зема предвид капиталните расходи извршени од вонбуџетски субјекти, а најзначајно е Јавното претпријатие за државни патишта, кое спроведува значителна повеќегодишна инвестициска програма од над 1 милијарда евра. Централната и локалната власт вообичаено учествуваат со околу една третина од вкупните инвестиции во јавниот сектор.

¹³ Планираното зголемување од 5 % на 10 % е одложено од јули за декември 2022 година.

ЛПП и концесиите беше финализиран во 2021 година, но сè уште се чека на донесување од Владата. Законот, кој исто така предвидува подобро следење на фискалните ризици што произлегуваат од ЛПП, би го олеснил планираното зголемување на јавните инвестиции. Владата не напредуваше многу во спроведувањето на својот Акциски план од март 2021 година, со кој се операционализира Стратегијата за реформа на даночниот систем 2020 – 2023. Наместо тоа, даночната основица беше дополнително стеснета преку нови, делумно трајни ослободувања, како на пример за персоналниот данок на доход во ИТ-индустријата. Во август, Владата објави планови за даночни реформи насочени кон проширување на даночната основица, вклучително и воведување прогресивно оданочување на доходот, кои треба да се спроведат во периодот 2023 – 2025 година.

Напредокот во спроведувањето на Законот за буџетите е бавен. Новиот Закон за буџетите, донесен од Собранието во септември 2022 година по долга постапка, бара суштински подзаконски акти, чијшто развој е само во почетна фаза. Покрај тоа, неговото спроведување во голема мера зависи од воведувањето на новиот интегриран информациски систем за управување со финансиите (ИФМИС), кој исто така треба да се воведе.

Комбинацијата на политики имаше за цел да го ублажи влијанието од пандемијата и порастот на трошоците за живот, но фискалната поддршка можеше да биде подобро насочена со оглед на расположливиот фискален простор. Со зголемување на притисоците врз буџетот, широката фискална поддршка, како што се даночните ослободувања за енергетските производи, претставува ризик за фискалната одржливост. Владата се соочува со предизвикот да ја насочи поддршката кон ранливите домаќинства и компании и поддршката да ја задржи привремено. Недостатоците во планирањето, спроведувањето и следењето на мерките, како и во нивната транспарентност и отчетност, влијаат на нивната ефикасност.¹⁴ Владата, исто така, треба да предвиди постепено враќање на фискалната консолидација штом закрепнувањето цврсто ќе се втемели. Неодамнешното заострување на монетарната политика беше соодветно, со оглед на зголемените ценовни притисоци.

Функционирање на пазарите на производи

Деловно опкружување

Рационализирањето на низата парафискални давачки напредуваше бавно. Откако Владата го направи првиот чекор на почетокот од 2021 година кон намалување на бројот на парафискални давачки, процесот на проценка и оптимизирање на објавениот список од 377 давачки на централно и локално ниво не напредуваше многу. Се одолговлекуа и спроведувањето на другите клучни мерки за подобрување на деловното опкружување, како што е спроведувањето на Законот за инспекциски надзор од 2019 година и спроведувањето транспарентни и доследни постапки за инспекциски надзор. Новиот Закон за стечај, наменет да го олесни излегувањето од пазарот преку намалување на трошоците и времето на постапките, сè уште не е донесен. Употребата на скратени постапки за јавни консултации не е намалена, додека контролата на квалитетот и последователното следење на консултациите остануваат недоволни. Опсегот на дигитални услуги достапни на националниот портал за е-услуги со целосна електронска интеракција не е многу зголемен, при што спроведувањето страда од низок институционален капацитет. Генерално, владиниот пристап за поедноставување на

¹⁴ Види ги и наодите од Извештајот од ревизијата на успешност од април 2022 година за владините мерки за КОВИД-19 од Државниот завод за ревизија на Северна Македонија.

деловното опкружување не е доволно систематски и доследен.

Предизвиците од големата неформална економија не се решаваат на решителен начин. Неформалната економија и натаму претставува значајна пречка за деловното работење на регулираните фирми. Според процените на ММФ, таа би можело да изнесува дури 38 % од БДП.¹⁵ Спроведувањето на владината стратегија и акцискиот план за борба против неформалната економија останува бавно, особено во однос на формализирањето на непријавените работници. Во октомври 2021 година, Владата донесе извештај за оценување на спроведувањето на овој план, а донесе и нов Акциски план 2021 – 2022. Неформалниот сектор во земјата има различни форми, од кои најистакнати се непријавената работна сила, делумно непријавените плати и други нерегуларности во спроведувањето на Законот за работните односи.

Влијание на државата врз пазарот на производи

Транспарентноста и ефикасноста на државната помош остануваат дефицитарни. Државната помош беше засилена во 2020 година (7,9 % од БДП) и 2021 година (6,8 %), во споредба со периодот пред КОВИД-19 (просек 2017-2019 година: 5,3 %), но нејзиното управување дополнително се влоши. Додека органите обезбедија јавно ширење информации поврзани со донесувањето на мерките за поддршка при КОВИД-19, вклучително и преку посебна веб-страница, обезбедените информации остануваат нецелосни, а критериумите за избор на корисници честопати се нејасни. Антикризните мерки страдаат од несоодветно планирање, спроведување и следење, како и од транспарентност и отчетност. Има недоволна претходна анализа на потенцијалното влијание и недоволна последователна евалуација на ефикасноста, како што покажа извештајот на Државниот завод за ревизија од април 2022 година. Владата обезбеди и поддршка за ликвидност за компаниите, во форма на кредит без камата. Свкупно, транспарентноста и ефективностa на државната помош се засегнати од високиот број даватели на државна помош, од недостатокот на ажуриран регистар и од сè уште маргиналните надлежности на Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) при надзорот на државната помош. Како предуслов за формирање регистар за државна помош, Владата воспоставува информациски систем за управување што поврзува различни институции, но, во целина, процесот е одложен. Пазарот на енергија беше целосно либерализиран во 2019 година. Меѓутоа, во 2021 година, реформите во енергетскиот сектор забавија бидејќи немаше опишан напредок, ниту во раздвојувањето на операторот на системот за пренос на гас ГА-МА АД, иако долгогодишниот спор околу неговата сопственост конечно беше решен. Во 2021 година, 53,5 % од потребите за електрична енергија се обезбедени на отворениот пазар на електрична енергија. Овој удел се зголеми во споредба со 52,24 % во 2020 година. Над 20.000 потрошувачи на мало ги сменија добавувачите во 2021 година.

Приватизација и реструктурирање

Уделот на јавниот сектор во економијата останува низок. Во 2021 година, бројот на компании во целосна државна сопственост се зголеми за една (ГА-МА АД Скопје, пренос на гас), на 17, во споредба со претходните три години. Бројот на компании во делумна сопственост се намали за една, на 39, од кои повеќето со учество на државна сопственост под 1 % од издадениот капитал).¹⁶ Вкупната вредност на државната

¹⁵ Бројката на ММФ е во горниот опсег на процени.

¹⁶ Бројките се засноваат на информации од Владата. Новата хармонизирана и меѓународно стандардизирана Глобална база на податоци за државни претпријатија (ДП) од Светската банка покажува дека има 88 државни претпријатија, од кои 35 се во сопственост на Владата на Северна Македонија во 100 процентна сопственост.

сопственост во претпријатијата изнесуваше околу 10 % од БДП. Во моментот нема планови за натамошни приватизации.

Функционирање на финансискиот пазар

Финансиска стабилност

Банкарскиот сектор остана незасегнат во текот на целата криза. Банките се добро капитализирани, ликвидни и профитабилни. Стапката на адекватност на капиталот дополнително се зголеми во 2021 година и беше над нивото од пет години претходно (+2,1 пп на 17,3 % од активата пондерирана според ризик), значително надминувајќи го регулаторниот минимум. Ликвидните средства сочинуваат над една третина од вкупните средства на крајот од 2021 година и покриваат повеќе од половина од краткорочните обврски. Приносот на капиталот (12,9 %) беше повисок од пред една година. Финансирањето на банките беше стабилно, при што односот кредити – депозити беше непроменет од година во година (82 %). Сепак, финансиската диверзификација напредува бавно, при што банките сочинуваат околу 80,5 % од средствата на финансискиот сектор на крајот од 2020 година, пониски за 5,3 пп во споредба со крајот на 2015 година. Учеството на странскиот капитал во вкупниот капитал на банките е постојано високо во последните пет години, на околу 75 %.

Побарувачката за девизни депозити останува голема. Продолжи наклонетоста на штедачите кон депозити во евра, поттикната од, прво, кризата со КОВИД-19, а потоа и од енергетската криза. Учеството на девизи во вкупните банкарски депозити се зголемува секој квартал од крајот на 2020 година и изнесува 47,4 % на крајот од првиот квартал во 2022 година (+5,2 пп годишно). Ова ги поттикна монетарните власти, кон крајот на март 2022 година, да ги изменат барањата за резерва, со цел да ги промовираат депозитите во локалната валута во согласност со својата стратегија за денаризација од 2018 година. Учеството на девизните деноминации во вкупните кредити, пак, забележа пад во истиот период. Соодносот на нефункционалните кредити НФК во вкупните кредити кон нефинансискиот сектор континуирано се намалува од крајот на 2013 година, на рекордно ниско ниво од 3,1 % на крајот на првиот квартал од 2022 година. Домаќинствата и корпорациите имаа придобивка од регулаторното олеснување во однос на кредитирањето, вклучително и мерките што им овозможуваат на банките да одобрат привремен мораториум на отплатата на кредитите, кои беа постепено укинати во 2021 година.

Преземени се чекори за зајакнување на институционалната рамка за обезбедување финансиска стабилност. Остануваат да се донесат измените на Законот за финансиска стабилност, со кои на Централната банка ќе ѝ се додели водечка улога во развојот и спроведувањето на макропрudentните политики и политиките за финансиска стабилност. Регулативата за олеснување на продажбата на нефункционалните кредити беше донесена во март 2022 година. Подобрените инструменти за справување со нефункционалните кредити се од витално значење, бидејќи економијата сè уште може да се соочи со пораст на нефункционални кредити, по регулаторното нормализирање и обновените трошковни притисоци врз компаниите од зголемените увозни цени и војната во Украина. Исто така, во јули 2022 година, Народната банка донесе одлука за зголемување на противцикличниот капитал на 0,5 % од август 2023 година.

Со цел да се подобри финансиската писменост, финансиските регулатори, предводени од Централната банка, ја донесоа првата национална Стратегија за финансиска едукација и финансиска инклузија во 2021 година. Врз основа на ова, Централната банка донесе Кодекс на добри практики за финансиска едукација, утврдувајќи ги

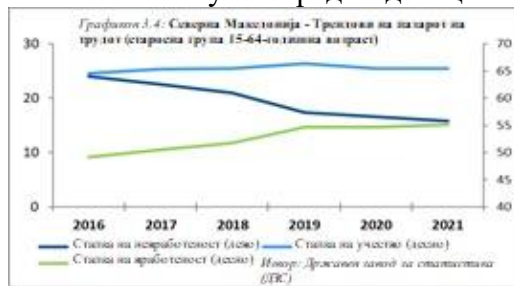
начелата што треба да ги почитуваат институциите што нудат програми за финансиска едукација.

Пристап до финансии

Банкарското кредитирање се забрза, но финансиското продлабочување напредува бавно. Активностите на Централната банка, како и поддршката за ликвидност од Владата го олеснија пристапот до финансии за компаниите од почетокот на пандемијата. Кредитниот раст на нефинансискиот приватен сектор се зголеми во 2021 година (+0,3 пп годишно на 6,2 % во просек) и дополнително се забрза во првите три месеци од 2022 година. Невообичаено, растот на кредитирањето на претпријатијата го надмина растот за домаќинствата. Кредитирањето во локална валута порасна побрзо од кредитите во странска валута. На 88,3 %, соодносот на вкупните средства на банкарскиот сектор и БДП беше под нивото од една година претходно, но значително над нивото од крајот на 2016 година (74,8 %).

Функционирање на пазарот на труд

Мерките за закрепнување и владината поддршка го зајакнаа пазарот на трудот, но структурните проблеми остануваат. Субвенциите за платите и поддршката за ликвидност од Владата ја зајакнаа отпорноста на пазарот на труд како во 2021 година така и понатаму. Според податоците за вториот квартал од 2022 година од Анкетата за

работна сила врз основа на резултатите од пописот на населението во 2021 година во првиот квартал од 2022 година, работната сила (15-64) се намалила за 14,2 % на годишно ниво (крајот на вториот квартал од 2022 година), додека стапката на активност пораснала за 0,9 пп во овој период, на 66,4 %, што значи голем пад на работоспособното население.¹⁷ Бројот на невработени се намали уште понагло од работната сила, намалувајќи ја стапката на невработеност на 14,7 % (-1,3 пп годишно). Стапките на учество на пазарот на труд се зголемија и за мажите и за жените. Сепак, родовиот јаз се зголеми втора година по ред, откако постојано се стеснуваше помеѓу 2014 и 2019 година, бидејќи стапката на учество кај мажите се зголеми уште повеќе за време на пандемијата отколку стапката на жените. Јазот се зголеми за 2,5 пп, на 25,8 пп (крајот на вториот квартал од 2022 година), споредено со истиот период една година претходно. Невработеноста кај младите останува висока, на 30,9 %, но постојано се намалува (-6,9 пп од година во година). Во споредба со првиот квартал од 2022 година, стапката на невработеност за возрасната група 15-24 години се намали за 3,9 пп, при што работната сила во оваа група е пониска за 7,9 %. Невработеноста кај младите значително се намали откако владината шема за гаранции за млади стапи на сила во 2018 година. Околу 80 % од невработените лица се долгорочно невработени, што главно ја одразува неусогласеноста на вештините. Со оглед на ограничените човечки и финансиски ресурси во агенциите за вработување, Владата се соочува со предизвикот за подобро таргетирање на ранливите невработени лица, со цел нивно учество во активните политики на пазарот на трудот. Уделот на неформални работници во вкупниот број

¹⁷ Новиот попис подразбира структурна промена во податоците за пазарот на труд, што влијае на резултатите од Анкетата за работната сила. Оттука, како што посочува Заводот за статистика, тоа влијае на споредливоста со податоците од претходните години. Во споредба со првиот квартал од 2022 година, работната сила (15-64) благо порасна во вториот квартал, за 0,1 пп, а стапката на невработеност се намали за 0,2 пп, делумно одразувајќи ги сезонските влијанија.

вработени лица остана висок, на околу 14 % во 2019 година, според владините податоци, иако постојано опаѓа од 2015 година. Просечното даночно оптоварување е регресивно во Северна Македонија на дното на распределбата на доходот: затоа, просечната стапка на придонеси зазема многу поголем удел од вкупниот приход на лицата со ниски плати.

2.3.2. Капацитет за справување со конкурентскиот притисок и пазарните сили во рамки на Унијата

Северна Македонија постигна **одреден напредок** и е **умерено подготвена** да се справи со конкурентскиот притисок и пазарните сили во Унијата. Интеграцијата со ЕУ во трговијата и инвестициите остана на високо ниво во 2021 година, и покрај целосното затворање и прекините на синдириите на снабдување во земјата и во земјите трговски партнери. Уделот на производите со висока вредност во извозот дополнително се зголеми. Постигнат е дополнителен напредок кон подобрување на стручното образование (СО), но големиот недостиг на вештини и понатаму е во однос на потребите на пазарот на трудот, што подразбира долг премин од училиште до работа. Овие, како и големите јазови во транспортната и енергетската инфраструктура, заедно со ниските инвестиции и трошоците за иновации, го ограничуваат потенцијалниот раст. Дигитализацијата на економијата напредува, но конкурентноста на домашните бизниси би можело да се подобри преку поширока понуда на јавни е-услуги.

Бидејќи некои од препораките од 2021 година не се целосно спроведени, повеќето барања остануваат исти, а Северна Македонија треба особено:

- да ги зголеми финансиските и човечките ресурси за да се забрзаат реформите на системот за стручно образование и обука;
- да го донесе и спроведе законодавството за енергетска ефикасност, вклучително и спроведување на законодавството од областа на енергетската ефикасност и да ги подобри поврзаните човечки и технички капацитети;
- да формира фонд за енергетска ефикасност.

Образование и иновации

Напредокот во реформата на наставните програми и намалувањето на неусогласеноста на вештините со работните места е попречен поради недоволно финансирање и капацитет. Иако Северна Македонија напредуваше многу добро во однос на бројот на лица со високо образование, наставните програми не се добро приспособени за оспособување на дипломираните студенти со потребните вештини за да одговорат на побарувачката за работна сила. Државната финансиска поддршка за образованието е недоволна, а координацијата помеѓу образовниот сектор и деловните субјекти е слаба. Во 2020 година, јавните расходи за образование и обука изнесуваа 3,3 % од БДП, во споредба со просечните 3,7 % од БДП во изминатите пет години. Тоа е многу под просекот на ЕУ (5 %) и, исто така, под просекот на партнерските земји. Тоа го спречува соодветното спроведување на Стратегијата за образование 2018 – 2025. Понатаму, трошењето е во голема мера неефикасно, главно поради застарените формули за прераспределба на јавните средства за образование од општините. Имаше значителни подобрувања во рангирањето на ПИСА од 2018 година во споредба со 2015 година, но земјата сè уште е рангирана во најнискиот квартал. Наставните програми за стручно образование се во фаза на ревизија од 2019 година за да се приспособат на потребите на пазарот на трудот. Сепак, модернизацијата на трите центра за стручна обука во земјата е попречена поради бавното донесување на потребното законодавство од Собранието. Иновациската дејност останува главно ниска. Со 0,4 % од БДП,

вклучувајќи мал процент од приватниот сектор, расходите на стопанството за истражување и иновации не се зголемени во последните години и остануваат значително под просекот на ЕУ. Земјата останува нов иноватор, според мерилата на ЕУ за иновации.

Физички капитал и квалитет на инфраструктурата

Инвестициските трошоци остануваат ниски со оглед на големите потреби од зголемување на физичкиот капитал. Формирањето бруто-капитал (ФБК) како удел во БДП се зголеми на 33,8 % во 2021 година, од 29,6 % во 2020 година. Уделот на формирањето бруто-фиксен капитал (ФБФК) во БДП достигна 76 % во 2020 година, или 22 % од БДП (споредено со 24 % во 2015 година). Уделот на инвестиции во градежништвото се зголемува во последните години и сочинуваше околу 29,5 % од ФБФК во 2020 година, по што следува индустријата (22 %). Трговијата, превозот, храната и услугите учествуваа со 17 % од ФБФК. Во однос на сопственоста, инвестициите во јавниот сектор сочинуваат околу 22 % од вкупниот износ на ФБФК, главно на сметка на изградбата на патишта преку Јавното претпријатие за државни патишта. Соочени со тековната енергетска криза, како и долготрајните работи на одредени големи патни и железнички проекти, потребата од модернизација на инфраструктурниот капитал во земјата, особено на сообраќајните и енергетските мрежи, се чини сè понеопходна.

Регионалната сообраќајна поврзаност напредува бавно. Постигнат е одреден напредок во надградбата на главната патна мрежа на ниво на автопати, но работите на Железничкиот коридор VIII кон Бугарија сè уште се во застој. Откако беше пропуштен вториот рок за завршување на изградбата на автопатот Кичево-Охрид во јуни 2021 година, рокот за завршување беше продолжен за уште две години. Работите на Патниот коридор X се одново започнати со нов изведувач. Изградбата на Источниот крај на Железничкиот коридор VIII кон Бугарија, која настрада поради раскинувањето на договорите во 2020 година поради недоволно напредок на терен и слаб капацитет за спроведување, сè уште се соочува со значајни проблеми и не е избран нов изведувач. Во однос на Железничкиот коридор X, заедничкиот договор со Грција за олеснување на постапките на железничките гранични премини сè уште е во тек. Постигнат е одреден напредок во однос на заедничката железничка гранична станица со Србија, а тендерската постапка ќе започне до крајот на 2022 година. Одржувањето и сервисирањето на регионалните и локалните патишта и железнички системи треба да се подобрат.

Дигитализацијата на економијата напредува, но останува ниска во споредба со ЕУ. Помеѓу 2015 и 2020 година, процентот на домаќинства со интернет-пристап дома се зголеми за 10 процентни поени, на 79 %. Фиксен широкопојасен интернет користат 88 % од корисниците домаќинства и 92 % од претпријатијата со десет или повеќе вработени, но помалите компании сè уште се соочуваат со препреки. Од вкупниот број претпријатија, 54,5 % имаат веб-страница/почетна страница. Генерално, постои особена потреба да се зголеми пристапот до широкопојасен интернет; да се прошират достапните услуги за е-влада; и да се развиваат дигиталните вештини.

Потребите од диверзификација на енергијата растат додека мерките за подобрување на енергетската ефикасност заостануваат. Економијата се карактеризира со висок енергетски интензитет со ниска ефикасност во производството и потрошувачката на енергија. Производството на електрична енергија во голема мера зависи од јаглен, а бидејќи домашните резерви на јаглен се намалуваат, од увоз. Владата планира да го зголеми процентот на извори на обновлива енергија на 35-45 %

од потрошувачката на енергија до 2040 година. Дистрибуцијата на природен гас, како меѓучекор во процесот на декарбонизација, напредува, при што се прават напори за зголемување на преносната и дистрибутивната мрежа. Вкупната дистрибуирана количина во 2021 година беше околу 426 милиони m³ (+26,13 % споредено со 2020 година). Гасот сочинува околу 11 % од производството на електрична енергија, а 100 % од гасот во земјата се увезува од Русија преку единствена врска. Поврзувањето со регионалните гасоводи напредува бавно. Работите на гасната интерконекција со Грција сè уште не се започнати. Овој проект би поддржал диверзификација на изворите на природен гас и би го олеснил пристапот до транзитните цевководи. Понатамошното подобрување на енергетската ефикасност, вклучувајќи во станбени и јавни згради, е важно за намалувањето на зависноста на земјата од увоз на енергија и за намалување на фискалните субвенции за енергија. Сепак, делумно поради ограничените технички капацитети, Владата сè уште не напредувала со донесувањето на потребните подзаконски акти за спроведување на Законот за енергетска ефикасност 2020. Не е донесена ниту законската и регулаторната рамка за воспоставување на Фондот за енергетска ефикасност. Владата обезбедува низа финансиски иницијативи за поддршка на приватниот сектор во неговите напори за озеленување, вклучувајќи го неодамна донесениот План за забрзан економски раст (2022 – 2026 година), кој предвидува два фонда за финансирање зелени економски проекти.

Секторска структура и структура на претпријатија

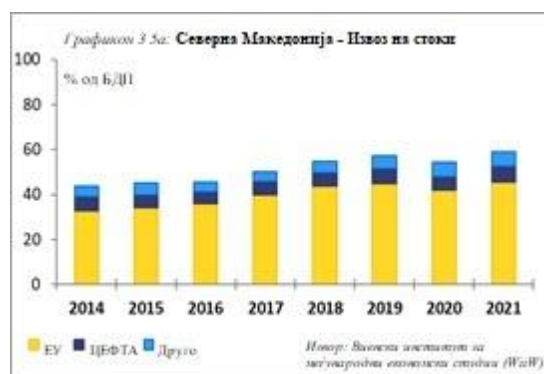
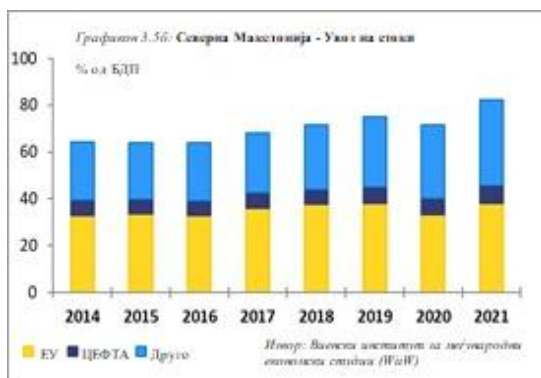
Структурата на економските резултати дополнително се видоизмени со пандемијата. Дури и во минатите две години, во кои економската активност беше соочена со проблеми од ограничувањата поврзани со пандемијата, секторската и деловната структура ја продолжија својата постепена трансформација кон поголем удел на услуги, вклучувајќи трговија, во додадена вредност и во вработување. Структурата на резултатите, исто така, сè повеќе ја одредуваат услужните индустрии, кои заедно сочинуваат околу 66 % од вкупната додадена вредност во 2021 година (споредено со 60,4 % во 2016 година и 64 % во 2020 година). Уделот на производството малку се намали споредено со претходната година откако значително се зголеми во претходните години. Тој изнесуваше 14,8 % од додадената вредност во 2021 година (0,3 пп на годишно ниво). И градежништвото главно малку се зголеми (5,8 % од додадената вредност, во споредба со 6,2 % во 2020 година и просек од 7,2 % во периодот 2016 – 2020 година), отсликувајќи ја слабата динамика на инвестиции за време на пандемијата. Уделот на земјоделството дополнително се намали во 2021 година, на 9 % (-0,8 пп).

Вработувањето во услужните дејности остана стабилно и покрај затворањата. Иако услужните дејности беа силно погодени од мерките за спречување на ширењето на пандемијата, тие сочинуваат повеќе од половина од вкупните вработувања во 2021 година (57,6 %), што е големо зголемување споредено со 5 години претходно (2016: 52,3 %), и повисоко од 2020 година (57 %), кога правилата за затворање беа уште построги. И покрај слабите резултати на производствениот сектор во 2021 година, неговиот удел во вкупното вработување остана речиси непроменет од претходната година, можеби поради владините шеми за поддршка, како што се субвенциите за плати и скратеното работно време. Тој е значително над неговото ниво од пред пет години (19 %). Земјоделскиот сектор постепено станува помалку значаен во вкупното вработување. Неговиот удел во вкупното вработување дополнително се намали во 2021 година (11,5 %, намалено од 12 % во 2020 година и 16,6 % во 2016 година). Генерално, веројатно е дека финансиската поддршка од антикризните мерки на Владата, кои приоритизираа одредени економски сектори, имаше одредено влијание врз трендовите на вработување во секторите во текот на претходните 2 години.

Бројот на деловни субјекти повторно се зголеми во 2021 година, по големиот пад во 2020 година. Бројот на вкупните компании во деловното работење дополнително малку се намали во 2021 година, на сметка на понатамошниот пад кај микрокомпаниите (1-9 вработени). Од друга страна, бројот на мали и средни претпријатија повторно се зголеми (+1,4 % на годишно ниво) по падот предизвикан од пандемијата во 2020 година. Генерално, уделот на мали и средни претпријатија и микропретпријатија во вкупниот број претпријатија се зголеми за 0,2 пп во 2021 година, на 99,8 %, што е просекот во последните пет години. Микро и малите деловни субјекти сочинуваат 97,8 % од вкупниот број (+0,1 процентен поен), што е генерално стабилно споредено со нивото пред КОВИД-19.

Економска интеграција со ЕУ и конкурентност на цените

Трговската отвореност остана релативно висока. Економијата постигна големо зголемување во трговската отвореност (извози и увози на стоки и услуги како удел во БДП), на 148 % од БДП во 2021 година, по падот во 2020 година (на 130 % од 138 % во 2019 година), кога обемот на трговијата се намали за повеќе од БДП. Уделот на производи со повисока додадена вредност во структурата на извозот дополнително се зголеми во 2021 година, вклучувајќи хемикалии (26,8 %) и машини и опрема за превоз (31,5 %), на сметка на традиционалниот извоз како што се железо и текстил (под 20 %).

Главна отсликувајќи ја структурата на трговијата со производи, која беше погодена од пандемијата и прекилот во нејзиниот синџир на снабдување, извозот во земјите на ЦЕФТА се зголеми, како удел во вкупната бројка, додека оној во ЕУ остана ист. Во 2021 година, извозот во ЕУ сочинуваше 77,3 % во вкупниот извоз, што е само малку помалку од 2020 година, а делумно се должи на континуираната слабост на извозот за автомобилската индустрија, за кој економиите на ЕУ се најважна пазарна дестинација. Уделот на ЕУ во увозот, со 46,2 % од вкупниот увоз, беше речиси ист како и претходната година. Уделот на извозот во земјите на ЦЕФТА (11,8 % од вкупниот извоз) е помал за 0,8 пп додека уделот на увозот од земјите на ЦЕФТА остана речиси ист, на 9,5 % од вкупниот увоз во 2021 година. Земјите од ЕУ остануваат најважните инвеститори во Северна Македонија, сочинувајќи околу 56 % од вкупниот прилив на СДИ во 2021 година, но уделот на ЕУ-27 во вкупниот број директни инвестиции се намалува од 2015 година (66,1 %), и во 2020 година достигна 61,9 % (ЕУ-27). Загриженоста за надворешната конкурентност се зголеми со забрзаниот раст на платите, помогнат од неодамнешното покачување на минималната плата од 18,5 %, паралелно со надоместоците за субвенции за плати за работодавците и зголемувањето на платите во јавниот сектор. Реалниот ефективен девизен курс (врз основа на ИПЦ) остана главно стабилен и во 2021 година, малку зголемувајќи се во последниот квартал и намалувајќи се во пролетта 2022 година.

2.4. ЈАВНИ НАБАВКИ, СТАТИСТИКА; ФИНАНСИСКА КОНТРОЛА

Поглавје 5: Јавни набавки

Правилата на ЕУ обезбедуваат јавните набавки на стоки, услуги и работи во која било земја членка да бидат транспарентни и отворени за сите компании од ЕУ врз основа на недискриминација и еднаков третман.

Северна Македонија е **умерено подготвена** во областа на јавните набавки. Постигнат е **ограничен напредок** со донесувањето на новата Стратегија за јавни набавки за 2022-2025 година и со започнувањето на новиот систем за е-пазар за набавки со мала вредност. Капацитетите на клучните институции, договорните органи и економските оператори треба дополнително да се зајакнат преку континуирана обука. Националните органи треба да применуваат поефикасни антикорупциски мерки во циклусот на набавки. Законот за стратеско партнерство, кој беше донесен минатата година, за изградба на Коридорот VIII и на дел од Коридорот X предизвикува загриженост бидејќи го иззема овој проект од примената за Законот за јавни набавки.

Со оглед на тоа што препораките од извештајот за минатата година не се целосно спроведени, во наредната година земјата особено треба:

- да донесе Закон за јавно-приватни партнерства (ЈПП) и Закон за концесии, како и дополнително да ја усогласи законската рамка во овие области со правото на ЕУ;
- да ја подобри координацијата меѓу клучните чинители во јавните набавки и да ги зајакне нивните капацитети за спроведување на начелата на транспарентност, слободна конкуренција, еднаков третман и недискриминација;
- да ја подобри контролата на постапките за јавни набавки преку ефикасно следење и пријавување неправилности, случаи на судир на интереси и измамнички практики.

Институционална поставеност и правно усогласување

Правната рамка за јавните набавки во голема мера е усогласена со правото на ЕУ. Продолжи практиката на запишување компании „на црна листа“ поради професионална злоупотреба во фазата на набавки, што не е во согласност со правилата на ЕУ. Во 2021 година се издадени 33 негативни препораки од договорните органи, од кои шест биле одбиени од Бирото за јавни набавки (БЈН). Доцни финализирањето и донесувањето на Законот за јавно-приватни партнерства и Законот за концесии.

Во јули 2021 година Собранието го усвои законот со кој се именува стратески партнер за изградба на Коридорот VIII и на дел од Коридорот X. Со овој закон проектот се иззема од примената на Законот за јавни набавки и директно го доделува договорот без конкурентна постапка. Државната комисија за спречување на корупцијата поведе постапка за оценување на уставноста на овој закон. Во декември 2021 година Уставниот суд ја отфрли оваа иницијатива.

Стратегијата за јавни набавки за 2022-2026 година, дополнета со Акцискиот план за 2022 година, беше усвоена во март 2022 година. Бирото за јавни набавки продолжи да го осовременува и подобрува системот за јавни набавки во земјата со цел да ги подобри неговите перформанси и функционалности. Сепак, треба да се зајакнат надлежностите на БЈН за следење и контрола.

Соработката меѓу БЈН, Министерството за економија и Државната комисија за жалби (ДКЖ) и натаму е недоволна. Треба да се обезбеди поефективна размена на податоци и информации со Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК), Државниот завод за ревизија (ДЗР) и Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК).

Капацитетите на Министерството за економија за работа со концесии и јавно-приватни партнерства (ЈПП) и натаму се ограничени. Во 2021 година беа склучени пет нови договори за ЈПП. Потребно е да се воспостави регистар за ЈПП и регистар за концесии. Во март 2021 година беа одржани четири обуки за јавно-приватни партнерства, од кои една за медиумите и невладините организации и три континуирани општи обуки за вработените во централните државни и локални органи.

Електронскиот систем за јавни набавки функционира ефикасно. Во тек е развивање платформа за е-пазар, е-каталози, односно натамошно подобрување на системот за процесирање на ДКЖ. Годишните планови за набавки на договорните органи редовно се објавуваат на електронскиот систем за јавни набавки. Модулот за електронска архива осигурува интегритет на електронските постапки преку чување на документацијата во оригинална електронска форма, додека модулот за е-жалби обезбедува електронска размена на податоци во жалбените постапки.

Капацитет за спроведување и примена

Во 2021 година **пазарот на јавни набавки** изнесуваше 11 % од БДП на земјата во споредба со 8,5 % во 2020 година. Тоа претставува 32 % од државниот буџет. Капацитетите на договорните органи на централно и на локално ниво треба да се зајакнат.

Во однос на критериумите за доделување во постапките за јавни набавки, примената на критериумот за економски најповолна понуда сè уште е ограничена. Потребно е да се организира континуирана обука за договорните органи во врска со примената на овој критериум.

Во однос на **следењето на доделувањето и спроведувањето договори**, примената на постапки за набавка со преговарање се зголеми на 8 % во 2021 година, во споредба со 5,4 % во 2020 година. Во тек е процената на примената на централизираните набавки и рамковните спогодби од БЈН. Процентот на вкупна вредност на јавните набавки доделени на малите и на средните претпријатија се намали на 53 % во 2021 година, во споредба со 63 % во 2020 година. Поништувањето тендери се намали на 28,8 % во споредба со 30,8 % во 2020 година.

Капацитетот за управување со процесите на јавни набавки треба дополнително да се зајакне, особено на локално ниво, со цел да се постигне покохерентен пристап во управувањето со циклусот на набавки. Квалитетот на тендерската документација останува предизвик за помалите договорни органи.

Регулаторните и институционалните механизми во поглед на **интегритетот и судирот на интереси** и натаму се недоволни. Во циклусот на набавки не е инкорпориран систем за проценка на ризик, со што би се обезбедило навремено информирање за можни коруптивни практики или неправилности.

Ефикасен систем за правна заштита

Законодавството од областа на **правото на правен лек** во голема мера е усогласено со правото на ЕУ. **Капацитетот за спроведување** на ДКЖ и натаму е недоволен. Со оглед на значително зголемениот број жалби во споредба со изминатите години (1.109 во 2021 година, 1.076 во 2020 година и 902 во 2019 година), постои потреба од дополнителен квалификуван кадар за да се обезбеди навремено постапување по жалбите. Стапката на решавање во 2021 година изнесуваше 97,9 %.

Поглавје 18: Статистика

Правилата на ЕУ наложуваат земјите членки да се оспособат да изготвят статистики со добар квалитет, во согласност со начелата на Кодексот за работа на европската статистика и врз основа на професионална независност, непристрасност, веродостојност, транспарентност и доверливост. Предвидени се заеднички правила за методологија, производство и дисеминација на статистички информации.

Земјата е **умерено подготвена** во областа на статистиката. Постигнат е **добар напредок**, особено во објавувањето на првата серија податоци од пописот на населението во пролетта 2022 година. Забележани се подобрувања во сите статистички области и во натамошното усогласување на секторските статистики со стандардите на ЕУ, вклучително и преку зголемена примена на административни извори. Потребни се континуирани напори за подобрување на опсегот и на квалитетот на податоците од макроекономската и социјалната статистика. Со оглед на тоа што минатогодишните препораки не беа целосно спроведени, во наредната година земјата особено треба:

- да ги објави сите резултати од пописот на населението до крајот на 2022 година и да осигури дека резултатите од пописот се земени предвид во донесувањето одлуки и во распределбата на средства;
- итно да обезбеди соодветна кадровска екипираност и доволно финансиски средства за Државниот завод за статистика;
- да продолжи да ги усогласува финансиските сметки и кварталните национални сметки со Европскиот систем на сметки 2010 (ЕСС 2010);

Правната рамка за **статистичката инфраструктура** во голема мера е усогласена со Кодексот за работа на европската статистика. Во декември 2021 година Државниот завод за статистика (ДЗС) започна со подготовка на нова програма за статистички истражувања за 2023-2027 година во консултација со чинителите. Во однос на другите главни статистички органи, Народната банка останува целосно усогласена со Кодексот за работа на европската статистика. Министерството за финансии сè уште нема назначено раководител за статистика. Опремата за зачувување резервни податоци на Државниот завод за статистика е оперативна и поставена е во националниот Центар за санирање од катастрофи во Прилеп, со што секојдневно се зачувуваат резервни податоци на ДЗС. На крајот од 2021 година ДЗС донесе нова Комуникациска стратегија за употреба на социјалните медиуми. Во текот на извештајниот период, ДЗС донесе неколку стратегиски документи поврзани со управувањето со квалитетот, како што се Индикатори за квалитет, Политика за квалитет и Патоказ за воведување квалитетна внатрешна ревизија на податоци. Продолжи трендот на намалување на човечките ресурси на државниот статистички систем, при што не беше одобрен финансискиот план на ДЗС за нови вработувања во 2021 и во 2022 година. Во 2021 и во 2022 година беа намалени годишните буџети за тековни активности на ДЗС, со што продолжи негативниот тренд.

Во однос на **класификациите и регистрите**, главните класификации се во согласност со правото на ЕУ и редовно се ажурираат. Постигнат е напредок во примената на извори на административни податоци, вклучително и во примената на комбинираната методологија за попис на населението. Во јуни 2022 година ДЗС започна со тестирање на новиот логички дизајн на Статистичкиот деловен регистар. Во октомври 2021 година беше направен редизајн на административниот регистар на земјоделски стопанства чии податоци редовно се внесуваат во Статистичкиот регистар на земјоделски стопанства.

Како резултат на одржаниот попис подобрени се достапноста и квалитетот на податоците, но сè уште е потребно дополнително да се усогласат со новите барања. Преносот на податоци до Евростат дополнително се зголеми, но и натаму е нецелосен.

Земјата постигна добар напредок во областа на **макроекономската статистика**. ДЗС продолжи со подобрувањето на статистиката за постапката за прекумерен дефицит (ППД) во однос на покриеноста и конзистентноста меѓу финансиските и нефинансиските податоци. ДЗС го пренесе известувањето за ППД за октомври 2021 година, вклучително и соодветните анекси. Сепак, покриеноста на ППД и статистиката за јавните финансии, која се добива преку Програмата за пренос на ЕСА 2010, треба дополнително да се прошират. Во април 2022 година беше извршен пренос на статистиката за трговија по валута на фактура (ТВФ) до Евростат во согласност со најновите стандарди на ЕУ.

Народната банка продолжи да доставува податоци за резерви за годишните финансиски сметки (серија податоци за 2013-2020 година) до Евростат и напредуваше во подготовката на експериментални податоци за квартални финансиски сметки (резерви и текови), податоци за годишни текови (според (пот)сектори и финансиски инструменти). Во септември 2021 година Народната банка достави до Евростат подетални податоци за приходите од СДИ (според активност и географска распределба), како и за состојбата и трансакциите на СДИ (податоци со вкрстена табулација според активност и географска распределба) за 2020 година.

Постигнат е добар напредок во областа на **деловната статистика**. Во однос на статистиката за странски филијали, беа објавени податоци за 2019 година. Во јуни 2021 и во јуни 2022 година ДЗС ги спроведе првото и второто пилот-истражување за Статистиката за меѓународна трговија со услуги (ИТСС), но без географска распределба. Првичните активности за воспоставување туристички сателитски сметки (ТСС) постигнаа добар напредок.

Постигнат е многу добар напредок во однос на **социјалната статистика**. Особено е значаен напредокот постигнат со пописот на населението, домаќинствата и становите во Северна Македонија, кој беше спроведен од 5 до 30 септември 2021 година. И покрај предизвиците, сите планирани активности за пописот беа завршени навреме. Беше применет иновативен комбиниран метод на попишување со административни регистри и теренско попишување. Првите резултати од пописот беа објавени во март, април и во јуни 2022 година. Целосниот збир резултати од пописот, вклучително и податоците за домаќинствата и за географската мрежа, се објавуваат во серии. Ова претставува големо достигнување: ажурираните податоци за населението се од суштинско значење за планирањето и спроведувањето соодветни социјални, демографски и економски политики за доброто на сите граѓани. Преносот на податоци од истражувањето за приходите и условите за живот и статистиката за криминал е одложен поради недостиг на кадар. Постигнат е напредок во статистиката за пазарот на труд. Во тек се активности за добивање податоци од административните регистри за статистика во областа на образованието.

Во областа на **земјоделската статистика**, во јуни 2022 година ДЗС започна со подготовки за пилот-проект за земјоделски попис. Методологијата е усогласена со стандардите на ЕУ. Во јуни 2022 година беа изработени и објавени податоци за статистиката за рибарството, со цел усогласување со стандардите на ЕУ. Подобрена е статистиката за органското производство. Во врска со статистиката за шумарството, ДЗС го преработи истражувањето за шумски пожари и во декември 2021 година ги објави податоците од *ад хок* истражувањето.

Во областа на **статистиката за енергетика и животна средина**, статистиката за трошоците за заштита на животната средина, статистиката за отпад, статистиката за вода и статистиката за даноци поврзани со животната средина беа дополнително усогласени со правото на ЕУ. Во октомври 2021 година првпат ДЗС достави податоци до Евростат што содржат изработени табели за трошоци за заштита на животната средина (ЕПЕА) и извештаи за квалитет со првични податоци изработени за секторот на стоки и услуги поврзани со животната средина, сметки за емисиите во воздухот и сметки за физичкиот проток на енергија. Составувањето табели за трошоци за животната средина за Владата не е реализирано. Редовно се доставуваат податоци за сметки за проток на материјали, иако сè уште не се вклучени билансите за проток на материјали. Потребна е поголема сеопфатност на билансите за енергетика со вклучување на соларната топлинска енергија. Резултатите од истражувањето врз основа на примерок за потрошувачката на енергија во домаќинствата беа објавени во 2021 година.

Поглавје 32: Финансиска контрола

Врз основа на меѓународните стандарди, ЕУ ја унапредува реформата на националните системи за управување, со цел да се подобрат раководната одговорност, стабилното финансиско управување со приходите и расходите и надворешната ревизија на јавните финансии. Правилата за финансиска контрола дополнително ги штитат финансиските интереси на ЕУ од измами во управувањето со фондовите на ЕУ и од фалсификување на еврото.

Земјата е **умерено подготвена** во областа на финансиската контрола. Постигнат е **ограничен напредок** во подобрувањето на системот за внатрешна контрола и раководна одговорност на раководителот на буџетскиот корисник на централно и на локално ниво, како и во донесувањето на новиот закон за буџети во септември 2022 година. Пандемијата на КОВИД-19 и ограничените капацитети на клучните чинители имаа негативно влијание врз спроведувањето на документот за политиката на јавната внатрешна финансиска контрола (ЈВФК) и на акцискиот план. Во собраниска постапка се наоѓа нов закон за јавна внатрешна финансиска контрола. Функционирањето на финансиската инспекција и натаму е недоволно. Независноста на Државниот завод за ревизија (ДЗР) сè уште не е гарантирана со Уставот. Сè уште треба да се подобрува ефикасноста на собранискиот надзор врз управувањето со јавните финансии.

Сè уште важат препораките од минатогодишниот извештај. Во наредната година земјата особено треба:

- да донесе нов закон за ЈВФК и методолошки алатки и да започне со нивно спроведување, со цел да се подобрат транспарентноста, раководната одговорност и ефикасното управување со јавните финансии;
- да го донесе нацрт-законот за Државниот завод за ревизија со кој треба да се подобри соработката меѓу Државниот завод за ревизија и Собранието и да се подобри собраниската контрола врз спроведувањето на буџетот и последователното следење на ревизорските препораки на ДЗР;
- да воспостави и да обезбеди ефикасно функционирање на мрежата за координација против измами (АФКОС) и да се подобрат спречувањето, управувањето и пријавувањето неправилности во врска со фондовите на ЕУ.

Јавна внатрешна финансиска контрола

Документот за политиката на ЈВФК ги поврзува приоритетите за ЈВФК од Стратегијата за реформа на јавната администрација за 2019-2022 година со приоритетите од Програмата за реформа на управувањето со јавните финансии за 2018-2021 година. Новата Програма за реформа на управувањето со јавните финансии за 2022-2025 година и понатаму ги опфаќа приоритетите дефинирани во **стратегиската рамка** за ЈВФК и документот за политиката на ЈВФК. Во текот на 2021 година имаше одложувања во спроведувањето на овие стратегии поради пандемијата на КОВИД-19 и ограничениот капацитет на клучните чинители, како и доцнењето во усвојувањето на клучното законодавство, вклучително и на Законот за буџети и Законот за ЈВФК. Законот за буџети, конечно, беше усвоен во септември 2022 година. Известувањето за спроведувањето на документот за политиката на ЈВФК е интегрирано во Годишниот извештај за следење за 2021 година од Програмата за реформа на управувањето со јавните финансии.

И покрај дополнителните насоки, ефикасното спроведување на **раководната одговорност** останува предизвик за буџетските корисници на централно и на локално ниво. Потребно е да се обезбеди кохерентна примена на Прирачникот за раководна одговорност. Правната рамка за **внатрешна контрола** во голема мера е усогласена со меѓународните стандарди. Сепак, нејзиното спроведување треба дополнително да се зајакне.

Потребно е да се постигне ефикасно функционирање на **финансиската инспекција**. Потребно е натамошно усогласување на правната основа, како и развој и спроведување на методолошки алатки со кои ќе се овозможи стабилно финансиско управување.

Фрагментарноста и несоодветната кадровска екипираност за **внатрешна ревизија** ги намалуваат организацискиот капацитет и обезбедувањето квалитет. Потребно е да се воведат национален систем за сертификација за внатрешни ревизори.

Централната единица за хармонизација продолжува да обезбедува методолошки насоки и да ги координира развојот на финансиското управување и контрола и внатрешната ревизија во јавниот сектор. Сепак, нејзиниот капацитет и натаму е недоволен, особено во однос на следењето и известувањето за функционирањето на целокупниот систем за внатрешна контрола што изнесува 1.380 јавни субјекти.

Надворешна ревизија

Законот за **Државниот завод за ревизија** во голема мера е усогласен со меѓународните стандарди. Во тек е дополнително усогласување на правната рамка, со цел да се обезбеди подобрена функција на надворешната ревизија во јавниот сектор, како и зголемена финансиска и оперативна независност на Државниот завод за ревизија. Уставот сè уште не ја гарантира независноста на Државниот завод за ревизија.

Државниот завод за ревизија врши ревизија на усогласеноста на завршните сметки на Владата на основниот буџет до јуни секоја година. Во 2021 година, ревизорскиот дел од вкупните расходи за ревизија изнесуваше 80 %. Структурата на ревидираните трошоци вклучува трошоци опфатени со ревизија на регуларноста во износ од 129,48 милиони денари (односно 53 %), трошоци опфатени со ревизија на успешноста во износ од 61,84 милиони денари (односно 26 %) и трошоци опфатени со ревизија на усогласеноста во износ од 2,42 милиони денари (1 %). Годишниот извештај за 2020 година за извршените ревизии беше усвоен од Собранието во март 2021 година и објавен на веб-страницата на Државниот завод за ревизија. **Квалитетот на ревизорската работа** може да се смета за доволен. Во 2021 година Државниот завод за ревизија издаде 109 конечни

ревизорски извештаи што беа пратени до Собранието за разгледување и објавени на веб-страницата на Државниот завод за ревизија.

Во однос на **институционалниот капацитет**, Државниот завод за ревизија продолжи со спроведување на Стратегијата за развој за 2018-2022 година и Стратегијата за управување со човечки ресурси за 2020-2023 година. Во 2021 година бројот вработени се зголеми за 15 вработени. Буџетот на Државниот завод за ревизија за 2022 година беше одобрен како што беше побарано и во споредба со 2019 година е зголемен за 49,59 %. Во 2022 година ќе бидат вработени уште шест лица во согласност со Годишниот план за вработување на Државниот завод за ревизија за 2022 година.

Државниот завод за ревизија продолжи со спроведување на годишниот план за стручно усовршување и обука на државните ревизори. Постигнат е напредок во зголемувањето на јавната свест за нивните активности, со што е зголемен интересот на медиумите, како и во спроведувањето на Комуникациската стратегија за 2020-2023 година.

Во однос на **влијанието на ревизорската работа**, препораките на Државниот завод за ревизија не се спроведуваат ефикасно од субјектите на ревизија. Во 2021 година беа спроведени 88 % од препораките за ревизија. Соработката меѓу ДЗР и Собранието продолжува да се подобрува. Меѓутоа, собраниската контрола врз изготвувањето и спроведувањето на буџетот сè уште треба дополнително да се зајакнува. Треба да се зајакнат транспарентноста и отчетноста во управувањето со јавните финансии, врз основа на ефикасни механизми за следење и од извршната власт и од Собранието, вклучително и преку ефективно последователно следење на ревизорските препораки дадени од Државниот завод за ревизија.

Заштита на финансиските интереси на ЕУ

Националното законодавство останува во голема мера усогласено со Директивата 2017/1371 на ЕУ за борба против измама во врска со финансиските интереси на Унијата со примена на кривичното право. Започна процесот на усогласување со релевантното право на ЕУ и измените на Кривичниот законик се во собраниска постапка. Зајакнати се капацитетите на Одделението за координација на борбата против измама (мрежа за координација против измама) во рамките на Министерството за финансии, каде што во моментот се вработени пет лица. Развиена е законска основа за воспоставување институционалната рамка на системот за заштита на финансиските интереси на ЕУ (мрежа за координација против измама). Во јуни 2022 година Владата донесе Национална стратегија за борба против измами за 2022-2025 година и поврзаниот акциски план. Преку системот за управување со неправилности националните органи пријавиле 19 случаи на неправилности во 2021 година, од кои 18 случаи се квалификувани како неправилности, а еден случај како сомневање за измама. Националните органи треба да ја продолжат добрата соработка со Европската комисија во областа на истрагите. За таа цел, особено треба да се обезбеди независност на судските органи од каков било притисок од јавноста и на властите треба да им се обезбеди соодветна современа опрема што ќе им овозможи правилно извршување на нивните должности.

Заштита од фалсификување на еврото

Во однос на **усогласувањето со правото на ЕУ**, националното законодавство до одреден степен е хармонизирано со регулативите на ЕУ со кои се уредува системот за борба против фалсификувањето на еврото. Во извештајниот период се забележува ограничен напредок. Народната банка продолжи да ги подобрува своите капацитети преку онлајн обуки и ангажирање стручњаци од сите клучни институции. Капацитетите

на Министерството за внатрешни работи за спречување, откривање и истражување кривични дела поврзани со фалсификување пари остануваат ограничени. Сè уште не е воспоставен електронски систем за размена, обработка, анализа и пријавување случаи.

3. ДОБРОСОСЕДСКИ ОДНОСИ И РЕГИОНАЛНА СОРАБОТКА

Добрососедските односи и регионалната соработка претставуваат суштински дел од евроинтеграцискиот процес на Северна Македонија и придонесуваат за стабилност, помирување и клима што е погодна за решавање на отворените билатерални прашања и на наследствата од минатото.

Земјата продолжи да учествува во голем број регионални иницијативи за соработка, како што се Договорот за слободна трговија на Централна Европа (ЦЕФТА), Енергетската заедница, Транспортната заедница, Процесот на соработка во Југоисточна Европа (ПСЈИЕ) и Советот за регионална соработка.¹⁸

По состанокот на Советот за надворешни работи во мај 2022 година, министрите за надворешни работи на ЕУ првпат одржаа неформална размена на ставови со колегите од Западен Балкан. **Средбата на лидерите на ЕУ и на Западен Балкан на 23 јуни 2022** година ја реafirмира перспективата за ЕУ на партнерите во регионот и даде поттик за интензивирање на агендата за соработка и интеграција. Посебен фокус беше ставен на интеграцијата на Западен Балкан во мерките на ЕУ за намалување на негативното влијание на агресијата на Русија врз Украина од аспект на снабдување со храна и енергија и независност, како и поддршка на изградбата на капацитети за сајбер безбедност и на социјалната агенда, особено за вклучување на младите во економијата. Состанокот беше можност и подетално да се дискутира за политичката соработка, вклучително и за усогласувањето на Западен Балкан со позициите на ЕУ и рестриктивните мерки во надворешната политика.

На **Самитот ЕУ-Западен Балкан во Брдо кај Крањ** во октомври 2021 година, шестмина лидери од Западен Балкан ја реafirмираа својата посветеност на инклузивна регионална соработка, зајакнување на добрососедските односи и вложување порешителни напори во воспоставување заеднички регионален пазар. На Самитот беа најавени серија конкретни резултати од кои полза треба да има Западен Балкан, вклучително и првата серија активности според Економско-инвестицискиот план; ветувањето за зголемување на стапките на вакцинирање против КОВИД-19, патот кон пониски трошоци за роаминг; агенда за иновации за Западен Балкан; зелени ленти за намалување на времето на чекање на границите и акциски планови за Транспортната заедница во однос на паметната транспортна и одржлива поврзаност.

Заедничкиот регионален пазар, како што е договорен од лидерите на Западен Балкан на Самитот на Берлинскиот процес во Софија во 2020 година, е од клучно значење за зголемувањето на привлечноста и конкурентноста на регионот. Тој ќе ѝ помогне на Северна Македонија да го забрза закрепнувањето по пандемијата, особено да привлече инвеститори што бараат диверзификација на снабдувањето и пократки синџири на вредност, како и да ги зголеми придобивките од инфраструктурните инвестиции според Економскиот и инвестицискиот план. Сè уште се блокирани определен број важни одлуки за олеснување на движењето на работниците. Важно е сите страни да играат

¹⁸ Северна Македонија, исто така, учествува во процесот „Брдо-Бриони“, Договорот за Европската заедничка воздухопловна област, Регионалната иницијатива за миграција и јазик, Регионалната школа за јавна администрација (РеСПА), Стратегијата на ЕУ за Јадранскиот и Јонскиот Регион (ЕУСАИР), Организацијата за црноморска економска соработка (ЕСЕЦ) итн. Северна Македонија има статус на набљудувач во Дунавскиот процес.

конструктивна улога во изградбата на Заедничкиот регионален пазар и да ги исполнат своите заеднички обврски утврдени во акцискиот план за него. Албанија, Северна Македонија и Србија се обидуваат да ја продлабочат регионалната соработка во повеќе области, особено во економската интеграција преку иницијативата Отворен Балкан (ИОБ), *де факто* спроведувајќи некои елементи од Заедничкиот регионален пазар за кои сè уште не е постигната формална спогодба меѓу страните. Во извештајниот период одржани се четири самити на ИОБ.

Во октомври 2021 година Северна Македонија, заедно со партнерите од Западен Балкан, го одобри акцискиот план за **Зелената агенда за Западен Балкан**, чија цел е да го отслика Европскиот зелен договор и да придонесе кон одржлив социоекономски развој и зелено закрепнување на регионот по пандемијата. Северна Македонија треба да придонесе за успешно спроведување на оваа заедничка регионална визија, со високо ниво на амбиција, ставајќи ги одржливиот развој, ефикасноста на ресурсите, заштитата на природата и климатската акција во средиштето на сите економски активности.

Во јуни 2022 година, во рамките на Преспанскиот форум за дијалог, беше одржан вториот состанок за иднината на Западен Балкан во современата безбедносна архитектура, вклучително и со учесници од регионалните заинтересирани страни. Цел на форумот е унапредување на дијалогот, регионалната соработка и добрососедските односи.

Земјата, главно, одржува добри **билатерални односи** со другите земји вклучени во процесот на проширување и соседните земји членки на ЕУ.

Билатералните односи со *Албанија* остануваат добри, вклучително и со чести посети на високо ниво од двете страни. Потпишана е спогодба меѓу Владата на Северна Македонија и Советот на министрите на Албанија за меѓусебно признавање на одобренијата за Овластен економски оператор за безбедност и сигурност (ОЕОС). Во февруари 2022 година беа отворени нови гранични премини меѓу Албанија и Северна Македонија.

Билатералните односи со **Босна и Херцеговина** и понатаму се подобруваат во однос на развојот и соработката. Министерот за надворешни работи се сретна со заменичката на претседателот на Советот на министрите на Босна и Херцеговина на маргините на состанокот на министрите за надворешни работи од Западен Балкан во Лондон, во декември 2021 година. Премиерот се сретна со претседателот на Советот на министрите на Босна и Херцеговина на маргините на Инвестицискиот самит за Западен Балкан.

Билатералната соработка со **Косово** е многу добра и беа одржани неколку средби на највисоко ниво. Претседателот на Собранието беше во службена посета на Собранието на Косово во март 2022 година. Претседателот на Северна Македонија ги посети Регионалната команда - Запад на КФОР и припадниците на контингентот од Северна Македонија.

Билатералните односи со **Црна Гора** остануваат добри. Министрите за информатичко општество и администрација и за образование и наука учествуваа на четвртиот Дигитален самит на земјите од Западен Балкан, одржан во Подгорица во октомври 2021 година. Заменикот на претседателот на Владата за европски прашања учествуваше на Балканскиот интеграциски форум 2021 што се одржа во Подгорица. Претседателот на Северна Македонија беше во службена посета на Црна Гора во април 2022 година.

Има подобрување во билатералната соработка со **Србија**. Во извештајниот период беа одржани две средби помеѓу министрите за надворешни работи. Во февруари 2022

година беше потпишана Спогодбата за воспоставување културно-информативни центри во Скопје и во Белград. Во февруари 2022 година беше одржан првиот состанок на Комитетот за национални малцинства. Премиерот на Србија ја посети Северна Македонија во мај 2022 година.

Во извештајниот период земјата заврши неколку активности со **Турција**. Претседателот на Големото национално собрание на Турција двапати го посети Скопје и имаше средби со раководството на земјата. Градоначалничката на Скопје учествуваше на Самитот на градоначалници од Балканот во Истанбул, каде што потпиша Декларација за соработка на градови од Балканот. Во текот на посетата беше потпишан Меморандум за разбирање помеѓу Академијата на судии и јавни обвинители и Правосудната академија на Турција. Во Анкара беше потпишан Меморандум за соработка помеѓу Дирекцијата за заштита и спасување на Северна Македонија и Агенцијата за управување со катастрофи и итни ситуации при Министерството за внатрешни работи на Турција. Меморандумите за разбирање и соработка во областите на шумарството и водите и Спогодбата меѓу владите за соработка во областа на ветеринарната политика и безбедноста на храна влегоа во сила на почетокот од 2022 година.

Во извештајниот период односите со **Бугарија** беа фокусирани на надминувањето на нерешените билатерални прашања, со што се отвори патот за почеток на процесот на преговори за пристапување во ЕУ. Билатералните договори се интензивираа, вклучително и преку неколку посети и состаноци на високо ниво. Двајцата премиери се сретнаа во Софија по трагичната сообраќајна несреќа на автобус во Бугарија, во ноември 2021 година. Во јануари 2022 година во Софија беше одржана заедничка седница помеѓу двете влади, во текот на која беа формирани работни групи, со фокус на економијата, трговијата и иновациите; инфраструктурата, транспортот и поврзаноста; европските интеграции и зелените политики; културата, науката и образованието; и дополнителна работна група за други билатерални прашања. Редовните средби на работните групи доведоа до потпишување на неколку документи за соработка, вклучително и во земјоделството, транспортот, претприемништвото, образованието, младите и спортот, како и туризмот. Се потпиша и декларација за намалување на тарифите за роаминг помеѓу двете земји. Во мај 2022 година уставните судови на двете земји одржаа состанок во Скопје и потпишаа меморандум за соработка. Мултидисциплинарната експертска комисија за историски и образовни прашања одржа неколку состаноци во извештајниот период. Во јули 2022 година беше одржан вториот состанок на Заедничката меѓувладина комисија. Во јули 2022 година беше потпишан билатерален протокол од состанокот на Заедничката меѓувладина комисија, воспоставена во согласност со член 12 од Договорот за пријателство, добрососедство и соработка.

Соработката со **Грција** е интензивирана во областите од замен интерес. Беа формирани работни и експертски групи заради исполнувањето на обврските на Договорот од Преспа. Во октомври 2021 година претседателот на државата беше во својата прва службена посета на Грција, каде што се сретна со високи функционери на Грција. Министерот за надворешни работи се сретна со заменик-министерот за европски прашања на Грција по Самитот ЕУ-Западен Балкан. Во Атина беше одржан седмиот состанок на заедничката експертска комисија за археолошки, историски и образовни прашања. Во мај 2022 година премиерот присуствуваше на свеченоста за одбележување на почетокот на изградба на терминал за течен природен гас во грчкиот град Александрополис, заедно со премиерите на Грција и Бугарија и претседателот на

Србија. Во јуни 2022 година министерот за надворешни работи на Грција го посети Охрид за да учествува на Преспанскиот форум за дијалог.

4. СПОСОБНОСТ ЗА ПРЕЗЕМАЊЕ НА ОДГОВОРНОСТИТЕ НА ЧЛЕНСТВОТО

КЛАСТЕР 2: ВНАТРЕШЕН ПАЗАР

Кластерот внатрешен пазар опфаќа: слободно движење на стоки (Поглавје 1); слободно движење на работници (Поглавје 2); право на основање и слобода на давање услуги (Поглавје 3); слободно движење на капитал (Поглавје 4); право на трговски друштва (Поглавје 6); закон за интелектуална сопственост (Поглавје 7); политика за конкуренција (Поглавје 8); финансиски услуги (Поглавје 9); и заштита на потрошувачи и здравствена заштита (Поглавје 28). Северна Македонија е умерено подготвена во повеќето области опфатени со Кластерот 2 за внатрешниот пазар, имено за слободно движење на стоки, услуги и капитал, интелектуална сопственост, политика на конкуренција, финансиски услуги и заштита на потрошувачите и здравствена заштита. Земјата постигнала добро ниво на подготвеност во однос на правото на трговски друштва, иако сè уште е во рана фаза на слободата на движење за работниците. Во извештајниот период Северна Македонија постигна добар напредок во однос на слободното движење на капиталот и одреден напредок во однос на правото на трговски друштва и финансиските услуги. Не е постигнат напредок во однос на политиката на конкуренција. Свкупно, во наредната година е потребен поголем напредок во областите опфатени со овој кластер бидејќи тоа ќе придонесе кон подготовките на Северна Македонија за исполнување на барањата на внатрешниот пазар на ЕУ. Работата на овој кластер е многу важна за развојот на Заедничкиот регионален пазар.

Поглавје 1: Слободно движење на стоки

Слободното движење на стоки овозможува слободно тргување со многу производи во рамките на ЕУ, врз основа на заеднички правила и процедури. Доколку производитите се регулирани со национални правила, начелото на слободно движење на стоки спречува тие да создадат неоправдани пречки во трговијата.

Северна Македонија е **умерено подготвена** во областа на слободното движење на стоки. Иако дел од националното законодавство во оваа област овозможува слободно тргување со производи, треба да се осигури усогласување во повеќе области, не само каде што во последните години е ажурирано правото на ЕУ. **Не е постигнат напредок** во спроведувањето на препораките од минатата година.

Не е постапено по препораките од минатата година и тие остануваат важечки. Во наредната година земјата особено треба:

- да изврши усогласување со Директивата на ЕУ за општа безбедност на производите;
- да изврши сеопфатна проверка за да обезбеди усогласеност со членовите 34-36 од Договорот за функционирање на Европската Унија;
- да го зајакне административниот капацитет заради спроведување на законската рамка.

Општи начела

Земјата воспостави институционална рамка за **производство, дистрибуција и ставање на пазарот на индустриски производи**. Меѓутоа, сè уште не е постигнато целосно усогласување со релевантното право на ЕУ, со оглед дека сè уште не се донесени

Законот за технички барања и подзаконските акти за спроведување на Законот за општа безбедност на производите. Започнато е со натамошно **усогласување** на националното законодавство со правото на ЕУ.

Неусогласена област

Министерството за економија обезбеди следење и спроведување на усогласеноста со **членовите 34-36** од Договорот за функционирање на Европската Унија (ДФЕУ). На почетокот на 2022 година е започната проверка на националната законска рамка, со цел да се утврдат случаите што не се усогласени со членовите 34-36 и да се утврди што да се прави за да се реши тоа.

Усогласена област: инфраструктура на квалитет

Воспоставена е потребната институционална и правна структура за технички прописи, стандарди, процена на сообразноста, акредитација, метрологија и надзор на пазарот. Потребно е да се донесе нова хоризонтална стратегија за развој во областа на слободното движење на стоки. Националниот институт за **стандардизација** е полноправен член на Европскиот комитет за стандардизација (ЦЕН) и на Европскиот комитет за електротехничка стандардизација (ЦЕНЕЛЕК), а учествува и во работата на релевантни тела на ЕУ за стандардизација. Институтот донесе 24.761 европски стандарди како национални стандарди и 84 национални стандарди. Во својата работа ја следи Националната стратегија за стандардизација за периодот од 2020 до 2022 година.

Во јуни 2022 година, имаше 19 активни тела за **процена на сообразноста** за калибрација, тестирање, медицински лаборатории, сертификација и инспекција на производи и процеси. Националниот институт за **акредитација** е член на Меѓународниот форум за акредитација, Европската соработка за акредитација и на Меѓународната соработка за лабораториска акредитација. Меѓутоа, сè уште не постојат национални програми за акредитација за сертифицирање персонал и за тестирање вештини.

Бирото за **метрологија**, национален орган за метрологија, е официјален член на Европската асоцијација на национални институти за метрологија и на Генералната конференција за тежини и мерки. Капацитетот на Бирото е зајакнат со нова техничка опрема за неколку лаборатории и со вработување нов технички персонал, посебно обучен за користење на наведената опрема.

Во текот на 2021 година Државниот пазарен инспекторат, главно тело одговорно за **надзор на пазарот**, посвети значаен дел од своите активности и инспекции на следење на спроведувањето на здравствено-заштитните мерки во однос на пандемијата на КОВИД-19. Сепак, зголемен е бројот на основни инспекциски активности. Во 2021 година беа извршени 473 инспекции според Законот за општа безбедност на производите (зголемено во однос на 428 инспекции во 2020 година) и 131 инспекција според Законот за градежни производи (зголемено во однос на 20 инспекции во 2020 година). Тоа доведе до повлекување на 16 штетни производи од пазарот. Инспекторатот има 278 вработени, но недоволен број лиценцирани инспектори (171), а голем број вработени се блиску до пензија. Исто така, нема ефикасен софтверски систем за евидентирање на резултатите од инспекциите и соодветно планирање и управување со ризиците.

Усогласена област: секторско законодавство

Во областа на **законодавството за производи според „новиот и глобален пристап“**, усогласеноста со правото на ЕУ останува на ниско ниво. Нема известување за напредок

во усогласеноста со правото на ЕУ во областа на машинство, лифтови, уреди под низок напон, опрема под притисок, преносна опрема под притисок, електромагнетна компатибилност, лична заштитна опрема, низок напон, апарати за гас, експлозивни атмосфери, опрема под притисок, радио и телекомуникациска опрема ниту, пак, играчки и медицински средства. Сè уште не се донесени еднаесет правни акти за спроведување заради усогласување со правото на ЕУ поврзано со општата безбедност на производите. Во градежниот сектор сè уште не се влезени во сила десет еврокодovi со 58 стандарди и 57 национални анекси - нивната примена останува доброволна до 2023 година.

Националното законодавство во однос на законодавството за производи според „**стариот пристап**“ сè уште не е усогласено со сегашното право на ЕУ за возила, лекови за човечка употреба и лекови за ветеринарна употреба. Не е направен напредок во однос на усогласувањето и спроведувањето на Регулативата на ЕУ за регистрација, оцена, овластување и ограничување на хемикалии (**РЕАЦХ**), за хемикалии, класификација, означување и пакување на супстанции и смеси (**ЦЛП**), за добри лабораториски практики (**ГЛП**) или за **ѓубриња** и **детергенти**. Не е подобрен административниот капацитет во областа на **огненото оружје**.

Во однос на **процедуралните мерки**, Министерството за економија и Институтот за стандардизација се одговорни за **постапките за известување** за стандардите и техничките прописи. Воспоставени се и целосно функционираат јавните органи што извршуваат соодветни проверки и надзор. Системите за лиценцирање, следење и контрола за деловните субјекти што се занимаваат со **прекурсори за дрога** и **цивилни експлозивни**, исто така, се функционални. Предвидено е националното законодавство да се усогласи со правото на ЕУ за враќање на културните добра што незаконски се отстранети од една земја членка. Не постојат правила за **проверка на надворешната граница** во однос на производи што се увезени од земји што не се членки на ЕУ што се однесува на сообразноста со правилата за безбедност на производите.

Поглавје 2: Слободно движење на работници

Граѓаните на една земја членка имаат право да работат во друга земја членка и мора да им бидат обезбедени исти работни и социјални услови како и на другите работници.

Северна Македонија е во **рана фаза** на подготвеност во областа на слободното движење на работници. Во извештајниот период **не е постигнат напредок** во однос на препораките од минатата година и тие остануваат во важност.

Во наредниот период Северна Македонија особено треба:

- да продолжи да ја приспособува правната рамка во согласност со правото на ЕУ за пристап до пазарот на трудот, особено во однос на недискриминацијата врз основа на националност за работниците од ЕУ;
- да го забрза потпишувањето на договори за координација на социјалното и здравственото осигурување со земјите членки на ЕУ и да идентификува административни мерки што треба да бидат воведени за подготовка за идно пристапување.

Нема напредок во усогласувањето на националното законодавство со правото на ЕУ во областа на **пристапот до пазарот на трудот**. Граѓаните на ЕУ сè уште немаат пристап до работни места во јавната администрација, со исклучок на некои позиции во областите на здравството и образованието. Исто така, некои работни места во

приватниот сектор може да бидат пополнети исклучиво од државјани на Северна Македонија. Агенцијата за вработување издава различни видови работни дозволи за странски работници согласно годишните квоти. Во 2021 година Северна Македонија издаде 755 работни дозволи за странски работници. Сè уште нема подготвителни активности за приклучување кон Европската мрежа на услуги за вработување (EURES) по пристапувањето.

Во извештајниот период не се склучени нови билатерални договори за взаемна координација на системите за социјално осигурување ниту, пак, договори за меѓусебно признавање на здравствените услуги. Земјата има склучено 23 билатерални договори за координација на системите за социјално осигурување, од кои 13 се во сила со земји членки на ЕУ, и 18 договори за меѓусебно здравствено осигурување, од кои 12 се со земји членки на ЕУ. Граѓаните може да ја користат европската картичка за здравствено осигурување во девет земји членки на ЕУ.

Поглавје 3: Право на основање и слобода на давање услуги

Физичките и правните лица на ЕУ имаат право да се основаат во која било земја членка и да обезбедуваат прекугранични услуги. За одредени регулирани професии, постојат правила за меѓусебно признавање на квалификациите. Поштенските услуги постепено се отвораат за конкуренција.

Во областа на основање и слобода на давање услуги, Северна Македонија е **умерено подготвена**. Постигнат е **ограничен напредок**. Достапна е единствена контакт точка како електронска платформа и редовно се ажурира. Нема напредок за натамошно усогласување со правото на ЕУ за признавањето на професионалните квалификации. Во наредната година Северна Македонија особено треба:

- да ги зголеми обемот на информации и онлајн пристапот до услуги што е достапен со единствена точка за контакт;
- да продолжи со усогласување на националното законодавство со правото на ЕУ за поштенски услуги, вклучително со Директивата за поштенски услуги и со Регулацијата за прекугранична испорака на пратки;
- да го усогласи националното законодавство со правото на ЕУ, особено во однос на услугите и заемното признавање на професионалните квалификации.

Во однос на **правото на основање и слободата на давање прекугранични услуги**, Северна Македонија продолжи да го усогласува националното законодавство со Директивата за услуги на ЕУ. Акцискиот план за решавање на неусогласеноста на секторските закони беше ажуриран за да се утврдат одредбите што се спротивни на директивата и во одредени сектори беа донесени соодветни измени. Платформата (www.uslugi.gov.mk) е поставена како единствена точка за контакт за услуги и редовно се ажурира со нови функционалности. До септември 2022 година порталот содржеше информации за околу 819 услуги за граѓаните и претпријатијата, од кои 203 овозможуваат е-апликација. Националните јавни административни органи не ги признаваат сертификациите за системите за квалитет издадени од компании регистрирани во земји членки на ЕУ. Со ова се попречува слободата на давање услуги и тоа е против мултилатералната спогодба за меѓусебно признавање на сертификации.

Од јануари 2022 година Законот за **поштенски услуги** овозможува целосна либерализација на поштенските услуги во земјата бидејќи универзалната поштенска услуга повеќе не е ексклузивна надлежност на Поштата на Северна Македонија. Во септември 2022 година имаше 45 даватели на поштенски услуги со општи овластувања,

вклучително и Поштата на Северна Македонија како именуван давател на универзални услуги на целата територија на земјата. Потребно е да се зголемат независноста и административните капацитети на поштенскиот регулатор, како и капацитетот на Министерството за транспорт и врски да дејствува во поштенскиот сектор. Поштата на Северна Македонија сè уште треба да воспостави системи за поделба на сметководството и на пресметувањето на нето-трошокот во согласност со Директивата за поштенски услуги. Сè уште не е постапено по наодите од ревизорскиот извештај на Државниот завод за статистика за Поштата на Северна Македонија, во кој се укажува на повторени неправилности.

Не е постигнат напредок во однос на **меѓусебното признавање на професионалните квалификации**. Сè уште не е донесен закон за признавање на професионалните квалификации, наменет да се усогласи со правото на ЕУ. Законодавството сè уште треба да се усогласи со Директивата 2005/36/ЕЗ на ЕУ во однос на минималните барања за обука. Списокот со регулирани професии објавен во 2019 година е повлечен од органите заради натамошно усогласување. Како резултат на тоа, не постои транспарентен список на сите регулирани професии, вклучително и нивни оправдувања, а не е завршена ниту валидацијата на податоците во електронскиот регистар. Треба да се зајакне институционалниот капацитет на одделот во Министерството за образование и наука што се занимава со меѓусебно признавање на професионалните квалификации.

Поглавје 4: Слободно движење на капитал

Во ЕУ, капиталот и инвестициите мора да бидат во состојба да се движат без ограничување и постојат заеднички правила за прекугранични плаќања. Банките и другите економски оператори применуваат одредени правила за поддршка на борбата против перење пари и финансирање тероризам.

Северна Македонија е **умерено подготвена** во областа на слободното движење на капитал. Постигнат е **добар напредок** во натамошното усогласување со правото на ЕУ, како преку донесување законодавство за платните системи, така и преку нов закон за борба против перење пари и финансирање тероризам. Постои потреба брзо да се постапува со спроведувањето на законот и за натамошно јакнење на административниот капацитет. Во наредната година земјата особено треба:

- да изработи патоказ со активности и рокови за примена на правилата на ЕУ во областа на слободното движење на капитал, вклучително и стекнување земјоделско земјиште;
- да почне со спроведување на новото законодавство за платежни услуги и платни системи, вклучително и со донесување секундарно законодавство;
- да ги спроведе новите закони против перење пари и финансирање тероризам во согласност со правото на ЕУ, вклучително и со донесување закони за спроведување.

Северна Македонија задржа одредени ограничувања за **движењето на капитал и плаќањата**. На пример, нерезиденти не може да стекнуваат земјоделско земјиште. Така, Северна Македонија доцни со спроведувањето на своите обврски според Спогодбата за стабилизација и асоцијација. Потребно е да се финализира патоказ за примена на правилата на ЕУ во оваа област, во согласност со обврските од Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Во април 2022 година Собранието донесе Закон за платежни услуги и **платни системи**,

со цел да се усогласи законодавството со правото на ЕУ, вклучително и Втората директива за платежни услуги, Директивата за електронски пари и Директивата за платежни сметки. Во меѓувреме, Народната банка постигна напредок во подготовката на 20 соодветни подзаконски акти, преку консултации со засегнатите страни. Со Законот за платежни услуги и платни системи е воспоставен и унифициран регистар на банкарски сметки во рамките на Централниот регистар, како што се бара со Петтата директива на ЕУ за борба против перење пари (АМЛ).

Во **борбата против перењето пари и финансирањето тероризам**, во јуни 2022 година беше донесен новиот Закон за борба против перење пари и финансирање тероризам, што има цел усогласување со Петтата директива за АМЛ, вклучително и крипtosредства и постапување по препораките на ФАТФ. Во декември 2021 година Националниот совет за капитални пазари формира работна група предводена од Министерството за финансии за регулирање на криптовалути. Како што се наведува во законот, до декември 2023 година треба да се воспостави регистар на банкарски сметки. Националниот совет за спречување перење пари донесе деловник за работа за посетата на Moneyval во септември 2022 година. Свкупно, продолжува да се зголемува соработката меѓу институциите и се воспоставуваат нови алатки за олеснување на известувањето и следењето на сомнителни трансакции, врз основа на пристапот за процена на ризик. Управата за финансиско разузнавање го зајакна својот аналитички капацитет за обработка на податоци и финансиска анализа. Во 2021 година обврзниците поднесоа 315 пријави за сомнителни трансакции (292 во 2020 година). Управата прати 92 извештаја (35 во 2020 година) за случаи на перење пари и финансирање тероризам и 305 известувања (122 во 2020 година) за други случаи до органите за спроведување на законот. Како резултат на тоа, во 2021 година 15 лица беа обвинети и 16 беа осудени за перење пари. (Види, исто така, Поглавје 23 - Правосудство и фундаментални права и Поглавје 24 - Правда, слобода и безбедност).

Поглавје 6: Право на трговски друштва

ЕУ има заеднички правила за барањата за основање, регистрирање и обелоденување на едно трговско друштво, со дополнителни правила за сметководствено и финансиско известување и законска ревизија.

Земјата има **добро ниво на подготвеност** во областа на правото на трговски друштва. Во текот на извештајниот период е направен **одреден напредок** во унапредувањето на законодавството за трговски друштва во согласност со правото на ЕУ, особено преку донесување на Кодексот за корпоративно управување. Потребен е натамошен напредок во областа на корпоративното сметководство и законската ревизија.

Во наредната година Северна Македонија особено треба:

- дополнително да се усогласи со правото на ЕУ во однос на трговските друштва, вклучително и за поттикнување долгорочен ангажман на акционерите;
- да донесе законодавство за сметководство и за ревизија усогласено со најновото право на ЕУ за корпоративно сметководство и законска ревизија;
- да ја зајакнува улогата на Советот за унапредување и надзор на ревизијата.

Во однос на **правото на трговски друштва**, постои добар напредок во усогласувањето со правото на ЕУ за формирање, регистрирање, спојување и поделба на трговските друштва. Ревидираниот Кодекс за корпоративно управување е во сила од октомври 2021 година и неговата примена е задолжителна за котираните друштва, во согласност со Директивата на ЕУ за годишни финансиски извештаи. Потребно е натамошно

усогласување со правото на ЕУ од 2019 година за употреба на дигитални алатки и прекугранични операции, како и со правилата за поттикнување долгорочен ангажман на акционерите.

Во однос на **транспарентноста**, Правилата за котација на берзата во земјата се во согласност со барањата на Директивата за транспарентност.

За **известувањето на друштвата** сè уште не е донесен нацрт-законот за сметководство, заснован врз широк консензус со Здружението на сметководители и соодветната Стопанска комора. Меѓународните стандарди за финансиско известување се применуваат на сите друштва, без намалени обврски за мали и средни претпријатија. Во областа на нефинансиското известување, законската рамка сè уште треба да се усогласи со правото на ЕУ. Останува да се донесе нацрт-закон за **ревизија**, како и за истраги и санкции. Видливоста и севкупните резултати на Советот за унапредување и надзор на ревизијата и понатаму се слаби. Потребни се натамошни напори за да почне Советот да функционира како вистинско и финансиски независно регулаторно тело.

Поглавје 7: Право на интелектуална сопственост

ЕУ ги усогласи правилата за правна заштита на правата на интелектуална сопственост (ПИС) и за правна заштита на авторските права и сродните права. Правилата за правна заштита на ПИС опфаќаат, на пример, патенти и трговски марки, дизајни, биотехнолошки пронајдоци и фармацевтски производи. Правилата за правна заштита на авторските права и сродните права опфаќаат, на пример, книги, филмови, компјутерски програми и радиодифузија.

Северна Македонија останува **умерено подготвена** во оваа област. **Не е постигнат** напредок и остануваат во важност препораките од минатата година. Потребни се зголемени напори за натамошно усогласување на законодавството со правото на ЕУ во оваа област.

Во наредната година Северна Македонија особено треба:

- дополнително да ја подобри правната рамка во областа на интелектуална сопственост, особено системот за управување со колективните права, преку усогласување со Директивата за управување со колективните права и правата на индустриска сопственост, преку усогласување со Директивата за спроведување, со правото на ЕУ за заштита на дизајни и со Директивата за трговски тајни;
- да ја спроведе Стратегијата за интелектуална сопственост за периодот од 2021-2026 година и да ја оспособи онлајн информативната платформа за размена на податоци за ПИС меѓу институциите за спроведување на законот.

Во областа на **авторските и сродните права** е одложено донесувањето на измените на Законот за авторски права за натамошно усогласување со правото на ЕУ, вклучително и системот за управување со колективни права. Соодветното Одделение за ПИС во Министерството за култура останува со недоволно вработени.

Што се однесува до **правата на индустриска сопственост**, Државниот завод за индустриска сопственост ја продолжи соработката со ЕУ и меѓународните тела. Органите треба да ја спроведат стратегијата за правата на индустриска сопственост и да го вметнат новиот Закон за интелектуална сопственост. Законодавството за индустриска сопственост треба да биде усогласено, особено со Директивата за спроведување и со Директивата за трговски тајни.

Во однос на **спроведувањето**, воспоставена е информативна платформа за органите за спроведување на законот да разменуваат податоци поврзани со ПИС, но таа треба да стане функционална за да обезбеди целосен увид во институционалното постапување со прекршувањата на ПИС. Координативно тело за заштита на интелектуална сопственост постои, но допрва треба да се решат клучните предизвици во однос на ПИС. Царинската управа го одржа своето ниво на заплenuвање на фалсификувани добра што главно доаѓаат од Турција.

Поглавје 8: Политика на конкуренција

Правилата на ЕУ ја штитат слободната конкуренција. Тие вклучуваат антимонополски правила против рестриктивните договори меѓу претпријатијата и злоупотребата на доминантната позиција, а, исто така, вклучуваат правила за концентрации меѓу претпријатијата што значително ја нарушуваат конкуренцијата. Правилата на ЕУ, исто така, утврдуваат систем за контрола на државната помош. На владите им е дозволено да доделуваат државна помош само ако се исполнети рестриктивните услови, со цел да се спречи нарушување на конкуренцијата.

Земјата е **умерено подготвена** во областа на политиката на конкуренција. **Не е постигнат напредок.** Законодавната рамка останува во голема мера усогласена со правилата на ЕУ. Недостигот на персонал и буџетските ограничувања остануваат проблем за Комисијата за заштита на конкуренцијата. Евиденцијата на спроведување останува ниска. Препораките од минатата година не се спроведени и остануваат во важност.

Во наредната година земјата особено треба:

- да го зајакне административниот и финансискиот капацитет на националниот орган за конкуренција;
- да ја зголеми транспарентноста на државната помош доделена од Владата;
- дополнително да го усогласи законодавството во областа на државната помош и антимонопол.

Антимонопол и спојувања

Законодавната рамка е во голема мера усогласена со правото на ЕУ во областа на антимонопол и спојувања, но законодавството за спроведување допрва треба да се усогласи.

Во однос на **институционалната рамка**, Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) е одговорна за спроведување на Законот за заштита на конкуренцијата. Таа може да изрекува казни, да предлага правни лекови или да издава мислења доколку се прекршат правилата за конкуренција. КЗК може да одобрува спојувања, со или без услови, или да ги забрани. Нејзините одлуки се обврзувачки и може да бидат предмет на жалба пред Управниот суд.

Капацитетот за спроведување на КЗК е ограничен бидејќи и натаму нема доволно кадар. Нејзиниот годишен буџет останува недоволен. Соодветното спроведување е оневозможено од слабиот капацитет на КЗК, како и на судовите што се занимаваат со случаи на антимонопол.

Во однос на **спроведувањето**, бројот на одлуки за спојување се зголеми од 60 во 2020 година на 81 во 2021 година, вклучително и одлуки за мали случаи. КЗК донесе пет одлуки за прекршоци, вклучително и една за злоупотреба на доминантна позиција. КЗК треба да ги зголеми теренските инспекции и да го користи инструментот за

попустливост за да го зајакне спроведувањето. Сè уште постои потреба од дополнително зајакнување на државните судови за примена на антимонопол правила и правила за спојување и за дополнителна обука на судските професионалци во овие области.

Државна помош

Законодавната рамка за државна помош во голема мера ги одразува членовите 107 и 108 од ДФЕУ. Законот за државна помош и законодавството за неговото спроведување треба дополнително да се усогласат со правото на ЕУ. Пописот на државната помош сè уште не е транспарентен.

Во однос на **институционалната рамка**, КЗК, исто така, е одговорна за спроведување на Законот за државна помош. Комисијата издава необврзувачки мислења и обврзувачки одлуки за државна помош. Досега КЗК никогаш не го искористила овластувањето да поведе истрага по службена должност за мерка за помош за која не е добиено соодветно известување. Во однос на капацитетот за спроведување, сè уште е недоволен персоналот на КЗК што се занимава со контрола на државната помош (вкупно четири лица).

Во однос на **спроведувањето**, во 2021 година КЗК издаде 17 одлуки и 26 мислења за државна помош, од кои ниту едно не беше негативно или условено. Постојаните барања за мислења и известувања за државна помош поднесени од министерствата ја отсликуваат зголемената свест на државните тела кои одобруваат помош за постоењето на правилата за државна помош.

Либерализација

Антимонополските правила и правилата за државна помош се применуваат и за државни претпријатија и за претпријатија со посебни или ексклузивни права, освен ако нивното применување не го попречува извршувањето на конкретните задачи што им се доделени. Нема докази за постоење монополи од комерцијален карактер во рамките на значењето на член 37 од ДФЕУ.

Поглавје 9: Финансиски услуги

Правилата на ЕУ имаат цел да обезбедат фер конкуренција меѓу финансиските институции и нивна стабилност, имено, правилата за банкарство, осигурување, дополнителни пензии, инвестициски услуги и пазари на хартии од вредност. Тие вклучуваат правила за овластување, работење и надзор на овие институции.

Во областа на финансиските услуги, земјата е **умерено подготвена**. Постигнат е **одреден напредок** во однос на делумното усогласување со правото на ЕУ за конечно порамнување и за хартии од вредност и инвестициски фондови. Додека усогласувањето со правото на ЕУ е добро напреднато за надзорната и регулаторната рамка за кредитните институции, заостанува планираното усогласување во областа на осигурувањето и пазарот на капитал. Напредуваше спроведувањето на долгорочните стандарди за ликвидност на Базел III. Беа преземени одредени активности за да се спречат неправични банкарски практики и да се унапреди заштитата на потрошувачите. Препораките од минатата година беа само делумно спроведени. Во наредната година земјата особено треба:

- да донесе закон за решавање на банки и законодавство за спроведување и врз таа основа да ги заврши активностите за назначување орган за решавање на банки;
- соодветно да се справи и да спречи нерегистрирани и неосигурени возила;

→ да продолжи да се осврнува на заштита на потрошувачите и да воспостави финансиски народен правобранител.

Во однос на **банките и финансиските конгломерати**, во ноември 2021 година Европскиот банкарски орган ја потврди одлуката на Европската комисија да ја смета надзорната и регулаторната рамка применлива за кредитните институции во Северна Македонија како еквивалентна на онаа што се применува во ЕУ. Треба да се зајакнат капацитетите на Министерството за финансии за лиценцирање и надзор на финансиски друштва и даватели на финансиски лизинг. До крајот на 2021 година степенот на задолженост од 10,7 % на банките е многу над минималните барања на ЕБО од 3 %. Се прават тековни напори за да се изготват законски одредби за решавање на банки усогласени со рамката на ЕУ, особено Директивата за закрепнување и решавање на банки. Со одлука од јуни 2021 година на Уставниот суд се укинува приоритетот на побарувања од Фондот за осигурување депозити за банка во стечај. Законот за фондот за осигурување депозити и Законот за банките треба да се изменат за да се подобри осигурувањето на депозитите и да се осврне на загриженоста на Уставниот суд. Новата национална стратегија за финансиско образование и финансиска инклузија донесена во јули 2021 година се осврне кон заштитата на потрошувачите. Народната банка вовеле дел на нејзината веб-страница наменет за информации за потрошувачите. Таа издаде упатства за објавувањето стандардизирани податоци на основни банкарски производи од засебни банки со цел да се спречат неправични банкарски практики.

Во однос на **осигурувањето и професионалните пензии**, сè уште не е започната постапката за донесување на законот за усогласување со Директивата за солвентност II. Законодавството сè уште дозволува Министерството за финансии да утврдува премии за осигурување моторни возила, што е спротивно на правото на ЕУ. Податоците за осигурени возила се недоследни и не се преземаат системски мерки за да се спречи циркулирањето на неосигурени возила. Ограничувањето од 50 % за инвестирање во недоволни хартии од вредност од страна на пензиските фондови не е во согласност со правото на ЕУ и со втората фаза од Договорот за стабилизација и асоцијација.

Во однос на **инфраструктурата на финансискиот пазар**, законот донесен во април 2022 година е делумно усогласен со Директивата за конечно порамнување. Усогласувањето со Директивата за финансиски колатерал сè уште не е завршено. Во февруари 2022 година беше донесена стратегија за развој на финансискиот пазар што се фокусира кон зголемувањето на набавката на долгорочни хартии од вредност и зголемувањето на побарувачката преку поголемо учество на домаќинствата, како и на домашни и странски институционални инвеститори.

Во однос на **пазарите на хартии од вредност и инвестициските услуги**, во јули 2021 година се измени Законот за инвестициски фондови. Овој закон, како и донесениот закон за спроведување на Законот за инвестициски фондови и за хартии од вредност има цел да го унапреди усогласувањето со правото на ЕУ, вклучително и за претпријатија за колективни инвестиции во преносливи хартии од вредност, спојување на фондови, структура на главен инвестициски фонд и инвестициски фонд напојувач и постапка за известување. Законодавството треба понатаму да се усогласи со правото на ЕУ, вклучително и директивата за пазари на финансиски инструменти, директивата за капитални барања како и да се донесат одредби за стапки на ликвидност и солвентност за брокерските куќи.

Поглавје 28: Заштита на потрошувачи и здравствена заштита

Правилата на ЕУ ги штитат економските интереси на потрошувачите и во однос на безбедност на производите, опасни имитации и одговорност за неисправни производи. ЕУ, исто така, обезбедува високи заеднички стандарди за контрола на тутун, крв, ткива, клетки и органи и лекови за човечка и ветеринарна употреба. ЕУ, исто така, обезбедува високи заеднички стандарди за почитување на правата на пациентите во прекуграничната здравствена заштита и сериозно справување со прекуграничните здравствени закани, вклучително и заразни болести.

Северна Македонија останува **умерено подготвена** во оваа област на заштита на потрошувачите и здравјето. Во извештајниот период беше постигнат **ограничен напредок** во однос на известувањето за рак и откривање рак, но не и за препораките од минатата година што остануваат во важност. Во наредната година земјата особено треба:

- да ја усогласи правната рамка со правото на ЕУ за заштита на потрошувачите и да ги зајакне функционалните структури што служат за заштита на потрошувачите;
- да ги интензивира напорите за контрола на тутунот со ефективно спроведување на правото на ЕУ за оваа материја и со ратификување на Протоколот за елиминација на недозволена трговија со тутунски производи;
- да обезбеди соодветно финансирање и специјализирани знаења за рано откривање рак и ретки болести врз основа на податоците од регистрите.

Заштита на потрошувачите

Не е забележан напредок во донесување на новиот закон за **заштита на потрошувачите** и не е забележан напредок во градењето на капацитетите или во јавните инвестиции во оваа област, иако одреден напредок е постигнат во усогласувањето на националните правила за безбедност на производите со правото на ЕУ. Допрва треба да се донесе следната тригодишна стратегија за заштита на потрошувачите. Контролите извршени од Државниот пазарен инспекторат се зголемија во извештајниот период на вкупно 3.566 контроли. Сè уште не е развиена веб-платформата што обезбедува информации за заштита на потрошувачите. Програмата за медијација е сè уште скапа и тешко достапна за потрошувачите.

Во 2021 година Државниот пазарен инспекторат според **Законот за општа безбедност на производите** изврши 473 инспекции (пораст во однос на 428 во 2020 година) и 131 инспекција според Законот за градежни производи (пораст во однос на 20 во 2020 година). По овие инспекции, Инспекторатот повлече штетни производи од пазарот, главно играчки, светла, заштитни ракавици, шлемови за мотоцикли и детска облека. Инспекторатот има 278 вработени, но има недоволен број лиценцирани инспектори (само 171) и голем дел од персоналот е близу до возраста за пензионирање. Во однос на **прашања кои не се поврзани со безбедноста**, потребни се дополнителни напори за да се дефинира упатството и постапките за жалби на потрошувачите и средства за надоместок.

Јавно здравје

Здравствениот сектор во Северна Македонија сè уште се соочува со загуба на медицински персонал со оглед на тоа дека медицинските сестри и специјалистите си заминуваат или во приватниот сектор или заминуваат да работат надвор од земјата. Ова придонесува за проблеми, како што се пристап до специјалисти, покривањето трошоци за здравствена грижа од сопствен џеб останува на високо ниво, сè уште има недостиг на професионална обука за користење на дел од напредната здравствена опрема.

Стратегијата за здравство за периодот од 2021-2030 година и нејзиниот акциски план се изготвени за да се осврнат на некои од овие прашања и да обезбедат ефикасна и ефективна здравствена грижа со висок квалитет, вклучително и здравствена грижа на ниво на домашна посета.

Не е забележан напредок за **контрола на тутунот**. Воспоставена е институционална и правна рамка што е усогласена со правото на ЕУ, но не е систематски спроведена - пушењето на јавни места и во ресторани треба да се санкционира во согласност со правото на ЕУ. Северна Македонија сè уште не го ратификувала Протоколот за елиминирање на недозволената трговија со производи од тутун.

Северна Македонија е делумно усогласена со правото на ЕУ за **заразни болести**. Националната стратегија за контрола на антимикробната резистенција за периодот од 2019-2023 година е во согласност со заклучоците на Советот на Европската Унија. Северна Македонија постепено закрепнува од пандемијата на КОВИД-19 и бројот на позитивни случаи, хоспитализирани пациенти и смртни случаи постојано се намалува. Земјата ги укина повеќето превентивни мерки. Властите известуваат дека 75 % од населението се излекувало од КОВИД-19 и смета дека е добиен природен имунитет, 47 % од населението примиле две дози вакцини за КОВИД-19, а 7 % примиле трета доза. Северна Македонија стана членка на Договорот на ЕУ за заеднички набавки за медицински противмерки и набљудувач во Комитетот за здравствена заштита на ЕУ. Таа доставува информации до системот за прибирање податоци за КОВИД-19 на Комисијата и именуваше дописник во Европскиот центар за контрола и превенција на болести.

Постигнат е одреден напредок во однос на **крв, ткива, клетки и органи**. Законот за безбедност во снабдувањето со крв е усогласен со правото на ЕУ. Нема центри за собирање плазма, нема постројки за фракционирање плазма, иако плазмафереза се извршува на Институтот за трансфузиона медицина. Бројот на извршени трансплантации во 2021 година повторно се зголеми. Воспоставена е банка за коскено ткиво каде што се собира материјал што се користи за трансплантација. Што се однесува до **пациентите во прекуграничната здравствена заштита**, националното законодавство сè уште не е усогласено со правото на ЕУ.

Во однос на **здравствената нееднаквост**, програмата за активна здравствена заштита им овозможува пристап до здравствена заштита на неколку целни групи, вклучувајќи ја и ромската заедница, а луѓето што живеат во оддалечени области можат да бидат посетени од страна на лекари. Министерството за здравство има програма за ХИВ/СИДА со која се обезбедуваат средства за тестирање и основни тестирања за следење, а антиретровирусна терапија им е достапна на сите дијагностицирани лица. Сепак, севкупниот буџет за превенција од ХИВ/СИДА е намален за 40 %, што претставува закана за терапијата на лица што живеат со ХИВ/СИДА и за напорите за превенција на ХИВ/СИДА. Главните корисници на овие средства се невладини организации што работат директно со ризичните групи. Новата стратегија за борба против ХИВ сè уште не е донесена. Финансирањето за **скрининг за рак** останува недоволно. Националниот регистар за рак е функционален и постојано се полни со нови податоци. Националната програма за рано откривање рак е функционална. Во однос на **лековите за употреба од страна на луѓето и за ветеринарна употреба**, националното законодавство треба дополнително да се усогласи со правото на ЕУ. Националната стратегија за периодот од 2021-2030 година ги опфаќа аспектите на **менталното здравје, унапредувањето на здравјето, исхраната и физичка активност**. Националните регистри на **ретки болести** се функционални и соодветните дефиниции се усогласени со стандардите на ЕУ.

КЛАСТЕР 3: КОНКУРЕНТНОСТ И ИНКЛУЗИВЕН РАСТ

Кластерот 3 за конкурентност и инклузивен раст опфаќа: дигитална трансформација и медиуми (Поглавје 10); оданочување (Поглавје 16); економска и монетарна политика (Поглавје 17); социјална политика и вработување (Поглавје 19); политика на претпријатија и индустриска политика (Поглавје 20); наука и истражување (Поглавје 25); образование и култура (Поглавје 26) и царинска унија (Поглавје 29). Генерално, Северна Македонија е умерено подготвена во повеќето области опфатени со овој кластер. Таа има добро ниво на подготвеност во областите на науката и истражувањето и во царинската унија. Постигнат е одреден напредок во повеќето области од овој кластер. Постигнат е добар напредок во областа на економската и монетарната политика. Сепак, потребни се повеќе напори, особено во областите каде што е постигнат ограничен напредок, како што се дигиталната трансформација и медиумите, како и образованието и културата.

Поглавје 10: Дигитална трансформација и медиуми

ЕУ го поддржува непреченото функционирање на внатрешниот пазар за електронски комуникации, електронска трговија и аудиовизуелни услуги. Правилата ги штитат потрошувачите и поддржуваат универзална достапност на современи услуги.

Во однос на дигиталната трансформација и медиумите, Северна Македонија е **умерено подготвена**. Во текот на извештајниот период е постигнат **ограничен напредок**. Незначително се зголеми бројот на електронски услуги дадени на граѓаните и на бизнисите. Европскиот број за итни повици 112 беше официјално воведен.

Со оглед на тоа што препораките од минатата година беа делумно адресирани, во наредната година земјата особено треба:

- да ја финализира и да ја донесе долгорочната стратегија за информатичко-комуникациска технологија (ИКТ); да го усогласи законодавството со Кодексот за електронски комуникации на ЕУ и со Директивата на ЕУ за намалување на трошоците за широкопојасен интернет; и да продолжи со напорите за усогласување на националното законодавство со Директивата на ЕУ за безбедност на мрежи и информациски системи (Директива НИС)/ и пакет на алатки за 5Г;
- да ги зајакне независноста и капацитетот на медиумскиот регулатор, јавниот радиодифузен сервис и регулаторот за електронски комуникации;
- да го подобри функционирањето на бројот за итни случаи 112 преку обезбедување соодветни човечки ресурси и подобра комуникација меѓу итните служби.

Во текот на извештајниот период, Северна Македонија продолжи успешно да учествува во Дигиталната агенда за Западен Балкан и целосно го спроведе Договорот за регионален роаминг, кој од јули 2021 година овозможува регионална зона без роаминг. Има понатамошно доцнење на спроведувањето на Националниот оперативен бродбенд-план за периодот од 2019-2023 година. Се забрза спроведувањето на Националната стратегија за сајбер безбедност за периодот од 2018-2022 година и европскиот број за итни повици 112 беше официјално воведен во земјата. Сепак, комуникацијата меѓу итните служби сè уште не е соодветна, а човечките ресурси сè уште се недоволни.

Во однос на **електронските комуникации и информатичката технологија**, во 2021 година 77,92 % од вкупниот број домаќинства имаат пристап до фиксен широкопојасен интернет, додека широкопојасната покриеност на национално ниво е 99,48 %. Опфатот на мобилниот широкопојасен интернет е 75,83 %. Пристапот до ултрабрз широкопојасен интернет е 2,32 % од вкупниот број домаќинства. Агенцијата за

електронски комуникации презеде чекори за да даде одобренија за користење радиофреквенции за 5Г. Во 2022 година на два телекомуникациски оператора им беа доделени фреквенции. Правната рамка за електронски комуникации треба дополнително да се усогласи со правото на ЕУ. Регулаторот донесе подзаконски акти за спроведување на измените во Законот за електронски комуникации, со што се предвидуваат нови одговорности за регулаторот во врска со претходно безбедносно одобрување за поставување 5Г опрема од телекомуникациските оператори. Нацрт-законот за безбедност на мрежите и информациските системи сè уште не е донесен. Министерството за информатичко општество и администрација треба да ги зајакне своите капацитети за да ја предводи дигиталната трансформација. Останува загриженоста во однос на независноста на регулаторот за електронски комуникации. Законот за електронски комуникации и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги треба дополнително да се усогласат со правото на ЕУ. Во однос на заштитните мерки, Комисијата за заштита на конкуренцијата иницира ревизија на тендерската постапка за 5Г објавена од страна на Агенцијата за електронски комуникации во ноември 2021 година, поради намалените цени за влез на потенцијален оператор на телекомуникацискиот пазар. Сепак, неколку месеци подоцна, Комисијата требаше повторно да ја почне тендерската постапка.

Северна Македонија треба допрва да го усогласи националното законодавство со Регулативата на ЕУ за електронска идентификација и доверливи услуги за електронски трансакции на интернет-пазарот (Регулатива eIDAS).

Во однос на **дигиталната трансформација**, долгорочната стратегија за информатичко-комуникациска технологија (ИКТ) (за периодот од 2021-2026 година) сè уште не е донесена. Потребно е да се изготват и да се донесат стратегија за развој на дигиталните вештини и референтна рамка за дигитална писменост во општеството. Подобрувањето на дигиталната писменост е приоритет во стратегијата за образование, со цел да се осигури дигитална трансформација преку повеќеаспектен пристап.

Националниот портал за електронски услуги е ажуриран. Во 2021 година бројот на регистрирани корисници и регистрирани електронски услуги на порталот во мала мера се зголеми, но треба да се преземат дополнителни чекори. Искористеноста на системот за интероперабилност сè уште е попречена од недостатокот на комуникациски софтвер во многу институции, како и од недостатокот на волја за целосно искористување на неговиот потенцијал. Сè уште се потребни повеќе напори и подобра соработка меѓу институциите, за модернизација и дигитализација на јавниот сектор. Квалитетот на податоци во регистарот на население треба да се подобри и постојано да се проверува со други регистри.

Во однос на е-трговијата, Националната банка пријави зголемување од 61 % на интернет-трансакциите од граѓани во првиот квартал од 2021 година. Во однос на статистичката обработка и дигиталната конкурентност, прибраните податоци врз основа на индикаторите на Индексот на дигитална економија и општество (DESI) се проценува дека ќе бидат достапни и потполно усогласени во 87 %.

Во однос на **аудиовизуелната политика**, Собранието дополнително го одложи назначувањето членови на советите на медиумскиот регулатор и јавниот радиодифузен сервис, во согласност со Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ЗААВМУ). Медиумите продолжија да добиваат поддршка како дел од мерките за ублажување на влијанијата од пандемијата на КОВИД -19.

Издвојувањето државни средства за радиодифузниот сектор, обезбедување буџет за јавниот радиодифузен сервис, за медиумскиот регулатор и за јавното претпријатие за

радиодифузија дополнително се намали во 2021 година, достигнувајќи 0,59 % од вкупните приходи реализирани од претходната фискална година за која е наменет износот. Јавниот радиодифузен сервис доби дополнителни средства со што незначително се зголеми неговиот процент. ЗААВМУ одредува постепено зголемување со текот на времето (до 0,8 % во 2019 година, до 0,9 % во 2020 година, 1 % во 2021 година). Сепак, Владата има дискреционото право во распределба на средствата, со услов издвојувањата да не ја нарушуваат правичната распределба на буџетските средства и да не влијаат врз средствата планирани за сите буџетски расходи.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги продолжи да биде проактивна во унапредувањето на медиумската писменост, родовата еднаквост во медиумските програми, како и во осудувањето на притисокот и заканите врз новинарите и медиумите. Транспарентноста на медиумската сопственост е законска обврска за аудиовизуелните и печатените медиуми. Медиумскиот регулатор на својата веб-страница ги објавува регистрите на радиодифузни и печатени медиуми. Сепак, нема законски обврски за онлајн медиумите во однос на медиумската сопственост. Во октомври 2021 година Владата донесе Националната стратегија и акцискиот план за градење отпорност и справување со хибридни закани (за периодот од 2021-2025 година). Овие документи вклучуваат широк опсег на активности за справување со предизвиците поврзани со дезинформации и хибридни закани. Аудиовизуелниот сектор продолжи да ги користи можностите од учеството на земјата во потпрограмата за медиуми „Креативна Европа“, со пет поддржани проекти во периодот од 2020-2021 година.

Поглавје 16: Оданочување

Правилата на ЕУ за оданочување опфаќаат данок на додадена вредност, акцизи и аспекти на корпоративно оданочување. Тие, исто така, ја опфаќаат и соработката меѓу даночните администрации, вклучително и размена на информации за спречување даночно затајување.

Северна Македонија е **умерено подготвена** во областа за оданочување. Постигнат е **одреден напредок** особено во намалувањето на административниот товар за даночните обврзници и постапката за поврат на ДДВ. Земјата треба дополнително да го подобри капацитетот на даночната администрација со ефикасно спроведување на Стратегијата за реформа на даночниот систем за периодот од 2021-2025 година и да осигури ефективна автоматска размена на даночни информации со земјите членки на ЕУ. Северна Македонија е вклучена во листата на ЕУ за некооперативни јурисдикции за даночни цели поради тоа што има повластен даночен режим што таа се заложи да го реформира до крајот на 2022 година.

Препораките од извештајот од минатата година не се целосно спроведени и остануваат во важност. Во наредната година Северна Македонија особено треба:

- да развие нов интегриран ИТ-даночен систем за Управата за јавни приходи, да ја подобри неговата усогласеност во управувањето со ризици и дополнително да ги прошири електронските услуги за даночните обврзници;
- да започне со подготовка за воспоставување механизам за ефективно спроведување на автоматска размена на даночни информации со земјите членки на ЕУ во согласност со Глобалниот стандард на ОЕЦД.
- до крајот на 2022 година да го измени Законот за технолошки и индустриски развојни зони.

Во однос на **индиректното оданочување**, Законот за ДДВ беше изменет и дополнет во март 2022 година за да се овозможи ослободување од ДДВ за неопходните производи за потрошувачка до 31 мај 2022 година. Повластена ДДВ стапка од 10 % беше воведена за некои енергетски производи за да се ублажат ефектите од високите меѓународни цени за енергија. Примената на повластена ДДВ стапка од 5 % за електрична енергија за домаќинства беше продолжена до крајот на 2022 година. Останува доцнењето во процесот на поврат на ДДВ, иако во 2021 година тој се подобри со 55 % поврат на побарувањата во рамките на законскиот рок. Законот за акцизи беше изменет и дополнет во март 2022 година за да се овозможи намалување на акцизите за гас и производи од нафта, со цел да се ублажи влијанието на високите меѓународни цени за енергија за крајните потрошувачи. Регулативата за спроведување што беше донесена за да се извршат овие промени остана во сила до 31 мај 2022 година.

Нема промени во однос на **директното оданочување**. Рамна стапка од 10 % се применува за персоналниот данок на доход. Остануваат исклучок каматите на заштеди и капитални добивки од хартии од вредност. Земјата треба да го усогласи своето законодавство со Директивата за спојувања.

Во однос на **административна соработка и заемна помош**, Северна Македонија потпиша 50 договори за двојно оданочување, вклучително и со сите земји членки на ЕУ, освен Кипар, Грција, Малта и Португалија. Земјата сè уште не се обврзала со датум за почеток на примена на стандардот на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) за автоматска размена на информации за финансиски сметки. Земјата останува посветена на спроведувањето на минималните стандарди на Инклузивната рамка на ОЕЦД за основна ерозија и споделување профит (БЕПС). Северна Македонија се обврза до крајот на 2022 година да го измени својот повластен даночен режим во слободните економски зони, во рамката на Форумот за штетни даночни практики и во сопствените напори на ЕУ да го унапреди доброто даночно владеење.

Во однос на **оперативниот капацитет и компјутеризацијата**, Управата за јавни приходи сè уште треба да ги подобри своите деловни процеси, да спроведе нов интегриран ИТ-даночен систем, да развие усогласеност на управувањето со ризиците и дополнително да ги прошири електронските услуги. Се спроведува Стратегијата за реформа на даночниот систем за периодот од 2021-2025 година. Управата за јавни приходи (УЈП) го поддржува доброволното исполнување на даночната обврска со издавање претходно пополнети годишни даночни пријави преку електронската платформа за персонален данок. Продолжи спроведувањето на шемата за монетарен поттик на клиентите да бараат фактури и сметки при купување, со цел борба против сивата економија. УЈП продолжува да учествува во заеднички инспекциски надзор со други државни органи за идентификување на неплатени даночни обврски и нерегистрирани даночни обврзници со цел подобрување на наплатата на даноците.

Поглавје 17: Економска и монетарна политика

Правилата на ЕУ бараат независност на централните банки и им забрануваат директно да го финансираат јавниот сектор. Земјите членки на ЕУ ги координираат своите економски политики и се предмет на фискален, економски и финансиски надзор.

Земјата и натаму е умерено подготвена во делот на економската и монетарната политика. Постигнат е **добар напредок** со донесувањето на Законот за буџети, кој предвидува фискални правила и фискален совет. Понатаму беа спроведени мерки за спротивставување на социо-економското влијание од КОВИД-19 и беа воспоставени краткорочни мерки насочени кон ублажување на економското влијание од војната во

Украина. Во однос на монетарната политика, усогласувањето на правната рамка на земјата со правото на ЕУ е во напредна фаза. Во однос на економската политика, усогласувањето е само делумно, и сè уште постојат недостатоци, вклучително и во однос на управувањето со јавните инвестиции. Бидејќи препораките на Комисијата за 2021 година не беа целосно спроведени, во наредната година Северна Македонија особено треба:

- да го спроведе Законот за буџети, кој вклучува одредби за фискални правила, фискален совет и среднорочна буџетска рамка;
- да обезбеди навремено формирање независен фискален совет;
- да ја исклучи централната банка од опсегот на Законот за административни службеници и Законот за вработените во јавниот сектор за да ја заштити својата целосна независност.

Во однос на **монетарната политика**, усогласувањето на правната рамка на земјата со правото на ЕУ продолжува да биде во напредна фаза. Во согласност со целите на Евросистемот/Европскиот систем на централни банки, централната банка ја следи стабилноста на цените како нејзина примарна цел и го поддржува економскиот раст преку своите политики. Ја презема централната улога за претпазлив надзор на банкарскиот сектор и дејствува како гарант на финансиската стабилност. Оперативната и финансиската независност на централната банка е предвидена во Законот за Народната банка. Меѓутоа, за да се заштити независноста на централната банка во нејзините клучни законски задачи, вклучително и во прашањата за службениците, во согласност со законот, централната банка треба да биде исклучена од опсегот на Законот за административни службеници и од Законот за вработените во јавниот сектор. Исто така, централната банка треба да биде во можност да спроведува внатрешни организации, планови за вработување и трансфер на вработени од други јавни институции, без да бара одобрение од Министерството за информатичко општество и администрација или од други министерства.

Во однос на **економската политика**, Северна Македонија во септември 2022 година го донесе Законот за буџети со кој се воспоставуваат нумерички фискални правила за дефицитот и долгот на Општата Влада, со цел усогласување со Директивата за буџетски рамки на ЕУ. Законот содржи и одредби за формирање независно фискално тело за следење на усогласеноста со правилата, како и за зајакната среднорочна фискална рамка. Во моментот, повеќегодишната фискална стратегија ги предвидува приходите, расходите и дефицитот за 5-годишен период. Додека, генерално, овие проекции обезбедуваат основа за годишниот буџет на годината t , постојаните ревизии на буџетот во средината на годината често бараат значителни приспособувања на повеќегодишната фискална стратегија. Оттука, Владата ја ревидираше Фискалната стратегија 2022-2024 година во декември 2021 година, откако ребалансот на буџетот од јули 2021 година ја застари првичната фискална стратегија донесена во јуни 2021 година. Оригиналниот буџет за 2022 година се засноваше врз овие претпоставки, но мораше да се ревидира во мај 2022 година, бидејќи требаше да се приспособи новиот збир мерки за фискална поддршка за да се ублажи влијанието на повисоките цени на енергијата и храната врз компаниите и домаќинствата, зголемувајќи ја целта на дефицитот. И во мај 2022 година Владата ја донесе Фискалната стратегија 2023-2025 година. Таа се заснова врз застарени проекции за раст и инфлација и веројатно нема да обезбеди веродостојна основа за претстојниот нацрт-буџет за 2023 година. Во моментот во Министерството за финансии се прават макроекономски и фискални проекции. По

спроведувањето на ЗБ, новиот фискален совет се очекува да ја преземе одговорноста за проекциите за подготовка на годишниот буџет и Фискалната стратегија.

Достапноста и квалитетот на статистиката на постапката за прекумерен дефицит (ППД) се влошија во извештајот од април 2022 година. Табелите за извештајот ги содржеа само податоците за 2018-2020 година, кои веќе беа пријавени во октомври 2021 година. Недостасува усогласеност на податоците со ЕСС 2010 во голем број области, како што е разграничувањето на генералниот сектор на Владата, што бара рекласификација на релевантните претпријатија од јавниот сектор. Владата го објавува износот на државните гаранции за претпријатијата од јавниот сектор, кои претставуваат потенцијални обврски за Владата.

Програмата за економски реформи (ПЕР) за 2022-2024 година беше доставена навреме. Макроекономската рамка е кохерентна и конзистентна, но е премногу оптимистичка. Во однос на структурните реформи, фокусот е на зелената транзиција. Земјата делумно ги спроведе политичките конкретните насоки за земјата, заеднички донесени од ЕУ и Западен Балкан и Турција на министерско ниво во јули 2021 година. Напорите да се претвори ПЕР во пополитички релевантен документ за водење на економските реформи конзистентни со други национални планови и стратегии треба да продолжат.

Поглавје 19: Социјална политика и вработување

Социјалните правила на ЕУ вклучуваат минимални стандарди за трудово право, еднаквост, здравје и безбедност при работа и недискриминација. Тие, исто така, го унапредуваат социјалниот дијалог на ниво на Европската Унија.

Земјата останува **умерено подготвена** во областа на социјалната политика и вработувањето. Постигнат е **одреден напредок** со натамошното намалување на стапката на невработеност, зголемување на бенефициите за социјална помош и продолжување на спроведувањето на ублажувачки социо-економски мерки за справување со социо-економското влијание на пандемијата на КОВИД-19. Спроведувањето на шемата Младинска гаранција продолжи успешно во целата земја. Спроведувањето на новиот Закон за социјална заштита резултираше со незначително намалување на стапката на сиромаштија, која сепак останува висока.

Бидејќи минатогодишните препораки беа само делумно спроведени, тие и понатаму важат. Во наредната година земјата особено треба:

- да продолжи да ги спроведува активните мерки за вработување за млади, долгорочно невработени и лица со ниска квалификации, вклучително и жени, лица со попреченост и Роми, и да обезбеди соодветна евалуација на мерките;
- да ги подобрува капацитетите на Државниот инспекторат за труд за решавање на прашањата поврзани со безбедноста и здравјето при работа; да развие систем за следење повредите и смртните случаи при работа; и да го зајакне бипартитниот социјален дијалог меѓу работодавачите и работниците;
- да воспостави систем за следење и оценување на социјалните услуги и да ја продолжи реформата на социјалната заштита преку посилно поврзување со активирање на вработувања.

Во однос на **трудовото право**, изменетото законодавството утврди старосна граница за пензионирање од 64 години и 15 години стаж како кумулативни услови за престанок на работниот однос врз основа на возраста на работникот. Законот за минимална плата и

Законот за работни односи беа изменети со измени на критериумите и методологијата за исплата на минималната плата, што резултираше со зголемување на минималната плата од 1 април 2022 година, а недела се воспостави како ден за неделен одмор од 1 јануари 2022 година. Во тек е изработка на новиот Закон за работни односи, вклучително и со дискусија за неусогласените и отворени прашања. Се подобрија капацитетите за спроведување на трудовите политики и законодавството. Сепак, тие остануваат недоволни, исто како и капацитетите на Државниот инспекторат за труд (ДИТ), чии вкупни перформанси остануваат на ниско ниво. ДИТ ги подобри своите капацитети со дополнително вработување дваесет и пет инспектори и спроведување серија обуки: потребно е дополнително подобрување во областа на здравје и безбедност при работа. ДИТ изврши 9.530 контроли (6.308 во областа на работните односи и 3.222 во областа на БЗР). Имаше 135 тешки повреди и 30 смртни случаи.

Во однос на **здравјето и безбедност при работа**, Владата донесе Стратегија за безбедност и здравје при работа 2021-2025 година и акциски план за периодот од 2021-2023 година во декември 2021 година. Подготовката на нов закон продолжи, земајќи го предвид влијанието на пандемијата на КОВИД-19. Главниот предизвик сè уште е несоодветната примена на постојните одредби содржани во Законот за работни односи и Законот за безбедност и здравје при работа. Работодавачите и вработените ограничено се запознаени во однос на нивните права и обврски. Државниот инспекторат за труд се соочи со зголемен број барања поради пандемијата на КОВИД-19, вклучително и инспекции поврзани со условите за работа.

КОВИД-19 останува да биде признаен како професионално заболување само за работниците во здравствениот сектор, и исплата на целосен надоместок на плата доколку се заразат со КОВИД-19 на работното место. Работниците од другите сектори не се вклучени во овие одредби.

Функционирањето на трипартитниот **социјален дијалог** на национално и локално ниво се усовршува, додека на бипартитно ниво сè уште заостанува. Донесувањето и спроведувањето на колективните договори во приватниот сектор е слабо. Консултациите со социјалните партнери се реализираа во однос на сите промени во сферата на работните односи, вклучително и подготовките на новиот закон за работни односи. Довербата на работниците во капацитетот на синдикатите да функционираат независно не е подобрена. Законот за мирно решавање на работните спорови сè уште не се спроведува. Капацитетите на социјалните партнери и понатаму треба да се зајакнуваат. одредбите во Законот за основно образование и во Законот за средно образование, со кои се дозволува замена на работниците што штрајкуваат остануваат непроменети. Постапките за регистрација на синдикатите и здруженијата на работодавачи во регистрите остануваат во Министерството за труд и социјална политика. Бипартитниот социјален дијалог во јавниот сектор резултираше со склучување и обновено почитување на колективните договори, што не е случај во приватниот сектор.

Во однос на **политиката за вработување**, во текот на 2021 година Владата донесе дополнителни пакети на привремени социоекономски мерки за поддршка на економијата и вработувањето, со цел да се справат со ефектите од продолжувањето на пандемијата на КОВИД-19. Моделот за прогнозирање на пазарот на труд беше проширен за да опфати 20 сектори, а професионалната перспектива 74 професии. Националната стратегија за вработување 2021-2027 година беше донесена заедно со Акцискиот план за вработување 2021-2023 година. Продолжи спроведувањето на мерките за непријавена работа во рамките на Стратегијата за формализација на неформалната економија 2018-2022 година. Владата донесе Акциски план за 2021-2022

година. Капацитетот на Агенцијата за вработување треба да се зајакне, особено поради подобро испорачување на активните мерки за вработување, шемата за Младинската гаранција, новодонесените мерки насочени кон негативните ефекти од КОВИД-19 и нивното следење, оценување и процена на влијанието.

Стапката на невработеност изнесува 15,2 % во К4 2021 година, што е најниско ниво од осамостојувањето на земјата. Стапката на вработеност на жените се зголеми за 0,5 пп. (48,6 % од 15- до 64-годишна возраст), а вработеноста кај младите (15-24 години) се намали за 0,3 пп. на 18,3 отсто, а стапката на невработеност кај младите се намали на 34,6 % во К4 2021 година. Ова, главно, се должи на кризата со КОВИД-19. Главната мерка за справување со невработеноста кај младите продолжува да биде шемата за Младинска гаранција. Во 2021 година повеќе од 19.000 млади луѓе учествуваа во програмата, а 41 % успешно најдоа можности за вработување или обука. Во Младинската гаранција беа вклучени 969 Роми, од кои 148 се вработени на период од 4 месеци. Вработувањето на Ромите, долгорочно невработени ниско- квалификуваните, и лицата со попреченост е поддржано со шемата за гарантирана минимална помош воведена со Законот за социјална заштита.

Постои умерено ниво на подготвеност за учество во **Европскиот социјален фонд**. Индиректното управување со проектите на земјата корисничка (ИМБЦ) се во тек. Немаше напредок во зајакнувањето на капацитетите во државните органи за да се обезбеди нивната подготвеност да управуваат со ЕСФ (*Види исто така Поглавје 22 - Регионална политика и координација на структурните инструменти*).

Постигнат е одреден напредок во областа на **социјалната инклузија и заштита**. Спроведувањето на реформите што произлегуваат од новиот Закон за социјална заштита напредува. Има зголемување од 45 % во опфатот на корисниците на гарантирана минимална помош (ГМП) и 48,8 % во системот за детска заштита. Право на образовен додаток искористиле 28.749 ученици од основно и средно училиште. За корисниците на ГМП беа подготвени 3.300 поединечни планови за активирање. Беше воспоставена електронска размена на информации меѓу службите за вработување и службите за социјална заштита. Подготвена е Националната програма за развој на социјалната заштита 2022–2032 година. Процентот на луѓето што живеат во ризик од сиромаштија или социјална исклученост незначително се намали во последните години, но сè уште е на многу висока стапка од 32,6 % во 2020 година. Сè уште недостасува целосно воспоставен систем за следење и оценување на социјалните услуги и соодветно централизиран ИТ-систем за да ги следи шемите за социјална помош. Децентрализацијата на социјалната помош останува умерена.

Спроведувањето на националната стратегија за **деинституционализација 2018-2027** напредуваше. Продолжи преселувањето на возрасните од институционална грижа во згрижувачки семејства или сместување во заеднички домови. Владата го донесе новиот Акциски план за спроведување на Стратегијата за деинституционализација 2022-2024 година. Беше воспоставена испорака на услуги, како што се домашна нега, лична помош, поддржано живеење и привремена нега. Донесена е методологијата за лиценцирање и утврдување на трошоците за социјални услуги и беа лиценцирани даватели на социјални услуги кои не се јавни. Здруженијата на граѓани и приватните субјекти се лиценцирани како даватели на социјални услуги. Продолжува преселувањето на корисниците од Специјалниот завод Демир Капија со отворање на 15 нови станбени единици во општините Неготино, Велес, Демир Капија и Скопје, од кои дел се управувани од приватни лиценцирани даватели на услуги.

Во однос на **еднаквоста меѓу жените и мажите во вработувањето и социјалната политика**, забележлив е родовиот јаз на пазарот на трудот. Конкретно, стапката на вработеност кај мажите беше 64,3 % во споредба со 45,5 % кај жените во 2021 година. Не се достапни податоци за инциденти на сексуално вознемирување на работното место или систем за нивно истражување. Според Законот за здравствено осигурување, жените треба да работат најмалку шест месеци кај ист работодавец за да имаат право на породилно отсуство. Капацитетите за згрижување деца и предучилишни установи се зголемија во текот на 2021 година со отворени 11 нови објекти, кои треба да ги поддржат жените да се вратат на работното место. Во 2022 година, грижа и образование се спроведуваат во 77 јавни и 30 приватни детски градинки. Потребно е дополнително зголемување на капацитетите, особено во урбаните средини. Сè уште постојат и родови стереотипи и родов јаз во платите.

Треба да се донесе Законот за заштита од вознемирување на работното место и да продолжат активности за ратификација на Конвенцијата за насилство и вознемирување на Меѓународната организација на труд број 190 од 2019 година.

За **недискриминација во вработувањето и социјалната политика** постои сеопфатна законска рамка. Во 2021 година новата Комисија за спречување и заштита од дискриминација работеше на 167 претставки (77 претставки поднесени до поранешната Комисија за спречување и заштита од дискриминација, при што 90 претставки се поднесени до новата Комисија). Комисијата утврди дека постои дискриминација во 40 случаи, додека 65 % од случаите се однесуваат на вработување и работни односи и пристап до стоки и услуги. Народниот правобранител работеше на 43 претставки за дискриминација, од кои 22 се случаи од областа на вработување и работни односи, а шест од областа за пристап до стоки и услуги. *(Види исто така поглавје 23 — Судство и основни права).*

Поглавје 20: Претпријатија и индустриска политика

Претпријатијата и индустриската политика на ЕУ ја зајакнуваат конкурентноста, ги олеснуваат структурните промени и поттикнуваат опкружување погодно за бизнисот што ги стимулира малите и средните претпријатија (МСП).

Земјата е **умерено подготвена** во оваа област. Постигнат е **одреден напредок** во спроведувањето на мерките за поддршка на компаниите во ублажувањето на штетните ефекти од пандемијата на КОВИД-19, како и инфлациските притисоци (особено во областа на енергијата) и прекините на синцирот на снабдување поради војната во Украина. Исто така, беа направени одредени напори за формализирање на неформалната економија. Законодавството сè уште не е целосно усогласено со Директивата на ЕУ за задоцнето плаќање.

Препораките на Комисијата за 2021 година не беа целосно спроведени. Во наредната година земјата треба:

- да ја консолидира институционалната структура и мандатите на јавните тела за да се обезбеди ефективно спроведување, следење и оценување на стратегиите и политичките мерки;
- да обезбеди високо ниво на политичка посветеност при спроведување, оценување и обновување на стратегијата и акцискиот план за формализирање на неформалната економија, со посебно внимание на нејзината компонента за деловно опкружување;
- да развие мерки за зголемување на конкурентноста на домашните компании и нивна интеграција во глобалните синцири на вредности, освен државната помош.

Начелата на претпријатијата и индустриската политика се вградени во неколку стратешки документи што се во надлежност на различни национални органи. Сепак, присуството на неколку јавни тела со преклопени и конфликтни мандати ја прави институционалната поставеност сложена. Планот за економски раст (ПЕР) останува најважната хоризонтална листа на мерки во земјата. Законот за поддршка на инвестиции, кој ја обезбедува правната рамка за Планот, беше изменет за да овозможи поголема флексибилност и зголемени основи за државна помош, особено за големи инвестиции. Опсегот и целта на државната помош доделена во рамките на ПЕР сè уште се нејасни и не е направена процена на влијанието на државната помош од нејзиното воведување.

Повеќето од постојните стратегии немаат соодветни механизми за оценување, показатели и систематска процена на влијанието. Одделот за следење и оценување во Министерството за економија е во рана фаза. Дополнително, земјата сè уште нема стратегија за привлекување странски инвестиции и промовирање иновации, и покрај различните програми што ги спроведува Фондот за иновации и технолошки развој. Допрва треба да се донесат Стратегијата за паметна специјализација и Стратегијата за промоција на извозот, која им помага на компаниите да преминат кон активности со повисока додадена вредност.

Влијанието од КОВИД-19, како и новите ризици што произлегуваат од руската инвазија на Украина, вклучително и високите цени на енергијата, стоките и храната, во комбинација со прекинот на синџирот на снабдување, ги влошија постојните структурни предизвици. Тие негативно се одразија на конкурентноста и им нанесоа значително дополнително оптоварување на претпријатијата. Дополнително на шесте групи мерки за зголемување на отпорноста на компаниите против пандемијата на КОВИД-19 воведени во 2021 година, Владата донесе пакет од 400 милиони евра во март 2022 година за да ги заштити граѓаните од растот на цените на храната и енергијата и да им помогне на компаниите во одржувањето на ликвидноста. Со цел да се поддржи економското закрепнување преку зголемени инвестиции во иновации, дигитализација и човечки капитал, во октомври 2021 година беше донесен забрзан план насочен кон кофинансирање на приватниот сектор.

Честите промени на регулаторната рамка, сложените административни постапки, отсуството на правила во парафискалните давачки, нерамномерното извршување на деловните регулативи и неусогласеноста на вештините на пазарот на трудот остануваат главни пречки за водење бизнис. Врските меѓу претпријатијата и другите актери во иновациите остануваат многу слаби. Во октомври 2021 година Владата донесе нов акциски план за официјализирање на неформалната економија, по извештајот за спроведување на претходниот план. Врз основа на објавената листа на парафискални давачки заедно со нивната вредност, почнаа напорите за оценување, поништување, оптимизирање и рационализирање на овие давачки, што може да помогнат и за формализирање на неформалната економија. Продолжија напорите за подобрување на националниот портал за е-услуги, кој обезбедува електронски услуги за граѓаните и компаниите.

Во однос на **политичките инструменти**, не беше постигнат напредок во натамошното усогласување на Законот за финансиска дисциплина со Директивата на ЕУ за задоцнети плаќања, особено во контекст на обврските за плаќање на јавните тела.

Постинвестициските бонуси доделени на компаниите во рамките на ПЕР продолжуваат потенцијално да ја нарушуваат пазарната конкуренција. И покрај тоа што Владата одобри седум проекти од национален интерес во согласност со Законот за стратешки

инвестиции, целта на политиката и дискреционото овластување за доделување јавни средства за високи буџетски инвестиции според овој закон останува да се разјаснат.

Кредитирањето на комерцијалните банки сè уште е главниот извор на финансирање на приватниот сектор додека алтернативното финансирање останува ограничено, исто така, поради недоволната законска рамка за факторинг и микрофинансирање. Развојната банка воведе гарантен капацитет и субвенционирана кредитна линија за микро и мали компании. Северна Македонија изрази интерес да учествува во Програмата за единствен пазар (ПЕП). Официјалните преговори за Договорот за асоцијација почнаа во март 2022 година и напредуваат.

Во однос на **секторските политики**, индустриската стратегија се фокусира на производствената индустрија без секторски приоритети. Во текот на процесот на развивање стратегија за паметна специјализација, беа идентификувани следниве сектори: паметно земјоделство и прехранбена индустрија, индустрија 4.0 (која ја опфаќа механичката, металопреработувачката и автомобилската индустрија), како и паметни згради и материјали.

Поглавје 25: Наука и истражување

ЕУ обезбедува значителна поддршка за истражување и иновации. Сите земји членки може да имаат корист од истражувачките програми на ЕУ, особено таму каде што постои научна извонредност и солидни инвестиции во истражувањето.

Земјата има **добро ниво на подготовка** во областа на науката и истражувањето. Постигнат е **одреден напредок** во капацитетите за истражување и иновации и во јавниот и во приватниот сектор, бидејќи нови средства за иновации беа распределени на приватни компании; беше развиена Националната патна мапа за истражувачка инфраструктура; и беше обезбеден пристап до Хоризонт Европа и Европскиот облак за отворена наука. Во наредната година земјата треба:

- да развие мерки за унапредување на Хоризонт Европа и други финансиски инструменти на ЕУ во областа;
- да обезбеди доволно финансирање на Фондот за иновации;
- да ја донесе Стратегијата за паметна специјализација и да почне со развивање мерки за нејзино спроведување.

Постигнат е одреден напредок за усогласување со европските стандарди за **истражување и иновации**. Околу 50 научни и истражувачки проекти од посебен национален интерес или за развојот на лабораториски ресурси добија околу 4 милиони евра јавни средства. Од август 2021 година, Министерството за образование и наука активно учествува во работата на одборот за управување со европскиот облак за отворена наука. Понатаму, Факултетот за информатички технологии и компјутерско инженерство е примен како член на Европскиот облак за отворена наука. Фондот за иновации и технолошки развој ја оценуваше стратегијата за спроведување за истражување и иновации 2015-2020 година. И покрај ваквите движења, инвестициите во истражување и иновации сè уште се ниски и изнесуваат 0,38 % од БДП. Конкретно, учеството на приватниот сектор во вкупните трошоци за истражување останува ниско, на 0,1 % од БДП.

Настапот на земјата во **Хоризонт Европа**, на Рамковната програма за истражување и иновации на ЕУ, продолжи да се подобрува (достигнувајќи 14 проекти со финансирање од 2,8 милиони евра во 2021 година). Меѓународниот договор меѓу Европската Унија и

Северна Македонија за нејзино целосно поврзување со Хоризонт Европа беше потпишан во декември 2021 година, со ретроактивна важност од 1 јануари 2021 година. Во однос на новата **Европска истражувачка област**, капацитетот за истражување на земјата е делумно подобрен благодарение на јавна инвестиција од околу 3,6 милиони евра. Сепак, капацитетот за истражување, во споредба со просекот на ЕУ, останува слаб. Земјата потпиша нов договор за соработка во областа на образованието, науката и технолошкиот развој со Кина, со што вкупниот број меѓународни договори во оваа област се искачи на 27, од кои 11 се потпишани со земјите членки на ЕУ. Сепак, средствата и обемот на соработка остануваат скромни. Националната мапа за потребите на истражувачката инфраструктура беше финализирана со поддршка од Регионалниот центар за соработка.

Во однос на **иновациите**, Европската табла за иновации ја класифицира Северна Македонија како „иноватор во подем“ со подобрени перформанси, според стандардите на ЕУ. Од своето формирање во 2014 година, Фондот за иновации и технолошки развој инвестираше повеќе од 80 милиони евра јавни средства во околу 800 компании за стимулирање на иновациите и спроведување нови технологии.

Подготовката за **Стратегијата за паметна специјализација** стигна до последната фаза - процес на претприемачко откривање и потоа треба да се донесе и да се спроведе.

Поглавје 26: Образование и култура

ЕУ ја поддржува соработката во образованието и културата преку програми за финансирање и координација на политиката на земјите членки преку отворен метод на координација. ЕУ и земјите членки, исто така, мора да спречат дискриминација и да обезбедат квалитетно образование за децата на работниците мигранти, вклучувајќи ги и оние од недоволни средини.

Во областа на образованието и културата, Северна Македонија е **умерено подготвена**. Во извештајниот период во кој сè уште траеше пандемијата на КОВИД-19, беше постигнат **ограничен напредок**. Спроведувањето на Стратегијата за образование 2018-2025 година напредува бавно, како и развивањето соодветен систем за следење.

Препораките од минатата година беа делумно спроведени и поголем дел од нив остануваат важечки. Во наредната година, Северна Македонија треба особено:

- да донесе Закон за стручно образование и обука (СОО) и да формира и активира три регионални центри за СОО;
- да го финализира донесувањето на Законот за образование на возрасни;
- да го подобри пристапот до квалитетно образование за сите, особено за децата со попреченост и децата од ромските заедници, да го зголеми уписот на деца од предучилишна возраст и да продолжи да ја подобрува поддршката за обуки и професионален развој на наставниците.

Законот за основното образование започна да се спроведува во учебната 2019-2020 година со што се дава основа за инклузивно и квалитетно образование за сите. Во согласност со Концептот за основно образование се донесе нова наставна програма за учениците од прво до четврто одделение за учебната 2021-2022 година. Се спроведоа значителен број обуки за наставници за новите наставни програми.

Новиот закон за СОО сè уште не е донесен. Во него се нагласува учењето преку работа и улогата на петте регионални центри за СОО (PCOO) што треба да се основаат низ земјата и се очекува да обезбедат посебни обуки насочени кон потребите на локалниот

пазар на труд во координација со бизнис-заедницата. РСОО на крајот треба исто така да прераснат во центри за извонредност со големи инвестиции за поддршка на училиштата. Беше развиена кампања за унапредување на стручното образование во земјата под мотото „Учи паметно, работи професионално“. Трговските друштва, стручните средни училишта, Стопанската комора и Министерството за образование го поддржуваат развојот на наставна програма во училиштата со обезбедување зголемен број места за стажирање во приватни компании. За оваа цел се отворија речиси 10 паралелки за двојно образование, со зголемен број можности за практично образование со поддршка од јавни и приватни партнерства. Законот за образование на возрасните треба итно да се донесе со цел дополнително да се разјасни потребата за идните чекори на реформата.

Јавната потрошувачка за **образование и обука** минимално се зголеми на 3,76% од БДП во 2021 година, што сè уште е далеку од просекот на ЕУ од 5%. По период на намалувања на буџетот поради пандемијата, во 2021 година буџетот за образование како приоритет го стави инвестирањето за подобрување на квалитетот на основното и на средното образование. Иако беше постигнат одреден напредок во однос на предучилишното образование, целокупното ниво на упис остана ниско, особено земајќи ја предвид пандемијата на КОВИД-19. Со оглед на тоа што целта на ЕУ за образование и обука за 2020 година за рано детско образование и посета на центри за детско згрижување е поставена на 95%, само 45% од децата од 3-6 години во Северна Македонија биле запишани во лиценцирани установи за рано детско образование во периодот од 2020-2021 година. Ова претставува незначителен пораст во споредба со минатата година. Освен што се проширија капацитетите за инклузија на поголем број деца во предучилишното образование, се направија и напори за подобрување на квалитетот на предучилишното образование.

Што се однесува до другите нивоа на образование, во учебната 2020-2021 година 90,8% од децата биле запишани во основно образование (90,6% машки, 91% женски) и 78,9% во средно образование (79,8% женски, 78,1% машки). Вкупниот број е 71.811 ученици од кои 35.200 се женски. Постигнат е значителен напредок во унапредувањето на образованието во областа на СОО на секундарно ниво: стапката на учество на учениците во секундарниот систем за СОО бележи постојан пораст: 64% во 2021 година, споредено со 62,1% во 2020 година и 61,8% во 2019 година. Во високото образование, вкупниот број уписи останува низок. Бројот на запишани студенти во прва година на студии бележи опаѓање во последниве три години.

Во 2021 година се спроведе главното тестирање на Прогресот во меѓународната студија за оспособеноста за читање (ПИРЛС 2021 година). База на податоци беше испратена до Меѓународното здружение за оцена на образовните достигнувања (ИЕА) и истата беше одобрена. Државниот испитен центар учествуваше во подготовката на регионален извештај за постигнувањата на учениците во ПИРЛС 2021 година. Беше потпишан договор за учество во Меѓународното истражување за предавање и учење (ТАЛИС 2024 година). Беше формирана работна група во Државниот испитен центар за спроведување на студијата.

Концепт за инклузивно образование беше донесен во учебната 2021-2022 година во согласност со новиот Закон за основното образование: во овој период специјалните училишта продолжија да функционираат како основни училишта со ресурсни центри чија цел е да го поддржат процесот на учење на учениците со попреченост. Во академската 2021-2022 година беа доделени стипендии на 151 ученик со попреченост, кои беа вклучени во редовното образование, со што во овој проект се опфатија вкупно 470 ученици. Процентот на студенти Роми запишани во високообразовните институции

е зголемен во последните три години од 46% на 52%. За академската 2021-2022 година, вкупно 130 стипендии им беа доделени на студенти Роми од јавните и приватните образовни институции и универзитетите во земјата.

Во согласност со регулативата, од учебната 2020-2021 година за наставниците во основните и средните училишта почнаа да се спроведуваат стручни испити. Новите правилници јасно ги дефинираат обврските, условите и начинот на реализација на стажирањето и на стручниот испит со обезбедување транспарентност за целиот процес на селекција.

Земјата продолжува активно да учествува во програмата Еразмус+ и во Европскиот солидарен корпус како земја од програмата. Во рамките на повикот во 2021 година беа доделени грантови за вкупно 118 проекти, вклучувајќи и 22 проекти во младинскиот сектор. Се предвидува дека во 22 од доделените проекти за млади ќе бидат вклучени 615 млади учесници од кои 77 учесници се во неповолна положба. Предвидениот број учесници во сите доделени проекти во рамките на повикот од 2021 година е близу 2.000.

Предлозите за изменување на правната рамка за **култура** и заштита на културното наследство беа повлечени од прелиминарната постапка, додека ревизијата на Националната стратегија за заштита на културното наследство беше дополнително одложена. Спроведувањето на Националната стратегија за развој на културата 2018-2022 година не беше поддржано со соодветни буџетски распределби. Распределбата на средства во рамките на националната програма за проекти продолжува да биде критикувана од многу оператори во полето на културата поради недостаток на транспарентност во одобрувањето грантови. Функционалната анализа на Министерството за култура и специјализираните органи ја нагласија, меѓу другото, потребата од реформи, земајќи ги предвид новите културни практики, растот на културните и креативните индустрии и влијанието на дигиталните технологии. Има потреба од понатамошно зајакнување на капацитетите на Министерството за култура и на другите институции заради креирање и управување со политики на полето на културата. Постои слаб институционален одговор и меѓуинституционална соработка на полето на заштита на културното наследство и спречување дивогоградби и денационализација на културното наследство со „статус од особено значење“, како што се Охридската и Старата скопска чаршија. Културното наследство на земјата не е доволно заштитено и зајакнато. Бројот на корисници на програмата „Креативна Европа“ продолжува да биде задоволителен со вкупно 24 проекти за периодот од 2020 до 2021 година.

Во областа на развивање **младински** политики, Агенцијата за **млади** и **спорт** одржува регистар на младински организации во кои беа регистрирани 80 организации од влегувањето во сила на оваа мерка. Агенцијата донесе Правилник за стандардизација на центрите за млади во транспарентен процес, а неколку центри беа креирани низ земјата. Исто така, агенцијата го поддржа отворањето на четири младински центри преку обезбедување техничка помош и опрема.

Поглавје 29: Царинска унија

Сите земји членки се дел од царинската унија на ЕУ и ги следат истите царински правила и постапки. Ова наложува усогласување на законодавството, како и соодветен капацитет за спроведување, примена и пристап до заедничките компјутеризирани царински системи.

Северна Македонија има добро ниво на подготвеност во оваа област. Постигнат е
--

одреден напредок во извештајниот период со континуирана консолидација, примена и надградба на ИТ-системи. Концептот на овластени економски оператори (ОЕО) беше спроведен и дополнително унапреден. Царинската управа спроведува целосно бесхартена околина за обработка на царинските декларации и акцизни документи.

Препораките од минатата година беа делумно спроведени. Во наредната година, земјата треба:

- да продолжи со консолидација и целосна примена на своите ИТ-системи, вклучително и со усогласување со модулите од Повеќегодишниот стратески план (МАСП) на Комисијата за да ја обезбеди нивната непрекината надградба и деловниот континуитет;
- да го ратификува Протоколот за елиминација на недозволена трговија со тутунски производи.

Степенот на усогласеност на **царинското законодавство** со правото на ЕУ е висок. Царинската тарифа за 2022 година е усвоена и истата ги одразува најновите измени на Комбинираната номенклатура на ЕУ. Спроведен е Дополнителниот Протокол 5 за олеснување на трговијата, а продолжи и промоцијата на концептот Овластен економски оператор (ОЕО). Досега 23 компании се стекнаа со уверение за овластени економски оператори (ОЕО). Во декември 2021 година беше потпишан договор за меѓусебно признавање на ОЕО со Албанија, а договорот со Србија започна да се спроведува. Северна Македонија допрва ќе го ратификува Протоколот за елиминација на недозволена трговија со тутунски производи, потпишан во 2014 година.

Во однос на **административниот и оперативниот капацитет**, Царинската управа продолжи да ги применува стандардите за професионален интегритет и спречување корупција. Воспоставен е сеопфатен разузнавачки и информациски систем за поддршка на контрола и истраги. Управувањето со ризик се применува систематски со процент на физичка контрола од 6,3% и документарни контроли кои сочинуваат 18% од сите испораки во 2021 година. Се спроведува регионалната стратегија за управување со ризици ЦЕФТА 2020-24 година. Договорот за воспоставување заеднички гранични контроли со Албанија беше ратификуван во декември 2021 година. Се донесе нова Стратегија за развој на ИКТ за 2021-2025 година со цел да обезбеди координиран и навремен развој и спроведување на националните системи со оние на ЕУ. Системот за електронска размена на податоци (SEED+) е оперативен со што се овозможува усогласена работа на агенциите присутни на границите, електронска размена на податоци и поголема транспарентност.

Беше основана гранична меѓагенциска единица (AIRCOP) на скопскиот аеродром чија цел беше да се подобрат капацитетите за гранична контрола, особено за високоризични патници и воздушен багаж.

Царинската управа учествуваше во три меѓународни операции и во голем број проекти во соработка со Европол и со Светската царинска организација (СЦО) за справување со недозволена трговија со дрога, фалсификувани стоки, лекови, медицински средства и заштитна опрема, оружје, експлозиви, опасен отпад, културни добра и тутунски производи. Учествуваше во операцијата „STOP II“ предводена од СЦО, чија цел беше спречување увоз, извоз и транзит на фалсификувани вакцини и медицинска опрема за борба против КОВИД-19. Продолжува соработката и размената на информации со царинските агенции од поширокиот регион и со меѓународните и регионалните организации.

КЛАСТЕР 4: ЗЕЛЕНАТА АГЕНДА И ОДРЖЛИВА ПОВРЗАНОСТ

Кластерот за Зелена агенда и одржлива поврзаност опфаќа: транспортна политика (поглавје 14), енергетика (поглавје 15); транс-европски мрежи (поглавје 21); животна средина и климатски промени (поглавје 27). Северна Македонија има добро ниво на подготвеност во однос на транс-европските мрежи. Земјата е умерено подготвена за транспортна политика и енергетика и има одредено ниво на подготвеност во однос на животната средина и климатските промени. Беше постигнат одреден напредок во областите на животната средина и климатските промени. Потребни се значителни напори во областите каде што имаше ограничен напредок, како што се секторите за енергетика, транспортна политика и транс-европски мрежи. Земјата треба да го забрза спроведувањето на економскиот и инвестицискиот план и на Зелената агенда за земјите од Западен Балкан во претстојниот период.

Поглавје 14: Транспортна политика

ЕУ има заеднички правила за техничките и безбедносните стандарди, безбедноста, социјалните стандарди, државната помош и пазарната либерализација во патниот сообраќај, железничкиот сообраќај, внатрешниот воден сообраќај, комбинираниот сообраќај, воздухопловството и поморскиот сообраќај.

Во однос на транспортот, Северна Македонија е **умерено подготвена**. Во периодот на известување беше постигнат **ограничен напредок**. Во секторот за транспорт сè уште недостасува административен и оперативен капацитет. Сè уште нема политичка посветеност во испорачувањето на потребните реформи во секторот.

Бидејќи препораките од минатата година не беа целосно спроведени, нивната важност трае и оваа година. Во наредната година, Северна Македонија треба особено:

- да го зајакне оперативниот и административниот капацитет на инспекциските тела и да го развие капацитетот за спроведување заради намалување на жртвите во патната и железничката инфраструктура;
- да ги спроведе реформските мерки за поврзаност на железничкиот сообраќај и да го отвори пазарот на железничкиот транспорт, да го измени и дополни националното законодавство со цел да ги отстрани прекршувањата на одредбите од Договорот за транспортна заедница настанати во однос на отворањето на пазарот на железничкиот транспорт, да воспостави национален систем за континуирано собирање податоци за сообраќајни несреќи и да ги финализира договорите/протоколите за граничен премин што се во тек;
- да донесе законодавство за интелигентни транспортни системи (ИТС) и за комбиниран транспорт и да вложи дополнителни напори за создавање стратедиска рамка за спроведување на ИТС и на основните мрежи.

Во однос на општото право на ЕУ за **транспорт**, клучните стратедиски документи за транспорт и неговите потсектори се веќе воспоставени. Немаше напредок во развојот на акциски план што ќе ја придружува Национална транспортна стратегија за 2018-2030 година. Оперативните и административните капацитети за сите видови транспорт остануваат слаби и потребно е итно да се зајакнат. Оваа состојба го спречува правилното спроведување на Зелената агенда за земјите од Западен Балкан во областа на транспортот и преминувањето кон начини на превоз кои предизвикуваат помало загадување. Законот за истраги на воздухопловни и железнички несреќи не се спроведува целосно. Сè уште не е формирано независно тело за истрага на железнички несреќи. Потребен е континуиран напредок за усогласување со Директивата за

интелигентни транспортни системи (ИТС) и за воведување релевантни национални закони. Сè уште недостасува стратегија за ИТС со придружни ресурси.

Законската рамка за **патен транспорт** е во голема мера усогласена со правото на ЕУ, меѓутоа не е во чекор со измените во правото на ЕУ. Законодавството за опасни материи е усогласено со правото на ЕУ, но сè уште не е постигнат напредок во процената на сообразноста на постојната опрема за транспорт на опасни материи. Не е постигнат напредок во однос на формирање извршно тело за безбедност во патниот сообраќај. Допрва треба да се донесе Законот за основање на Агенцијата за безбедност на сообраќајот на патиштата. Потребни се дополнителни напори за усогласување со правото на ЕУ во областа на социјалната заштита и безбедноста. Сè уште има потреба од воспоставување национален истражен орган со акциски планови за проверка на безбедноста на патиштата по кој треба да се спроведе ревизија. Не е постигнат напредок во зајакнување на спроведувањето и на техничките капацитети на Државниот инспекторат за транспорт. Потребно е дополнително усогласување за казните за непочитување на Европскиот договор за работа на екипажите на возилата што вршат меѓународен патен транспорт (AETR). Одобрувањето на Петгодишниот план за одржување на патиштата и железницата е дополнително одложено и одржувањето на патиштата и понатаму се спроведува неефикасно. Законодавството за возила за патен транспорт кои користат чиста енергија и се енергетски ефикасни и законодавството за интелигентните транспортни системи не е во согласност со правото на ЕУ.

Во однос на **железничкиот транспорт**, исполнети се главните услови на правото на ЕУ, односно раздвојување на управителот на инфраструктура и државниот оператор. Новиот железнички систем е воспоставен и донесен. Во железничкиот сектор нема напредок во процесот на одлучување за идните патнички и товарни операции. Понатамошното усогласување со големи делови од правото на ЕУ за Единствената европска железничка област е одложено. Северна Македонија треба да го измени законодавството со цел да ги отстрани прекршувањата на одредбите од Договорот за транспортна заедница во однос на отворање на железничкиот пазар на национално ниво. Железничкиот пазар кон Коридорот Ориент-Источен Медитеран останува затворен. Законодавството за безбедност на железниците и интероперабилност е донесено, но не се спроведува соодветно. Потребно е зајакнување на оперативните капацитети на Директоратот за железничка безбедност. Нема напредок во формирањето орган за истраги и несреќи. Договорот за прекугранична железничка соработка со Грција не е потпишан, додека договорите со Косово за заедничка контрола на граничниот премин за железнички сообраќај беа спроведени. Беше постигнат одреден напредок во регионалната соработка со потпишувањето на меморандумот за разбирање со управителите на инфраструктурата за земјите од Западен Балкан и со Декларација за железници на ниво на министерството.

Во однос на **поморскиот транспорт**, земјата продолжува да учествува во сите основни транспортни конвенции на Меѓународната поморска организација, вклучително и на Европската агенција за поморска безбедност (EMSA).

Во областа на **внатрешниот воден транспорт**, Северна Македонија е усогласена со поголемиот дел од правото на ЕУ, освен со Регулативата за признавање сертификати и превоз на стоки и патници. Не постои закон за трговска испорака, бидејќи не се превезуваат стоки по внатрешните водни патишта. Земјата продолжува активно да учествува во Меѓународната комисија за сливот на реката Сава, но не и во Стратегијата на ЕУ за развој на Дунавскиот Регион. Потребни се повеќе напори во усогласувањето со европското законодавство за воден транспорт.

Во областа на **воздухопловството**, земјата одржува добро ниво на усогласеност со правото на ЕУ и делумно се усогласи со законодавството за безбедност во воздухопловството. Сè уште се потребни повеќе напори за олеснување на инспекциите за стандардизација на Европската агенција за безбедност во воздухопловството.

Во однос на **комбинираниот транспорт**, сè уште е потребен напредок во поставувањето мултимодален јазол во близина на Скопје. Нема напредок во донесувањето конкретно законодавство усогласено со правилата на ЕУ. Потребен е напредок во донесувањето на соодветно законодавство и во поставувањето електронски системи за размена на информации за товарен сообраќај.

Поглавје 15: Енергетика

Енергетската политика на ЕУ опфаќа снабдување со енергија, инфраструктура, внатрешен пазар на енергија, потрошувачи, обновлива енергија, енергетска ефикасност, нуклеарна енергија и нуклеарна безбедност и заштита од радијација.

Земјата е **умерено подготвена** во оваа област. Постигнат е **ограничен напредок**, особено со донесувањето на Националниот план за енергија и клима, и инвестициите во соларни електрани, на 31 мај 2022 година. Во однос на тековниот геополитички контекст, Северна Македонија треба да го забрза преминот кон обновливи избори и значително да ја намали својата зависност од гас.

Бидејќи минатогодишните препораки не беа целосно спроведени, во наредната година земјата треба особено:

- да заврши со раздвојување (сертификација) на системите за пренос на гас;
- да го зголеми бројот на вработени и техничко/инженерскиот капацитет на Секторот за енергетика во Министерството за економија и Агенцијата за енергетика;
- да донесе и да спроведе законодавство за енергетска ефикасност;
- да ги искористи придобивките на гаранциите за потекло во Енергетската заедница и да потпише директен договор со давателот на услугата за употреба на електронски регистар за издавање, пренесување и откажување на гаранции за потекло во согласност со стандардите на ЕУ.

Во однос на **безбедноста на снабдувањето**, неопходно е да се процени достапноста на јаглен за да се осигури добро функционирање на термоцентралата во Битола, вклучително и да се инвестира во нови ресурси. Државната компанија за производство на електрична енергија ЕСМ треба да го подобри функционирањето и одржувањето на постројките за производство на струја. Земјата донесе Закон за задолжителни нафтени резерви и основаше Агенција за задолжителни нафтени резерви. Донесе планови за ослободување на резервите во итен случај. Залихите на нафта се доволни за 54 дена просечна дневна потрошувачка.

Во тек е изградбата на нова 400kV интерконективна линија за пренос на електрична енергија од Албанија. Интерконективните капацитети на границата со Грција и Косово се доделени преку централната аукциска канцеларија во Југоисточна Европа, а другите билатерално. Спроведувањето патоказ за спојување електрична енергија со Бугарија е условено со претходно воспоставување на претстојниот пазар. Во однос на гасните интерконекции, операторите на преносните системи на Северна Македонија и Грција потпишаа договор за соработка во септември 2021 година. Имаше одложувања во воспоставувањето и сертификацијата на независните оператори за пренос на гас како предуслов за интерконекторот со Грција и диверзификација на изворите на енергија.

Земјата донесе петгодишна програма за спроведување на Стратегијата за енергетски развој и во мај 2022 година беше донесен интегриран Национален план за енергија и клима. Со оглед на енергетската криза уште поважно е Владата да го зголеми својот административен капацитет во справување со енергетската политика, стратегиското планирање и спроведувањето дејства во соодветните институции.

Во однос на **внатрешниот пазар на енергија**, националната рамка е усогласена со третиот енергетски пакет на ЕУ за гас и електрична енергија. Пазарите за електрична енергија и гас се отворени за конкуренција. Донесувањето соодветното секундарно законодавство напредува добро.

Мрежните оператори за пренос и дистрибуција на електрична енергија се раздвоени во согласност со правото на ЕУ. Како и минатата година, операторот на системот за пренос на гас сè уште не е раздвоен во согласност со третиот енергетски пакет. Исто така, Регулативата за интегритет и транспарентност на големопродажниот пазар на енергија (REMIT) сè уште не е транспонирана.

Пристапот на трети страни до инфраструктурата за природен гас е во согласност со правото на ЕУ, но потребно е да се подобри транспарентноста. Во тек се работите за изградба на гасоводот помеѓу Неготино-Битола и Скопје-Тетово-Гостивар.

Големопродажните цени на гасот се целосно дерегулирани, но сепак пазарот останува неликвиден, без виртуелна точка за тргување.

Регулаторната комисија за енергетика (РКЕ) е во функција и продолжува да покажува независност во работењето. Комисијата за заштита на конкуренцијата не спроведе ниту една истрага во енергетскиот сектор.

Во областа на **јаглеводородите**, Законот за минерални сировини останува да се усогласи со Директивата за лиценцирање на јаглеводороди.

Изменетиот национален акциски план за **обновлива енергија** е во согласност со ревидираната обврзувачка цел 23% од енергијата да доаѓа од обновливи извори на енергија до 2020 година и 24% до 2025 година. Во 2020 година земјата оствари учество само со 19,3%. Законот за енергетика е умерено усогласен со Директивата за обновливи извори на енергија.

Инвестициите во хидроенергија треба да бидат усогласени со релевантното право на ЕУ за животна средина. Оптимализацијата на услугите за балансна енергија и инвестиции во преносот на енергија и резервите на енергија треба да се унапреди за да се подобри интеграцијата на извори за обновлива енергија во мрежата.

Мора да се отстрани ограничувањето на капацитетот по тип на технологија за обновлива енергија за да се овозможи постигнување на целта за обновливи извори на енергија до 2025 година. Електронски систем за издавање, пренос и за откажување на гаранциите за потекло сè уште не е воспоставен. Потребно е усогласување со европското законодавство во делот на одржливоста на биогоривата. Работата на производителите на електрична енергија е овозможена со Правилникот за обновливи извори, но неговото спроведување е отежнато поради бројни административни пречки.

Преминот кон чиста енергија треба да се координира, вклучително и со механизам за регулирање, акциски план и механизам за следење на процесот на „правична транзиција“. Овој процес вклучува ублажување на негативните социјални и економски влијанија на планираното затворање на електраните на погон на јаглен во соодветните региони.

Четвртиот акциски план за **енергетска ефикасност** беше донесен во септември 2021 година. Законот за енергетска ефикасност е усогласен со директивите за енергетска ефикасност и за енергетски перформанси на згради. Сепак, нема промени во однос на недостатокот од спроведување на тековното законодавство. Донесувањето законодавство за спроведување останува предизвик, поради ограничените човечки и технички ресурси во рамките на Секторот за енергетика на Министерството за економија и Агенцијата за енергетика.

Кога станува збор за ефикасноста, треба да се подобри финансирањето, вклучително и со формирање Фонд за енергетска ефикасност. Општините се охрабруваат да преземат чекори за целосно почитување на нивните обврски за развивање и спроведување програми за енергетска ефикасност.

Во однос на **нуклеарната енергија, нуклеарната безбедност и заштита од радијација**, земјата ги ратификуваше релевантните меѓународни конвенции и е полноправна членка на Системот на Европската заедница за рана размена на информации во случај на радиолошки вонреден настан (ECURIE). Владата донесе национална политика за управување со радиоактивен отпад. Сепак, во земјата сè уште нема долгорочен и безбеден објект за складирање радиоактивен отпад.

Поглавје 21: Транс-европски мрежи

ЕУ ги унапредува транс-европските мрежи во областите на транспорт, телекомуникации и енергетика за зајакнување на внатрешниот пазар и придонес во растот и вработувањето.

Северна Македонија има **добро ниво на подготвеност** во областа на транспортните мрежи. **Ограничен напредок** е постигнат во текот на периодот на известување, особено во спроведувањето на секторските реформи.

Бидејќи препораките од минатата година не беа целосно спроведени, нивната важност трае и оваа година. Сепак, третата препорака за Протоколот за гранични премини за железнички сообраќај склучен со Косово беше делумно исполнета.

Во наредната година, земјата треба особено:

- понатамошно да го зајакне оперативниот и техничкиот капацитет на сите управни институции и институциите на засегнатите страни кои се вклучени во развојот на Транс-европската транспортна мрежа (ТЕН Т) и Транс-европската енергетска мрежа (ТЕН Е) и усогласување на правната рамка со Регулацијата за транс-европска мрежа;
- да мобилизира доволно ресурси за спроведување на Договорот за транспортна заедница;
- да ги спроведе завршните одредби од Протоколот за гранични премини за железнички сообраќај склучен со Косово.

Во однос на **транспортните мрежи**, земјата продолжува активно да учествува во Договорот за транспортна заедница (ДТЗ) и учествува на сите нејзини состаноци. Се донесоа сите акциски планови од ДТЗ. Се охрабруваат органите да ја продолжат соработката според овој Договор. Зелени коридори функционираат низ поголемите коридори.

Патниот коридор Х е функционален, но работите долж Коридорот Х-d остануваат одложени. Изградбата на железничкиот Коридор VIII кон Бугарија се соочува со значителни одложувања, со што изборот на подизведувач(и) за првата и втората фаза сè

уште не е финализиран и постапката за набавка за третата фаза (на границата со Бугарија кај Крива Паланка) предизвика значително одложување и претставува грижа за финансирањето од ЕУ. Потребни се дополнителни и итни напори за да се забрза напредокот во сите фази од овој железнички коридор и други приоритетни делници за основната мрежа како во железничкиот така и во патниот сообраќај. Недостатокот од соодветна политика за задржување на персоналот од страна на тела вклучени во големи инвестициски проекти значително го спречува завршувањето на стратегиските проекти. Протоколот за граничен железнички премин со Грција сè уште не е донесен, додека се презедоа дејства за спроведување на преостанатиот Протокол за граничен железнички премин со Косово. И двата треба да се финализираат без дополнително одложување. Не се обезбедени финансии за изградба на соодветна инфраструктура во близина на границата со Србија, на железничката станица на граничниот премин Табановце. Како и минатата година, не е постигнат напредок во донесувањето на петгодишните планови за одржување на патиштата и железниците.

Во однос на **енергетските мрежи**, во тек е изградба на нова интерконекција за пренос на електрична енергија Битола-Елбасан (Албанија) од 400kV. Во фаза на спроведување е техничка помош за зајакнување на преносната мрежа во Југоисточниот Регион на Северна Македонија. Во тек се работите за изградба на гасоводот помеѓу Неготино-Битола и Скопје-Тетово-Гостивар.

Поглавје 27: Животна средина и климатски промени

ЕУ промовира силна климатска активност, одржлив развој и заштита на животната средина. Правото на ЕУ содржи одредби кои се однесуваат на климатските промени, квалитетот на водата и воздухот, управувањето со отпад, заштитата на природата, индустриското загадување, хемикалиите, бучавата и цивилната заштита.

Земјата има **одредено ниво на подготвеност** во оваа област. Постигнат е **одреден напредок** во областа на заштитата на природата и во областа на климатските промени, вклучително и со подготовките и донесувањето на Планот за управување за националниот парк Галичица. Сепак, спроведувањето останува проблем во сите сектори. Земјата треба значително да ги зголеми амбициите за зелената транзиција, особено во контекст на Зелената агенда за Западен Балкан.

Во наредната година, Северна Македонија треба особено:

- да ги забрза заложбите за намалување на загадувањето на воздухот на локално и на национално ниво и за намалување на загадувањето од една точка и дифузно загадување на ресурсите на свежа вода;
- да примени мерки за воспоставување регионален систем за управување со отпад, особено во Источниот и Североисточниот Регион;
- да го спроведе Договорот од Париз, вклучително и донесување Закон за клима, во согласност со рамката на ЕУ 2030

Животна средина

Во однос на **хоризонталните прашања**, административниот капацитет на сите нивоа останува слаб со недоволно човечки и финансиски ресурси за спроведување и применување на постојното законодавство. Инспекциите што се извршуваат имаат слаб ефект. Нема подобрување во спроведувањето на Процена на влијанието врз животната средина, со недостатоци особено во процесите на јавни консултации и во квалитетот на извештаите. Недостатокот од транспарентност и од пристап до информации и понатаму

се нерешени прашања. Беа донесени Законот за инспекциски надзор во животната средина и одредени измени за Законот за животната средина. Продолжија активностите во областа на обврски за одговорност за животната средина.

Во однос на **квалитетот на воздухот**, измените на законот за квалитет на амбиентниот воздух беа донесени во јули 2021 година. Продолжуваат напорите за подобрување на инвентарот на емисии на загадувачи на воздухот. Изготвен е Планот за квалитет на воздухот за 2021 година за Битола. Програмата за намалување на загадувањето на воздухот за 2021 година и подготовката на четири плана се започнати во август и во октомври 2022 година, заедно со пет Катастри на загадувачи на воздухот. И покрај направениот напредок, квалитетот на воздухот останува главен проблем во големите градови. Во општините Берово и Прилеп беа поставени две автоматски станици за следење на квалитетот на амбиентниот воздух, заедно со замените на мерните инструменти на неколку веќе постоечки станици за следење.

Во однос на **управувањето со отпад**, донесен е Националниот план за управување со отпад (за периодот 2021-2031 година). Националниот план за спречување на создавање отпад (за периодот 2021-2027 година) е изготвен, но сè уште не е донесен. Започнати се активности за создавање регионален систем за управување со отпад во неколку региони. Дополнително е одложено воспоставувањето на регионален систем за управување со отпад во Североисточните и Источните Региони поради отпорот на Општина Свети Николе да го прифати централниот капацитет за управување со отпад. Започнаа активности за затворање на неусогласени депонии во Источниот Регион. Регионалните структури на управување со отпад сè уште не се целосно функционални. Посебното собирање текови на отпад и економските инструменти за промовирање рециклирањето, повторната употреба и спречувањето за создавање отпад остануваат ограничени. Подготвителните работи за рехабилитација на малата депонија во локалитетот ОХИС беа финализирани и започна процесот на чистење.

Во однос на **управување со квалитетот на водата**, усогласување со правото на ЕУ продолжува. Постигнат е ограничен напредок кон спроведување и применување на постоечкото законодавство. Катастарот за површински води, чија цел е подобро управување и известување за ресурсите на површинската вода е во финална фаза на изготвување. Именувани се совети за речните сливови, но тие сè уште не се оперативни. Не беше постигнат опиплив напредок кон финализирање на плановите за управување со речните сливови. Не беше постигнат напредок во означување области чувствителни на еутрофикација. Владата го вклучи воспоставувањето инфраструктура за собирање и третман на отпадни води како една од мерките за структурни реформи во Програмата за економски реформи за периодот 2022-2024 година. Брзината на изготвување и спроведување на останатите поголеми проекти останува предизвик.

Постигнат е добар напредок во однос на **заштита на природата**. Нацрт-законот за заштита на природата, кој се стреми кон усогласување со директивите за птици и живеалишта, е изготвен. Вкупниот процент на заштитени области се зголеми на 13,9% од територијата на државата. Дополнителен напредок е постигнат во студиите за валоризација, плановите за управување и изработката на национални црвени листи. Охридското Езеро заедно со Студенчишко Блато беа вклучени во листата на Рамсарската Конвенција.

Треба да се забрзаат активностите за повторно прогласување на статусот на Национален парк Маврово како приоритет за да се заштити понатамошното вложување на неговите природни вредности.

Во август 2021 година, Комитетот за светско наследство ѝ даде на земјата дополнителни две години за спроведување на препораките на УНЕСКО за природно и културно наследство на Охридскиот Регион. Спроведувањето на препораките останува недоволно и бара посилна посветеност и реакција од државните и локалните власти. Во декември 2021 година, Постојаниот Комитет на Бернската конвенција донесе одлука да отвори случај за Емералд подрачјата на Охридско Езеро и Националниот парк Галичица како резултат на прашања покренати за влијанието од неконтролираните инфраструктурни проекти долж брегот.

Во однос на **индустриското загадување и управување со ризик**, Законот за индустриски емисии сè уште се чека да се донесе. Загрижуваат недоволната процена на ефектот врз животната средина и јавните консултации, особено за дозволи тип Б. Не е постигнат напредок за одговорност на загадувачите, што влијае негативно на воспоставување систем за заштита на индустриски и хемиски несреќи. Потребни се повеќе напори за усогласување со Директивата Севесо III, Регулативите на ЕУ за еко-ознаки и системот за ревизија на управувањето со животната средина.

Во областа на **хемикалиите**, не е регистриран никаков напредок во процената на ризик од штетни дејствија на хемикалии за човековото здравје и за животната средина и во спроведувањето на мерките утврдени во Извештајот за процена на подготвеност. Беа донесени три нови регулативи за да се овозможи забрзан распоред на фазно исфрлање на ХЦФЦ.

Нема никакво подобрување во областа на **загадувањето со бучава** за време на извештајниот период.

Во однос на **цивилната заштита**, беше финализирана новата Национална стратегија за заштита и спасување за периодот 2022-2025 година. Во однос на Механизмот за цивилна заштита на Унијата (УЦПМ), Северна Македонија е веќе земја учесничка. Државата го достави бараното резиме за процена на национални ризици во март 2022 година. Беа преземени понатамошни чекори за финализирање на техничката врска со Заедничкиот комуникациски и информативен систем за вонредни состојби на Комисијата (ЦЕЦИС). Пожарите и кризата на КОВИД-19 ја истакнаа потребата од зајакнување на правната рамка и на институционалните капацитети на органите за цивилна заштита.

Климатски промени

Во септември 2021 година беа донесени Долгорочната стратегија за климатска акција и нејзиниот акциски план. Неколку документи беа изготвени како алатки за поддршка за спроведувањето на ревидиран Национален придонес за климатски промени. Продолжи работата за ажурирање на инвентарот на стакленички гасови, како и активностите за развивање платформа за следење, известување и верификација. На 31 мај беше донесен Националниот план за енергија и клима. Останува да се донесе Законот за климатска акција. И покрај преземените заложби капацитетот во однос на човечки и на финансиски ресурси останува слаб.

КЛАСТЕР 5: РЕСУРСИ, ЗЕМЈОДЕЛСТВО И КОХЕЗИЈА

Кластерот 5 за ресурси, земјоделство и кохезија опфаќа: земјоделство и рурален развој (поглавје 11); безбедност на храна, ветеринарна и фитосанитарна политика (поглавје 12); рибарство (поглавје 13); регионална политика и координација на структурните инструменти (поглавје 22); финансиски и буџетски одредби (поглавје 33). Северна Македонија е умерено подготвена во повеќе области од Кластер 5. Таа постигна добро ниво на подготовка во областа на безбедност на храна, ветеринарна и фитосанитарна

политика и е во рана фаза на подготовка на финансиски и буџетски одредби. За време на извештајниот период, беше постигнат одреден напредок во земјоделскиот и руралниот развој и во безбедноста на храна, ветеринарната и фитосанитарната политика. Меѓутоа, потребни се дополнителни напори, особено во областите каде има ограничен напредок или нема напредок како што се рибарството, финансиските и буџетските одредби, регионалната политика и координацијата на структурните инструменти.

Поглавје 11: Земјоделски и рурален развој

Со заедничката земјоделска политика (ЗЗП) се поддржуваат земјоделците и руралниот развој. Ова бара издржливи системи за управување и контрола. Исто така, постојат заеднички правила на ЕУ за политиката за квалитет и органско земјоделство.

Северна Македонија останува **умерено подготвена** во областа на земјоделството и руралниот развој. Постигнат е **одреден напредок** во извештајниот период. Донесувањето политика од страна на Владата за задржување на сите вработени придонесе да се подобрат структурите на ИПАРД и се подобри апсорпцијата на средствата од ЕУ во рамките на инструментот за претпристапна помош за рурален развој (ИПАРД II). Останува да се изврши раздвојувањето на директни плаќања и пренесување на регистарот за земјоделски стопанства и системот за идентификација на земјишни парцели (ЛПИС) на платежната агенција, како и донесување правна рамка во областа на заедничка организација на пазари. Квалификуваниот персонал треба да се вработи во оперативната структура на ИПАРД, во согласност со анализите на обемот на работа.

Во наредната година, Северна Македонија особено треба:

- да осигури дополнителни човечки ресурси за оперативната структура на ИПАРД и да го прошири спроведувањето ИПАРД III програмата за целосно искористување на достапното финансирање;
- да напредува во пренесување на регистарот за земјоделски стопанства и системот за идентификација на земјишни (ЛПИС) на платежната агенција и да изготви акциски план за спроведување на Националната стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот 2021-2027 година;
- да донесе правна рамка за понатамошно усогласување со правото на ЕУ во областа на директни плаќања и заедничка организација на пазари.

Во однос на **хоризонталните прашања**, беше донесена политика од страна на Владата за задржување на сите вработени што имаше позитивен ефект врз структурите на ИПАРД. Националната стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот 2021-2027 година, донесена во 2021 година треба да се надополни со акциски план и буџетирање за да се осигури соодветно спроведување со систем за следење и известување. Треба да се донесе закон за усогласување на национални шеми за поддршка на земјоделците со правото на ЕУ. Зајакнати се контролите за подобрување на стандардите за вкрстена усогласеност.

Воспоставени се сите елементи на Интегрираниот систем за администрација и контрола (ИСАК) и се во согласност со правото на ЕУ. Одредени се директни плаќања според области со користење податоци од регистарот на земјоделски стопанства и системот за идентификација на земјишни парцели (ЛПИС). Постигнат е напредок за подобрување на квалитетот на регистарот на земјоделски стопанства. Меѓутоа, постигнат е

ограничен напредок за интероперабилноста помеѓу регистарот на земјоделски стопанства и системот за идентификација и регистрација на животни во однос на квалитетот на податоци за животни. Останува да се воспостави правната рамка за пренесувањето на регистарот на земјоделци и ЛПИС на платежната агенција. Развивањето мрежа за сметководствени податоци од земјоделски стопанства (ФАДН) врз основа на пример со репрезентативна големина се планира од 2022 година. Треба да се зголемат ресурсите за да се осигури одржливост на системот ФАДН на сите нивоа на прибирање податоци, потврдување квалитет и известување.. Северна Македонија треба да усвои проект, поддржан од ЕУ, насочен кон изготвување нова правна рамка и усогласување на советодавните услугите за земјоделство со правото на ЕУ.

Во однос заедничкото уредување на пазарите (ЗУП) основана е работна група.. Треба да се донесе нов закон за ЗУП што е усогласен со правото на ЕУ.

Во однос на **руралниот развој**, постигнат е добар напредок во апсорпцијата на фондовите на ЕУ во рамките на Инструментот за претпристапна помош за рурален развој (ИПАРД II). Меѓутоа, треба да се зголеми бројот на вработени во Телото за управување и во Агенцијата ИПАРД. Донесена е ИПАРД III програмата и потребна е поголема посветеност на работењето од органите на ИПАРД за зголемување на бројот мерки достапни за земјоделците и руралните области за користење на зголеменото буџетско издвојување врз основа на ИПАРД III.

Во однос на **политиката за квалитет**, нема напредок во спроведувањето на шемите за квалитет, а административните капацитети и понатаму се недоволни и покрај секторскиот потенцијал за традиционални производи и ознака на потекло. Потребни се дополнителни напори за воспоставување на законодавната рамка за алкохолни пијалаци и обезбедување заштита на географските ознаки во согласност со правото на ЕУ.

Во однос на **органското земјоделство**, законодавството, надлежниот орган, контролните тела и системот за акредитација и сертификација се воспоставени и се функционални. Треба да се донесе нов закон за органско производство во согласност со правото на ЕУ. Активноста за зајакнување на следењето и контролата на сертификација на органското производство и на производите е ограничена. Постои потенцијал за понатамошен развој на секторот и за целосно искористување на можностите во рамките на ИПАРД III програмата.

Поглавје 12: Безбедност на храна, ветеринарна и фитосанитарна политика

Правилата за хигиена на ЕУ за производство на храна осигуруваат високо ниво на безбедност на храната. Здравјето и благосостојбата на животните и безбедноста на храната од животинско потекло и исхраната на животните се зачувани заедно со квалитетот на семето, материјалот за заштита на растенијата и заштитата од штетни организми

Земјата има **добро ниво на подготвеност** во областа на безбедноста на храната и ветеринарната политика. Постигнат е **одреден напредок** во земјата, особено во подобрувањето на контролата на болести кај животните и контролата на здравјето на растенијата.

Бидејќи сите препораки од минатата година не се спроведени, во наредната година, земјата особено треба:

→ да продолжи да го усогласува законодавството за службена контрола со новото законодавство на ЕУ за службени контроли;

- да ги зајакне капацитетите на Агенцијата за храна и ветеринарство за анализа на податоци;
- да спроведе активности за постигнување одржлива употреба на пестициди.

Во однос на **општата безбедност на храната**, Северна Македонија го измени Законот за безбедност на храна во согласност со правото на ЕУ за службени контроли. Националниот систем за брзо предупредување за храна и храна за животни, како и системите за внатрешна ревизија и обука на Агенцијата се функционални. Агенцијата работи во согласност со стандардите за управување со квалитет. Агенцијата за храна и ветеринарство презеде мерки за заштита на потрошувачите со решавање поплаки од потрошувачите.

Во однос на **ветеринарната политика**, законодавството за спроведување благосостојба на животните при колење беше усогласено со правото на ЕУ. Во однос на системот за увоз, Агенцијата за храна и ветеринарство предвидува редовно ажурирање на мерките за заштита при увоз и барањата за увоз на живи животни и производи од животинско потекло.

Агенцијата продолжи да го усогласува националното законодавство со новото право на ЕУ за здравје на животните. Постигнат е напредок за контролни мерки за болести кај животните. Останува откриената слабост во однос на прибирање, потврдување и анализа на податоци. Агенцијата спроведува програма за активен надзор за класична свинска чума, африканска свинска чума, болест на чвореста кожа, беснило и болести кај водните животни, меѓутоа прибирањето, потврдувањето и анализата на податоци треба да се подобри. Агенцијата го продолжи спроведувањето на програмата за следење на антимикробна резистенција. Националната програма за 2022 година за контрола на резидуите од ветеринарно-медицински производи и контаминанти кај живи животни и прехранбени производи од животинско потекло е во согласност со правото на ЕУ за говеда, овци, свињи, живина, аквакултура, млеко, јајца и мед. Агенцијата продолжи со спроведување акциски план за добросостојба на животните. Капацитетот за понатамошно усогласување и спроведување на правото на ЕУ во областа на зоотехничките прашања треба да се подобри.

Постигнат е одреден напредок во **ставањето во промет на храна, храна за животни и нуспроизводи од животинско потекло** со донесување законодавство за спроведување насочено кон усогласување со правото на ЕУ. Ревидираниот Закон за нуспроизводи од животинско потекло сè уште не е донесен. Донесен е Правилник за општите и посебните барања за безбедност на храната во однос на максимално дозволените нивоа на резидуи од пестициди во или врз храната и храната за животни од растително и од животинско потекло.

Постигнат е и одреден напредок во однос на **правилата за безбедност на храната**. Законодавството беше усогласено со правото на ЕУ за адитиви за храна, материјали што доаѓаат во контакт со храната и максималните дозволените нивоа за определени контаминанти во прехранбените производи. Агенцијата продолжи да спроведува програма за следење на безбедноста на храната, но податоците треба дополнително да се анализираат.

Во однос на **специфичните правила за добиточна храна**, законодавството беше усогласено со правото на ЕУ во врска со адитиви на добиточна храна. Агенцијата спроведува програма за следење на безбедноста на добиточната храна.

Постигнат е одреден напредок во областа на **фитосанитарната политика**. Фитосанитарната управа редовно го ажурира списокот на штетни организми во

согласност со новото право на ЕУ и статусот на штетници во земјата. Објавен е Каталог на одбрани штетници кај растенија во кој се опфатени фитосанитарната активност, картичките за идентификација на штетници и протоколите за надзор над карантински штетници. Фитосанитарниот информативен систем се користи како платформа за споделување информации и за координација помеѓу надлежните органи. Законот за фитофармација е усогласен со правото на ЕУ. Меѓутоа, активностите за постигнување одржлива употреба на пестициди не се спроведени. Не постојат сигурни податоци за употребата на пестициди во земјата, ниту пак анализа на ризиците и влијанието од употребата на пестициди врз човековото здравје и врз животната средина. Фитосанитарната инспекција спроведува мерки за искоренување на пестицидите идентификувани со програмите за следење и контрола.

Законот за **генетски модифицирани организми** е усогласен со правото на ЕУ. Производство, ставање во промет и увоз на храна и добиточна храна од генетски модифицирани организми е забрането.

Поглавје 13: Рибарство

Со заедничката политика за рибарство се утврдуваат правила за управување со риболов, се заштитуваат живите ресурси на морето и се ограничува влијанието на животната средина врз рибарството. Ова вклучува поставување квоти на улови, управување со капацитетот на флората, правила за пазари и аквакултура, како и поддршка за рибарството и крајбрежните заедници.

Земјата е **умерено подготвена** во оваа област. Постигнат е **ограничен напредок** во текот на извештајниот период и остануваат да важат препораките од минатата година. Во наредната година, Северна Македонија особено треба:

- да го усогласи законот за рибарство и аквакултура со правото на ЕУ во областа на пазарната политика, структурните мерки и државната помош;
- да го подобри системот за собирање податоци и за известување;
- да постави повеќегодишни програми за структурни мерки.

Бидејќи Северна Македонија има само внатрешен риболов во езера и аквакултура, голем дел од правото на ЕУ за рибарство не е применлив. Меѓутоа, националната правна рамка не оди во чекор со промените во Заедничката политика за рибарство на ЕУ.

Административните капацитети за **управување со ресурсите и возниот парк и инспекциите и контролата** на политиката за рибарство остануваат недоволни. Капацитетите за контрола на нелегален, непријавен и нерегулиран риболов (ННН) во согласност со барањата на ЕУ треба да се подобрат. Во извештајниот период нема напредок за усогласување на националната политика и правната рамка со правото на ЕУ. Северна Македонија треба да продолжи со зајакнување на капацитетите за креирање, спроведување и примена на политики. Целокупната координација, вклучувајќи ја и соработката со надлежните органи за животна средина, во однос на заштита на биодиверзитетот треба да се зајакне.

Структурните мерки се недоволни за развој на аквакултурата и за обнова на рибните фондови. Системот за собирање податоци за риболов и аквакултура треба и понатаму да се развива во согласност со правото на ЕУ.

Останува да се постигне усогласување на **политиката на пазарот и државната помош** и да се осигури усогласување со Регулативата на ЕУ за јагулите.

Состаноците за соработка за **меѓународни договори** за управување со рибарство беа ограничени поради рестрикциите на КОВИД-19.

Поглавје 22: Регионална политика и координација на структурни инструменти

Регионалната политика е главната инвестициска политика на ЕУ за одржлив и инклузивен економски раст. Земјите членки носат одговорност за спроведување, што бара соодветен административен капацитет и стабилно финансиско управување со дизајнирањето и извршувањето на проектот.

Северна Македонија е **умерено подготвена** во областа на регионалната политика и координација на структурните инструменти. **Не е постигнат напредок** во извештајниот период.

Сите препораки од минатата година остануваат да важат. Во претстојната година, земјата треба:

- да го надгради институционалниот, административниот и техничкиот капацитет за управување со фондовите на ЕУ со донесување на политиката за задржување на сите вработени, зајакнување на механизмот за создавање капацитет, подобрување на спроведувањето на препораките од ЕУ и од ревизијата, усогласување на системите за управување и контрола со барањата на ИПА III и подобрување на динамиката за спроведување на доделени ЕУ средства, особено за тековните проекти обележани со знаменце на Економскиот и инвестицискиот план, како што е железничкиот и патниот коридор VIII и X, постројката за обработка на отпадни води во Скопје и сончевите електрани Осломеј 1 и 2 и Битола;
- итно да ја зајакне инвестициската политика со рационализирање на инвестициското портфолио врз основа на сигурна, транспарентна и инклузивна методологија, јасни одговорности на засегнатите страни, остварлива рамка за јавно-приватно партнерство, земајќи ги предвид сеопфатните приоритети и начела (Зелен договор, енергетска независност, начелно никој да не заостане);
- да ги забрза реформите во областите на управување со јавни финансии, животна средина, транспорт, енергија и дигитална поврзаност и пазар на труд со големо влијание врз регионалната политика и развој; да го зајакне процесот на децентрализација преку одржливи финансиски рамки за општините и да се засили политичкиот дијалог за регионален развој.

Во однос на **правната рамка**, беше постигнат одреден напредок со донесувањето на Законот за финансирање на локалните самоуправи и Законот за буџет. Клучните закони, повеќегодишната рамка на трошоци и буџетската рамка заснована на утврдена програма и Закон за систем за внатрешна финансиска контрола во јавниот сектор допрва треба да се донесат.

Планот за забрзување на раст (ГАП) објавен во октомври 2021 година предвидува стратешка и синергиска рамка за насочување на национални инвестиции, инвестиции на ЕУ и на други приватни инвеститори во регионалниот развој. Тој дополнително ја подобрува усогласеноста на правната рамка за јавно-приватно партнерство со законодавството на ЕУ.

Во февруари 2022 година, Владата ја донесе Програмата за спроведување на Стратегијата за регионален развој, издвојувајќи околу 1 милијарда евра за регионален развој за периодот 2021-2024 година. Земјата воспостави електронски систем за координација при планирање, спроведување, следење и оценување на политиката за

рамномерен развој „СиРеРа“. Во јули 2022 година беше издвоено финансирање од ЕУ за 19 проекти што се однесуваат на регионална нееднаквост.

Не е постигнат значителен напредок за децентрализација на услуги и реорганизација на надлежности помеѓу централното и субнационалното ниво.

Институционалната рамка за управување со фондовите на ЕУ врз основа на ИПА II е воспоставена, но нејзината функција е загрозена од слабиот административен капацитет. Во декември 2021 година Јавното претпријатие за железничка инфраструктурата (ЈПЖС) беше интегрирано во оперативна структура што управува со фондовите на ЕУ врз основа на повеќегодишната програма за транспорт на ИПА II (за периодот 2014-2020 година). Во февруари 2022 година Владата го донесе акцискиот план за воспоставување системи за финансиско управување и контрола за ИПА III, кој опфаќа прилагодување во правната рамка, организациското поставување, мерките за градење капацитети и подготовка на барањето за доверување задачи поврзани со буџет. Спроведувањето на тој акциски план е во тек. Треба да се донесат одлуки за именување институции и тела одговорни за спроведување на ИПА III, земајќи ја предвид нивната идна улога во политиката за кохезија.

Административниот капацитет продолжи да се влошува поради недостаток во управувањето со човечки ресурси, недостаток на политика за задржување на персоналот и слаба функцијата за обука и јакнење на капацитетите. Иако планот за вработување беше донесен во 2020 година и спроведен понатаму, тој не може да го надомести големиот обрт низ структурите на ИПА, вклучително и на управувачко ниво. Минатата година структурите за управување со фондови на ЕУ работеа со помалку од 60% овластен персонал и со празни клучни раководни места.

Ниското кадровско ниво во структурите на ИПА продолжува да прави притисок врз воспоставените системи за **финансиско управување и контрола** и негативно да се одразува на квалитетот на функциите на набавка, евалуација, склучување договори, следење и спроведување. Ниското кадровско ниво и слабите административни капацитети во структурите на ИПА предизвикуваат доцнење во спроведувањето, особено на повеќегодишната програма за животна средина и транспорт на ИПА II (за периодот 2014-2020 година), под индиректно управување, што претставува висок ризик од значително откажување на фондови. Доцнењето при спроведување на сите важни проекти е сè уште сериозен проблем. Капацитетите на структурите на индиректното управување треба дополнително да се зајакнат за да осигурат ефикасно и навремено склучување договори и спроведување ИПА програми и да можат да работат во средина на *екс пост* контрола.

Постигнат е напредок за **програмирање** на ИПА III, што се одрази врз подготовката на стратегискиот одговор за програмската рамка ИПА III, на завршеното програмирање на ИПА 2021 и на напредување во програмирање на ИПА за периодот 2022-2023 година. Северна Македонија продолжува со подобрување на дијалогот за секторски политики и на процесот на стратегиско планирање што е клучно за програмирање на фондовите на ЕУ. Програмата за реформа на управувањето со јавни финансии (УЈФ) беше донесена во јуни 2022 година. Треба да се осигури донесувањето на други клучни стратегии, како што е реформа на јавната администрација.

Северна Македонија продолжува да стекнува искуство во програмирање и спроведување на територијална соработка за регионална политика преку учеството во прекугранична соработка и програми за транснационална и меѓурегионална соработка. Еднакво, Северна Македонија учествува во Стратегијата на ЕУ за Јадранско-јонскиот

регион (EUSAIR), што ја унапредува соработката и синергијата меѓу земјите учеснички на ЕУ и земји што не се членки на ЕУ.

Постигнат е напредок во однос на **следење и евалуација**. Во декември 2021 година, Северна Македонија донесе рамка за оцена на работење, со официјално воспоставување на секторските индикатори и нивните цели до 2027 година, која служи како инструмент за следење, мерење, визуелизирање и соопштување на напредокот на земјата при спроведувањето на секторските реформи. Земјата го подобри квалитетот на годишниот извештај на ИПА, на учеството во комитетите на ИПА и на ССА, како и на следењето на заклучоците на билатералните дијалози помеѓу ЕУ и Северна Македонија. Сепак, треба да се подобри спроведувањето на заклучоците, бидејќи во просек само 50% од договорените заклучоци се спроведени. Улогата на НИПАК и на односните министри за почитување на обврските сè уште треба да се зајакнат.

Националната стратегија за борба против измами за заштита на финансиските интереси на Европската Унија за периодот 2022-2025 година беше донесена во јуни 2022 година. Системот за заштита на финансиските интереси на ЕУ дополнително треба да се зајакне со донесување правна основа за работењето на Службата за координација на борба против измами (СКБПИ) што ја вклучува уредбата за структурата и одлуката за воспоставување мрежа на СКБПИ.

Воспоставена е внатрешна и надворешна **ревизија**. Капацитетот на ревизорското тело зајакна преку обука, градење капацитети и засилена соработка со ОЛАФ. Ревизорското тело продолжува да функционира според добар стандард, солидна методологија на ревизија и добро покривање со ревизија. Меѓутоа, спроведувањето на наодите идентификувани преку завршени редовни (системи, работење и сметки) и последователни ревизии продолжува да биде помало од 50% што претставува проблем.

Поглавје 33: Финансиски и буџетски одредби

Ова поглавје ги опфаќа правилата за финансирањето на буџетот на ЕУ („сопствени ресурси“). Овие ресурси главно се состојат од: i) придонеси врз основа на бруто-националниот доход на секоја земја членка; ii) царински давачки; iii) ресурс од нерециклирана пластика и iv) ресурс врз основа на данок на додадена вредност. Земјите членки мора да имаат соодветен административен капацитет за соодветно координирање и обезбедување правилна пресметка, собирање, плаќање и контрола на сопствените ресурси.

Подготовките од ова поглавје се во **рана фаза**. Постигнат е **ограничен напредок**. Националните сметки и пресметките засновани на бруто-националниот доход (БНД) се во процес на понатамошно усогласување, а царинските декларации и акцизните документи се целосно електронски обработени. Институционалната структура за обезбедување ефикасно функционирање на системот на сопствените ресурси сè уште не е воспоставена.

Бидејќи не беа спроведени сите препораки од извештајот од минатата година, во наредната година земјата треба:

- дополнително да ја усогласи правната основа за системот на сопствени ресурси;
- да ги зајакне административните капацитети и механизмите за координација помеѓу клучните засегнати страни во системот.

Постигнат е ограничен напредок во однос на специфичните административни услови за сопствени ресурси, како што е утврдено во регулативите за сопствени ресурси. Постигнат е одреден напредок во намалување на административниот товар на

даночните обврзници и за постапката за поврат на ДДВ. Мерките за борба против и за намалување на затајување данок, измама и неформална економија, како и за подобрување на внатрешната контрола во јавниот сектор сè уште не се применуваат ефикасно. Постигнат е напредок во порамнување на националните сметки и пресметките на БНД. Царинските декларации и документите за акциза во потполност се обработуваат електронски, а во извештајниот период постигнат е напредок со постојана консолидација, примена и надградба на ИТ-системите (за *подетални информации погледнете ги развојните процеси во Поглавје 16 - Оданочување, Поглавје 18 - Статистика, Поглавје 29 - Царинска унија и Поглавје 32 - Финансиска контрола*).

Во однос на **традиционалните сопствени ресурси** започна почетното градење капацитети за процесите за сметководство и за распределба на приходи во согласност со одредбите на ЕУ за А и Б сметките. Постигнат е напредок за градење на оперативните и административните капацитети на царинската управа за спроведување на националното законодавство и постапки, управување со сметководство и ИТ-услуги, како основа за воспоставување систем за традиционални сопствени средства. Дополнително беше унапреден концептот на овластени економски оператори (ОЕО). Направена е детална анализа на тековниот процес на царинската администрација за евидентирање царински долг и царински давачки во нејзиниот ИТ-систем.

Во однос на ДДВ, Стратегијата за реформа на даночниот систем за периодот 2021-2025 година продолжува да се спроведува. Дополнително, во 2022 година беше направен стратегиски акциски план за периодот 2022-2024 година. Неговото спроведување ќе се следи на квартално ниво од страна на формирана работна група (За повеќе информации видете во *Поглавје 16 – Оданочување*).

Во однос на **административната инфраструктура**, потребни се дополнителни напори со цел да се обезбеди навремено и ефикасно функционирање на процесот на пресметка, собирање, плаќање и контрола на сопствените ресурси, како и за подобрување на механизмите за известување и координацијата меѓу сите вклучени тела.

КЛАСТЕР 6: НАДВОРЕШНИ ОДНОСИ

Кластерот 6 опфаќа: Надворешни односи (поглавје 30) и Надворешна, безбедносна и одбранбена политика (поглавје 31). Северна Македонија е умерено подготвена во областа на надворешните односи и постигна добро ниво на подготовка во поглед на заедничката надворешна и безбедносна политика. Земјата постигна ограничен напредок во поглед на заедничката трговска политика за време на извештајниот период. Северна Македонија постигна многу добар напредок со тоа што оствари потполна усогласеност со заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ по инвазијата на Русија врз Украина. На тој начин, Северна Македонија покажа дека може да биде сигурен партнер.

Поглавје 30: Надворешни односи

ЕУ има заедничка трговија и трговска политика кон трети земји, заснована на мултилатерални и билатерални договори и автономни мерки. Исто така, постојат правила на ЕУ во областа на хуманитарната помош и развојната политика.

Земјата е **умерено подготвена** во областа на надворешните односи и постигна **ограничен напредок** во текот на изминатата година. Северна Македонија ја продолжи добрата соработка со ЕУ, вклучително и во рамките на Светската трговска организација (СТО) и во спроведувањето на протоколите на ЦЕФТА. Сепак, Северна Македонија во текот на извештајниот период воведе рестрикции на извоз за одреден

број на производи без да даде доволно оправдувања, ниту да ги следи процедурите утврдени во ССА. Овие одлуки треба да се отповикаат, а Северна Македонија треба да се воздржи од преземање унилатерални трговски мерки без оправдување и претходна консултација со Комисијата, во согласност со нејзините обврски од ССА. Институционалниот капацитет за целосно учество во трговските, развојните и во хуманитарните политики на ЕУ, не е доволен. Препораките од минатата година беа делумно спроведени.

Во наредната година, земјата особено треба:

- да ги отстрани преостанатите неоправдани трговски рестрикции;
- да воспостави правна рамка којашто ја опфаќа политиката за меѓународна соработка и развој, како и хуманитарна помош кон земјите кои не се членки на ЕУ, во согласност со политиките и начелата на ЕУ;
- да продолжи со спроведување на Протокол 6 на ЦЕФТА за трговија со услуги и да го склучи и донесе Протоколот 7 на ЦЕФТА за решавање спорови.

Во однос на **заедничката трговска политика**, Северна Македонија продолжи да ги координира своите позиции и да ги усогласува своите политики во тесна поврзаност со оние на ЕУ, вклучително и во рамките на СТО, и ја поддржува реформата на СТО. Одредбите од Договорот за олеснување на трговијата се целосно применети и Националниот комитет за олеснување на трговијата се состана двапати во 2021 година. Немаше напредок во преговорите за пристапување кон Договорот на СТО за јавни набавки. Административниот капацитет на Министерството за економија, задолжено за трговската политика, треба дополнително да се зајакне. Во март 2022 година, Владата воведо квантитативни ограничувања со кои се забранува извоз на сончогледово масло, пченица, јачмен, пченка и пченично брашно, што ги оправда со критичниот недостиг на основни производи на домашниот пазар, имајќи ја предвид војната во Украина. Овие ограничувања беа укинати во мај 2022 година. Меѓутоа, во јули 2022 година, Северна Македонија повторно ги воведо рестрикциите за извоз на пченица, пченично брашно и семки од сончоглед и ги прошири овие рестрикции на одредени видови дрво. Во овие случаи, не беа обезбедени доволни докази за недостиг, а Комисијата не била однапред известена или консултирана како што се бара според ССА. Во октомври 2022 година, Владата одлучи да ги укине рестрикциите за извоз на пченица, пченично брашно и семки од сончоглед. Останатите рестрикции за извоз на одредени видови дрво треба да се тргнат без одложување, освен ако не се обезбеди соодветно оправдување.

Северна Македонија продолжи активно да учествува во ЦЕФТА и претседаваше со нејзините активности во 2021 година. Земјата се обврза да го спроведе акцискиот план за развој на заеднички регионален пазар меѓу земјите од Западен Балкан. Во тек е спроведувањето на Дополнителниот протокол 6 за услуги. Земјата презема активна улога во спроведувањето на зелените коридори, обезбедувајќи непречен проток на основните стоки на клучните гранични премини со соседните земји. Изменетиот договор за слободна трговија помеѓу Северна Македонија и земјите членки на ЦЕФТА беше ратификуван во декември 2021 година, со кој се заменува протоколот за концептот на производи со потекло и методите на административна соработка.

Системот за контрола на извозот на **стоки и технологии со двојна употреба** е во функција. Земјата ги подготви измените кон нејзиниот рамковен закон за контроли на извоз со двојна употреба, со цел тој да се усогласи со Регулативата 2021/821 на ЕУ за контрола на извоз, трансфер, посредување и транзит на стоки и технологии со двојна

употреба. Редовно се извршуваат активности за информирање на индустријата за законските измени.

Во сила се 39 **билатерални договори со трети земји** (билатерални договори за инвестиции – БДИ), а 19 од нив се склучени со земји членки на ЕУ. Земјата работи на ажурирање на постојниот модел на билатерални договори за инвестиции.

Нема напредок во **развојната политика** и **хуманитарната помош**. Земјата се охрабрува да воспостави политичка рамка во областите на развој и меѓународна соработка, како и хуманитарна помош кон земјите кои не се членки на ЕУ, во согласност со важечките политики и начела на ЕУ.

Поглавје 31: Надворешна, безбедносна и одбранбена политика

Земјите членки мора да бидат способни да водат политички дијалози во рамките на надворешната, безбедносната и одбранбената политика, да ги почитуваат декларациите на ЕУ, да учествуваат во активностите на ЕУ и да ги применуваат договорените санкции и рестриктивни мерки.

Северна Македонија постигна **добро ниво на подготовка** во областа на заедничката надворешна, безбедносна и одбранбена политика. Во извештајниот период е постигнат **многу добар напредок**, со тоа што земјата оствари целосна усогласеност со заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ по инвазијата на Русија врз Украина. Беше засилено учеството во мисии и операции на ЕУ за управување со кризи. Во наредната година, земјата особено треба:

→ да одржува целосна усогласеност со заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ.

Продолжи редовниот **политички дијалог** за прашањата од областа на надворешната и безбедносната политика помеѓу ЕУ и земјата, вклучително и преку активно ангажирање на Северна Македонија во неформалниот дијалог за Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) на Европската Унија за Западен Балкан на ниво на политички директори. Воспоставена е институционалната рамка којашто овозможува учество на земјата во заедничката надворешна и безбедносна политика и, соодветно, во заедничката безбедносна и одбранбена политика.

Во однос на **заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП)**, стапката на усогласеност на земјата со соодветните изјави на Високиот претставник на ЕУ и Одлуките на Советот, достигна 100% во февруари 2022 година (во споредба со 96% во 2021 година). Ова јасно ја потврдува стратегиската ориентираност на земјата кон ЕУ. По инвазијата на Русија врз Украина, земјата веднаш и во целост се усогласи со рестриктивните мерки на ЕУ за Русија и Белорусија, вклучително и отворените санкции коишто беа наметнати по незаконското анексирање на Крим. Владата продолжува да ги спроведува рестриктивните мерки на ЕУ. Северна Македонија протера единаесет руски дипломати и во најмалку два наврати одби дозвола за прелетување на руски владини авиони. Северна Македонија, исто така, се усогласи со сите изјави на ЕУ поднесени во меѓународните организации (ОН, ОБСЕ и Советот на Европа), вклучително и ставот на ЕУ во Генералното собрание на ОН, кога гласаше за резолуциите во врска со агресијата на Русија врз Украина и нејзиното хуманитарно влијание. Северна Македонија гласаше за суспендирање на Руската Федерација од Советот за човекови права на ОН.

Северна Македонија и натаму го одржува билатералниот договор за имунитет со САД, со кој на американските државјани им се овозможува изземање од јурисдикцијата на **Меѓународниот кривичен суд**. Со тоа, земјата не ги почитува заедничките ставови на

ЕУ за интегритетот на Римскиот статут или поврзаните водечки начела на ЕУ за билатералните договори за имунитет. Затоа е потребно усогласување со ставот на ЕУ.

Во однос на **спречување конфликти**, Северна Македонија продолжи со спроведување на Регионалниот патоказ за 2018 година за одржливо решение за нелегално поседување, злоупотреба и трговија со мало и лесно оружје и негова муниција во Западен Балкан.

Во однос на **забраната за пролиферација**, Северна Македонија учествува во некои, но не во сите меѓународни договори за контрола на извоз и инструменти за забрана на пролиферација. Земјата учествува во Иницијативата за безбедност од пролиферација и Хашкиот кодекс на однесување. Земјата е посветена да ги исполни барањата за да се приклучи на Васенарскиот договор. Земјата претседаваше со Мултинационалната советодавна група на Центарот за безбедносна соработка (RACVIAC) до октомври 2021 година.

Северна Македонија продолжи активно да соработува со **меѓународните организации**, истовремено приклучувајќи се кон ЕУ во поддршката на одлуката за суспендирање, а подоцна и исфрлање на Русија од Советот на Европа. Како претседавач со ОБСЕ во 2023 година, Северна Македонија им се придружи на Полска и Шведска во Триото на ОБСЕ од јануари 2022 година и го презеде претседавањето со Групата на медитерански партнери за соработка на ОБСЕ.

Во однос на **безбедносните мерки**, во сила е Законот за класифицирани информации, врз основа на Одлуката на Советот од 2013 година. Во 2019 година, беа донесени подзаконски акти за регулирање на инспекцискиот надзор на работењето со класифицирани информации, додека, пак, оние за личната безбедност беа донесени во јули 2022 година. Во 2021 година, беа потпишани договори за размена и заемна заштита на класифицирани информации со Грција и со САД, и за нив се преговара со Белгија, Португалија и со Норвешка.

Земјата продолжи активно да учествува во операциите на ЕУ за управување со кризи во рамките на **заедничката безбедносна и одбранбена политика (ЗБОП)**, особено ЕУФОР АЛТЕА во Босна и Херцеговина. Северна Македонија учествува во мисијата за воена обука во Централноафриканската Република (ЕУТМ РЦА). Во февруари 2022 година, Северна Македонија ја потпиша Пристапната нота кон Техничкиот договор за формирање мултинационална борбена група на ЕУ со Грција како рамковна нација и учество на Бугарија, Кипар и на Романија (ХЕЛБРОЦ БГ).

Северна Македонија учествуваше во голем број мисии предводени од НАТО, вклучувајќи го и „КФОР“ во Косово. Во мај 2022 година, Северна Македонија беше домаќин на вежбата „Брза реакција 22“ на НАТО, во која учествуваа 4.500 припадници на армиите од осум сојузни земји. Земјата продолжува да учествува во операцијата на Привремените сили на Обединетите нации во Либан (УНИФИЛ).

Северна Македонија го заврши истражувањето на ЕУ за хибридни ризици, со цел да се идентификуваат системските ранливости и да се обезбеди помош од ЕУ во оваа област. Врз основа на препораките од истражувањето за хибридни ризици, во декември 2021 година, Владата ја донесе Националната стратегија за градење отпорност и справување со **хибридни закани** за периодот (2021-2025 година) заедно со Акцискиот план.

АНЕКС I – Односи помеѓу ЕУ и Северна Македонија

Северна Македонија учествува во процесот на **стабилизација и асоцијација** од 1999 година. Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ, потпишана во 2001 година, ја поставува рамката за односите со ЕУ, вклучително и политичкиот, економскиот и техничкиот дијалог. Експертите се состанаа во седум поткомитети и една посебна група, во согласност со распоредот.

Северна Македонија е земја кандидат од 2005 година, со последователни препораки од Европската комисија за отворање на пристапните преговори од 2009 година. На 26 март 2020 година, Европскиот совет ја одобри одлуката на Советот за отворање на пристапните преговори со Северна Македонија. Првата меѓувладина конференција се одржа на 19 јули 2022 година, по одобрувањето на преговарачката рамка од страна на Советот. Комисијата веднаш започна со спроведувањето на скринингот.

Визната либерализација за граѓаните на Северна Македонија коишто патуваат во зоната на Шенген е во сила од декември 2009 година. Договорот за реадмисија е во сила од 2008 година. Во четвртиот извештај на Комисијата од август 2020 година, во согласност со механизмот за суспендирање на визниот режим, се заклучи дека Северна Македонија продолжува да ги исполнува одредниците за визната либерализација.

Во текот на извештајниот период, Северна Македонија постигна 100% усогласеност со ставовите и декларациите на **заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ**. Северна Македонија продолжи активно да учествува во мисиите и операциите на ЕУ за управување со кризи во рамките на заедничката безбедносна и одбранбена политика.

Според Инструментот за претпристапна помош за периодот 2021 – 2027 година ⁽¹⁹⁾ (ИПА III), на крајот од 2021 година беше усвоена првата одлука за финансирање од 90,45 милиони евра, со која се обезбедува поддршка за пристапувањето во ЕУ и закрепнувањето по кризата со КОВИД-19, како и за подобрување на реформите во земјата во областа на владеењето на правото, борбата против корупцијата и организираниот криминал, заштитата на животната средина, одржливиот економски развој и олеснувањето на трговијата со ЕУ. Оваа прва група програми, надополнета со значителен пакет програми за повеќе земји и со Програмата за рурален развој ИПАРД III, обезбедуваат значаен придонес за отпочнување со спроведувањето на Економскиот и инвестицискиот план за Западен Балкан и Зелената агенда. Северна Македонија учествува и во програми за прекугранична соработка, програми за транснационална соработка и програми на Унијата.

Новите активности ќе се надградат и ќе се додадат на тековните програми во рамките на ИПА II за периодот (2014-2020 година), што сè уште обезбедуваат значителна поддршка за социјалниот и економскиот развој на земјата и придонесуваат за клучните реформи. Во основа, тековната помош на ЕУ ја унапреди дигиталната трансформација на земјата, воспоставувајќи ги првите 70 речиси целосно автоматизирани јавни е-услуги за граѓаните и бизнисите, и продолжува да ги поддржува реформите во областите на владеење на правото, јавната администрација и јавните финансии. Покрај тоа, граѓанското општество и приватниот сектор имаат корист од важната поддршка на ЕУ што обезбедува можности за раст и развој во поволна средина. На Северна Македонија ѝ е доделена значајна финансиска помош од ЕУ за заштита на животната средина и зајакнување на поврзаноста со транспортните системи на ЕУ.

¹⁹ Сл. весник L 330, 20.9.2021 година.

ЕУ обезбеди значителна поддршка за Северна Македонија во борбата против КОВИД-19 од почетокот на пандемијата и мобилизираше значителен пакет за финансиски одговор од околу 230 милиони евра, вклучително и макрофинансиска помош за итни медицински потреби и социоекономски одговор на пандемијата, што создаде поттик за инвестиции и раст, обезбедувајќи им на бизнисите можност да станат одржливи и релевантни во европскиот економски контекст.

Комисијата издвои 70 милиони евра грантови од ИПА II за партнерите од Западен Балкан да им надоместат на земјите членки за препродажбата на дозите што ги добиле во согласност со Договорите на ЕУ за авансна набавка на вакцини против КОВИД-19 со производителите, како и опрема за олеснување на кампањите за вакцини, од кои Северна Македонија доби 8,2 милиони евра. Северна Македонија има добиено речиси 780.000 вакцини како донации од земјите членки на ЕУ или преку препродажба од земјите членки на ЕУ, целосно финансирани од грантот на ЕУ, и е во процес на набавка на дополнителни дози на вакцини за КОВИД-19, одобрени од Европската агенција за лекови (ЕМА), користејќи го грантот на билатерална основа. Северна Македонија, исто така, доби над 200.000 дози преку иницијативата КОВАКС, којашто е значително поддржана од ЕУ (КОВАКС, исто така, обезбеди испорака на некои од дозите донирани од земјите членки на ЕУ).

СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ (од 1.9.2022 година)

Северна Македонија

Основни податоци	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Население (во илјади)		2.049 s	2.071 s	2.074 s	2.075 s	2.077 s	2.076 s
Вкупна површина на земјата (км ²)	1)	25.436 w	25.436 w	25.436 w	25.436 w	25.436 w	25.436 w

Национални сметки	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Бруто-домашен производ (БДП) (во милиони од националната валута)		414.622	594.795	618.106	660.878	692.683	655.931 p
Бруто-домашен производ (БДП) (во милиони евра)		6.767	9.657	10.038	10.744	11.262	10.635 p
БДП (во евра по глава на жител)		3.300 e	4.660 e	4.840 e	5.170 e	5.422 sw	5.122 psw
БДП по глава на жител (во стандарди на куповна моќ (СКМ))		8.313 e	10.511 e	10.786 e	11.391 e	:	:

БДП по глава на жител (во СКМ), во однос на просекот на ЕУ (ЕУ-27 = 100)		34,6	37,3	36,8	37,6	38,1	:
Реална стапка на раст на БДП: промена од претходната година на обемот на БДП (%)		-0,4	2,8	1,1	2,9	3,9	- 6,1 p
Пораст на вработеноста (податоци од националните сметки), во однос на претходната година (%)		4	2	3	0	2	:
Раст на продуктивноста на трудот: раст на БДП (во обем) по вработен, во однос на претходната година (%)		- 5	1	-2	3	2	:
Раст на трошоците за труд по единица, во однос на претходната година (%)		:	:	:	:	:	:
**3-годишна промена (Т/Т-3) во индексот на номиналниот раст на трошоците за труд по единица (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Продуктивноста на трудот по вработен: БДП (во СКМ) по вработен во однос на просекот на ЕУ (ЕУ-27 = 100)		45	44	43	45	45	:
Бруто-додадена вредност според главни сектори							
Земјоделство, шумарство и рибарство (%)		12,0	10,6	9,1	9,8	9,4	9,8 p
Индустрија (%)		15,4	19,7	20,5	21,5	20,8	19,7 p
Градежништво (%)		6,5	8,0	7,5	6,2	6,5	6,2 p
Услуги (%)		66,2 s	61,8 s	62,9 s	62,6 s	63,4 s	64,1 s
Расходи на финална потрошувачка, како дел од БДП (%)		95,8	82,3	81,6	80,1	79,5	83,9 p

Бруто-инвестиции во основни средства, како дел од БДП (%)		24,6	24,4	22,5	20,0	21,0	22,1 p
Промени во резервите, како дел од БДП (%)		1,1	8,1	9,7	12,2	13,2	6,9 p
Извоз на стоки и услуги, во однос на БДП (%)		32,8	50,7	55,1	60,4	62,4	58,9 p
Увоз на стоки и услуги, во однос на БДП (%)		54,4	65,5	69,0	72,8	76,2	71.9 p
Бруто-инвестиции во основни средства од генералниот владин сектор, како процент од БДП (%)		:	:	:	:	:	:

Деловна активност	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Индекс на обемот на индустриско производство (2015 = 100)		89,1	103,4	103,6	109,2	113,2	102,4
Број на активни претпријатија (број)		56.131 w	55.469 w	55.359 w	58.231 w	58.765 w	57.853 w
Стапка на основање: број на основани претпријатија во референтниот период (т) поделен со бројот на претпријатија кои се активни во т (%)		17,6 w	10,3	9,2	8,8	9,2	:
Стапка на затворање: број на затворени претпријатија во референтниот период (т) поделен со бројот на претпријатија кои се активни во т (%)		11,4	9,3	7,7	6,8	12,1	:

Лица вработени во мали и средни претпријатија, како дел од сите вработени (во рамки на нефинансиската бизнис економија) (%)		76,0 sw	75,4 sw	74,3 sw	74,1 sw	73,7 sw	:
Додадена вредност од малите и средни претпријатија (во нефинансиската бизнис економија) (во милиони евра)		2.101 sw	2.607 ps	2.698 sw	2.895 sw	3.215 s	:
Вкупна додадена вредност (во нефинансиската бизнис економија) (во милиони евра)		3.343 w	4.031 p	4.252	4.579	4.878	4.575 w

Стапка на инфлација и цени на куќи	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Усогласен индекс на потрошувачки цени (УИПЦ), промена во однос на претходната година (%)		-0,1 d	0,2 d	2,1 d	2,3 d	0,7 d	1,2 d
**Годишна промена на намален индекс на цени на куќи (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:

Платен биланс	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Платен биланс: тековна сметка вкупно (во милиони евра)		:	- 275,5	- 102,9	- 7,1	- 368,3	- 366,2
Платен биланс тековна сметка: трговски биланс (во милиони евра)		:	- 1.812,9	- 1.787,9	- 1.736,2	- 1.948,8	- 1.804,7

Платен биланс тековна сметка: нето-услуги (во милиони евра)		:	340,7	377,0	370,9	335,7	426,5
Платен биланс тековна сметка: нето-биланс за примарен приход (во милиони евра)		:	-383,9	-397,5	-450,7	-519,6	-411,5
Платен биланс тековна сметка: нето-биланс за секундарен приход (во милиони евра)		:	1.580,6	1.705,6	1.808,9	1.764,4	1.423,4
Нето-биланс за примарен и секундарен приход: од кои владини трансфери (во милиони евра)		:	90,8	112,8	109,1	43,2	110,0
**Тригодишно назадување на просекот на билансот на тековната сметка во однос на БДП (%)		:	-1,9	-2,0	-1,3	-1,5	-2,3
**Петгодишна промена на уделот на светскиот извоз на стоки и услуги (%)		:	22,2	42,0	51,6	39,8	38,4
Нето-биланс (влезен-излезен) на странски директни инвестиции (СДИ) (во милиони евра)		136,9 w	316,9 w	180,0 w	603,7 w	363,3 w	154,7 w
Странски директни инвестиции (СДИ) во странство (во милиони евра)		8,1 w	21,6 w	1,8 w	10,4 w	35,5 w	46,7 w
од кои СДИ на економијата за која се известува во земјите од ЕУ-27 (во милиони евра)		:	13,6 w	7,2 w	0,4	27,2	31,3 w
Странски директни инвестиции (ФДИ) во економијата за која се известува (во милиони евра)		145,0 w	338,4 w	181,7 w	614,1 w	398,8 w	201,4 w
од кои СДИ на земјите од ЕУ-27 во економијата за која се известува (во милиони евра)		181,4 w	162,5 w	86,0 w	290,4 w	220,2	42,3 w

**Нето-меѓународна инвестициска позиција, во однос на БДП (%)		-53,4 w	-57,7 w	-58,0 w	-56,2 w	-57,3 pw	-64,9 w
Од година во година стапка на промена на бруто-прилив на дознаки (во национална валута) од работниците мигранти (%)		2,8 sw	2,0 sw	1,9 sw	1,9 sw	:	:

Јавни финансии	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Општ државен дефицит/суфицит, во однос на БДП (%)		-2,6 w	-2,7 w	-2,7 w	-1,8 w	-2,0 w	-8,1 w
Општ државен бруто-долг, во однос на БДП (%)		23,6 w	39,9 w	39,4 w	40,4 w	40,7 w	51,2 w
Вкупно државен приход, како процент од БДП (%)		31,0 w	28,5 w	29,1 w	28,6 w	29,2 w	28,5 w
Вкупно државен расход, како процент од БДП (%)		33,6 w	31,2 w	31,8 w	30,4 w	31,2 w	36,7 w

Финансиски показатели	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Бруто-надворешен долг на целата економија, во однос на БДП (%)		55,9 sw	74,7 s	73,4 s	73,0 s	72,4 s	80,3 s
Бруто-надворешен долг на целата економија, во однос на вкупниот извоз (%)		176,4 w	146,7 w	133,8 w	121,4 w	117,0 w	136,3 w

Понуда на пари: M1 (банкноти, монети, депозити преку ноќ, во милиони евра)	2)	892,3 bw	1.867,8 w	2.053,3 w	2.436,7 w	2.857,4 w	3.314,2 w
Понуда на пари: M2 (M1 плус депозити со ороченост до две години, во милиони евра)	2)	3.078,9 bw	4.395,9 w	4.564,2 w	5.103,4 w	5.609,3 w	6.215,5 w
Понуда на пари: M3 (M2 плус инструменти што може да се нудат на пазарот, во милиони евра)	2)	3.296,6 bw	5.240,6 w	5.480,3 w	6.072,6 w	6.571,1 w	7.070,9 w
Вкупен кредит по монетарни финансиски институции кон резиденти (консолидиран) (во милиони евра)		2.959,2 w	4.632,0 w	4.883,0 w	5.237,6 w	5.552,3 w	5.791,4 w
**Годишна промена на обврските на финансискиот сектор (%)		:	6,9 w	1,9 w	7,6 w	12,2 w	6,1 w
**Приватни кредитни текови, консолидирани, во однос на БДП (%)		:	:	:	:	:	:
**Приватен долг, консолидиран, во однос на БДП (%)		:	:	:	:	:	:
Каматни стапки: секојдневна парична стапка, годишно (%)	3)	6,01 w	1,02 w	1,01 w	0,99 w	1,00 w	1,00 w
Каматна стапка на кредитирање (една година), годишно (%)	4)	10,00 w	4,25 w	3,75 w	3,00 w	2,75 w	2,00 w
Каматна стапка на депозити (една година), годишно (%)	4)	:	0,25 w	0,25 w	0,15 w	0,15 w	0,15 w
Девизен курс на еврото: со просечен период (1 евро = ... национална валута)		61,276	61,596	61,575	61,512	61,506	61,675
Индекс на пондериран ефективен девизен курс, 42 земји (2005 = 100)		:	:	:	:	:	:

**3-годишна промена (Т/Т-3) во пондериран индекс на ефективен девизен курс, од 42 земји (2005 = 100)		:	:	:	:	:	:
Вредност на резервни средства (вклучително злато) (во милиони евра)	4)	1.597,5 w	2.613,4 w	2.336,3 w	2.867,1 w	3.262,6 w	3.359,9 w

Надворешна трговија со стоки	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Вредност на увозот: сите стоки, сите партнери (во милиони евра)		3.637	6.177	6.825	7.676	8.463	7.599
Вредност на извозот: сите стоки, сите партнери (во милиони евра)		1.937	4.390	5.007	5.873	6.424	5.781
Трговски биланс: сите стоки, сите партнери (во милиони евра)		- 1.700	- 1.786	- 1.818	- 1.804	- 2.040	- 1.818
Услови на трговија (ценовен индекс на извозот / ценовен индекс на увозот * 100) (во број)	5)	96,9 sw	96,6 sw	95,3 sw	94,9 sw	:	:
Удел на извозот кон земји од ЕУ-27 во вредност од вкупниот извоз (%)		60,5 s	78,8 s	79,7 s	80,3 s	78,5 s	77,5 s
Удел на увозот од земји од ЕУ-27 во вредност од вкупниот увоз (%)		53,3 s	51,3 s	52,8 s	52,9 s	50,8 s	46,3 s

Демографија	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Груба стапка на природна промена на население (природен прираст): број на раѓања минус смртни случаи (на илјада жители)		2,3	1,2	0,7	0,8	-0,3	-3,2
Стапка на смртност на деца под една година (на 1.000 живородени)		11,7	11,9	9,2	5,7	5,6	5,7
Животен век при раѓање: мажи (години)		72,3	73,4	74,1	74,6	74,7	72,2
Животен век при раѓање: жени (години)		76,7	77,5	77,9	78,8	78,6	76,7

Пазар на труд	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Стапка на стопанска активност за лица на возраст од 20 до 64 години: сооднос на населението на возраст од 20 до 64 години, кое е работоспособно (%)		70,1	69,6	70,3	70,4	71,5	70,5
*Стапка на вработеност за лица на возраст од 20 до 64 години: сооднос на населението на возраст од 20 до 64 години кое е работоспособно (%)		47,9	53,3	54,8	56,1	59,2	59,1
Стапка на вработеност на мажи на возраст од 20 до 64 години (%)		58,4	63,7	65,6	66,6	69,7	68,9

Стапка на вработеност на жени на возраст од 20 до 64 години (%)		37,1	42,5	43,7	45,2	48,4	49,0
Стапка на вработеност за лица на возраст од 55 до 64 години: сооднос на населението на возраст од 55 до 64 години кое е работоспособно (%)		34,6	40,7	41,4	42,7	45,1	45,7
Вработеност по главни сектори							
Земјоделство, шумарство и рибарство (%)		:	16,6 s	16,2 s	15,7 s	13,9 s	12,0 s
Индустрија (%)		:	23,1 s	23,3 s	23,9 s	24,1 s	23,9 s
Градежништво (%)		:	7,2 s	7,2 s	7,4 s	7,0 s	6,9 s
Услуги (%)		:	53,0 s	53,2 s	52,9 s	55,0 s	57,1 s
Лица вработени во јавниот сектор, како дел од вкупниот број на вработени, лица на возраст од 20 до 64 години (%)	6)	27,0 w	23,5 w	23,2 w	23,1 w	23,2 w	24,4 w
Лица вработени во приватниот сектор, како дел од вкупниот број на вработени, лица на возраст од 20 до 64 години (%)		73,0 w	76,5 w	76,8 w	76,9 w	76,8 w	75,6 w
Стапка на невработеност: дел од работната сила што е невработен (%)		32,2	23,7	22,4	20,8	17,3	16,4
Стапка на невработеност на мажи (%)		31,8	24,4	22,8	21,3	16,5	16,7
Стапка на невработеност на жени (%)		32,8	22,8	21,8	19,9	18,4	15,9
Стапка на невработеност на млади: дел од работната сила на возраст од 15 до 24 години што е невработен (%)		55,1	48,2	46,7	45,4	35,6	35,7

Стапка на долгорочна невработеност: дел од работната сила што е невработен 12 месеци или подолго (%)		26,3	19,1	17,4	15,5	12,4	12,4
Стапка на невработеност на лица (на возраст од 25 до 64 години) со завршено најмногу ниско образование (ISCED-нивоа 0-2) (%)		37,5	28,8	25,6	23,1	23,7	21,4
Стапка на невработеност на лица (на возраст од 25 до 64 години) со завршено високо образование (ISCED-нивоа 5-8) (%)		17,9	17,6	17,1	16,6	13,3	12,9

Социјална кохезија	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Просечни номинални месечни надници и плати (во национална валута)		19.957 w	22.342 w	22.928 w	24.276 w	25.213 w	27.182 w
Индекс на реални надници и плати (индекс на номинални надници и плати поделен со индексот на инфлација) (2016 = 100)		99 w	100 w	101 w	106 w	109 w	116 w
ЦИНИЕВ коефициент		:	34	32	32	31	31
Јаз на сиромаштија		:	32,9	37,3	37,7	32,0	34,9
*Рано напуштање на образование и обука: дел од населението на возраст од 18 до 24 години со завршено најмногу ниско образование, кои повеќе не посетуваат образование или обука (%)		16,2	9,9	8,5	7,1	7,1	5,7

Животен стандард	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Број на патнички возила во однос на големината на населението (број на илјада жители)		137,0	190,0	194,0	200,0	205,0	207,0
Број на претплати за мобилна телефонија во однос на големината на населението (број на илјада жители)	7)	948,4 w	989,9 w	968,3 w	935,9 w	924,8 w	896,8 w
Пенетрација на мобилен широкопојасен интернет (на 100 жители)	7)	:	57,4 w	61,1 w	60,9 w	65,1 w	66,1 w
Пенетрација на фиксен широкопојасен интернет (на 100 жители)	7)	:	18 w	19 w	19 w	22 w	23 w

Инфраструктура	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Густина на железничка мрежа (функционални линии на илјада km ²)	1)	27,5 sw	26,9 s	26,9 s	26,9 s	26,9 s	26,9 s
Должина на автопати (километри)		251	259	259	287	335	335

Иновации и истражување	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Јавни расходи на образование во однос на БДП (%)		:	:	:	:	:	:
*Бруто-домашен расход на истражување и развој, во однос на БДП (%)	8)	0,20 sw	0,44	0,35	0,36	0,37	0,38
Одобрени средства со буџетот или расходи за истражување и развој (GBAORD), како процент од БДП (%)		:	:	:	:	:	:
Процент на домаќинства што имаат пристап до интернет дома (%)		42,0	75,0	74,0	79,0	82,0	79,0

Животна средина	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
*Показател на емисии на стакленички гасови, што е еквивалентно на CO ₂ (1990 = 100)	9)	81,8 w	80,1 w	113,0 w	79,5 w	118,7 w	:
Енергетски интензитет на стопанството (kg на еквивалент во нафта на 1.000 евра БДП при константни цени од 2015 година)		362,2	290,0	293,0	267,1	283,8	274,6
Електрична енергија добиена од обновливи извори во однос на бруто потрошувачка на енергија (%)		15,5	24,1	24,8	24,8	23,8	23,5
Удел на патиштата во внатрешниот товарен транспорт (врз основа на тон - km) (%)		89,0 w	96,9 w	96,4 w	97,2 w	96,7 w	96,9 w

Енергија	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Примарно производство на сите енергетски производи (во илјади тони енергија (TOE))		1.608	1.121	1.166	1.148	1.160	996
Примарно производство на мазут (во илјади TOE)		0	0	0	0	0	0
Примарно производство на цврсти горива (во илјади TOE)		1 293	745	849	800	860	684
Примарно производство на гас (во илјади TOE)		0	0	0	0	0	0
Нето-увоз на сите енергетски производи (во илјади TOE)		1.274 s	1.590 s	1.553 s	1.513 s	1.664 s	1.645 s
Бруто-потрошувачка на енергија во земјата (во илјади TOE)		2.817	2.706	2.763	2.592	2.862	2.599
Бруто-производство на електрична енергија (GWh)		6.828	5.630	5.600	5.607	5.870	5.346

Земјоделство	Забелешка	2009	2016	2017	2018	2019	2020
Индекс на обемот на производство на земјоделски стоки и услуги (при производни цени) (2010 = 100)		93,6 w	112,2 w	99,9 w	111,8 w	105,4 w	:
Искористена земјоделска површина (во илјади хектари)		1.014,4	1.267,1	1.266,0	1.264,1	1.264,6	1.270,5

Број на добиток: живи говеда (во илјади грла, крај на периодот)		:	255,0	255,0	256,0	219,0	222,0
Број на добиток: живи свињи (во илјади грла, крај на периодот)		:	203,0	202,0	196,0	136,0	164,0
Број на добиток: живи овци и живи кози (во илјади грла, крај на периодот)		:	825,0 s	832,0 s	844,0 s	771,0 s	726,0 s
Сирово млеко на располагање на фармите (во илјади тони)		:	477,4	462,2	478,5	456,1	461,1
Производство на ожнеани култури: жита (заедно со ориз) (во илјади тони)		605,7	640,9	447,7	598,3	563,1	578,8
Производство на ожнеани култури: шеќерна репка (во илјади тони)		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Производство на собрани култури: зеленчук (во илјади тони)		648,8	810,0	769,6	792,9	772,7	794,2

Извор: Евростат и статистичките органи во Северна Македонија

: = недостапно

b = прекин во серија

d = дефиницијата се разликува

e = процена

p = провизорно

s = процена на Евростат

w = податоци доставени од и под одговорност на националниот статистички орган и објавени на основа „како што е“ и без никакво уверување во однос на нивниот квалитет и придржувањето кон статистичката методологија на ЕУ

* = индикатор Европа 2020

** = индикатор на Постапката за макроекономски дисбаланс (ПМД)

Фусноти:

- 1) Податоците се усогласени со површината во Регистарот на територијални единици што го води Агенцијата за катастар на недвижности, како официјален извор за површините на територијалните единици во државата.
- 2) Од 2009 година: составено во согласност со Прирачникот за монетарна и финансиска статистика на ММФ и Водичот за составување, 2016 година.
- 3) Податоците опфаќаат билатерални трансакции преку ноќ. Каматните стапки се пресметуваат како пондериран просек.
- 4) Крај на годината (31 декември).
- 5) Ласперов индекс на единична вредност 2015 = 100.
- 6) Во јавниот сектор се вклучени податоци: друго (мешано, колективно, државно, недефинирано).
- 7) Извор: Агенција за електронски комуникации (АЕК).
- 8) Вкупни расходи за истражување и развој објавени во статистичките прегледи за активноста на истражување и развој.
- 9) Дел од инвентарот на стакленички гасови, подготвен во контекст на Четвртата национална комуникација (УНФЦЦЦ).